

АНОТАЦІЯ

Гринів В.М. Оцінка і активізація економічного потенціалу регіонів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка. – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, 2023.

У дисертації запропоновані теоретико-методологічні засади і практичні рекомендації щодо оцінки та активізації економічного потенціалу регіонів.

Вдосконалено наукове трактування сутності економічний потенціал, яке, на відміну від існуючих, запропоновано розглядати як різновекторну та комплексну категорію, що складається з взаємопов'язаних функціональних підсистем (ресурсного, виробничого, трудового, фінансового та інших потенціалів), які доповнюють одна одну та забезпечують повноцінне функціонування економічного потенціалу в цілому.

Економічний потенціал та його складові є базою для визначення пріоритетних шляхів здійснення національного виробництва та прогнозування тенденцій економічного розвитку. Дослідження наукових здобутків сприяло виявленню суттєвих відмінностей у трактуванні економічного потенціалу та його складових елементів. Аналіз різних підходів науковців до сутності поняття «економічний потенціал» дозволив визначити їх різноманіття та залежність від мети дослідження та оцінки, а також структури складових.

Проведений аналіз довів відсутність чіткого методичного підходу до оцінки економічного потенціалу, який може бути використаний для розвитку регіонів, тому в роботі було запропоновано власний методичний підхід до оцінки економічного потенціалу регіону. Важливий аспект полягає у здійсненні комплексної оцінки економічного потенціалу регіону з урахуванням запропонованого синергетичного поєднання економічного, людського, інфраструктурного, науково-дослідного потенціалів та потенціалу якості

життя. За результатами цієї оцінки передбачено формування шкали та групування регіонів у відповідності до визначених рівнів.

Удосконалено методичний підхід до оцінки економічного потенціалу регіону, який, на відміну від існуючих, за рахунок систематизації інформації ґрунтується на запропонованій системі показників концентрації потенціалу регіону та показнику ефективності використання економічного потенціалу регіону, що дозволило визначити концентрацію та рівень ефективності використання потенціалу кожного регіону, а також сформуванати групи регіонів.

Проведений аналіз виміру концентрації потенціалу регіонального розвитку за допомогою власного метода вимірювання регіональної дисперсії, що базується на оцінці співвідношення між полюсами зростання та їх оточенням, показав, що регіони України можна розділити на чотири основні групи: з відносно високою концентрацією потенціалу розвитку, помірно високою, помірно низькою та низькою.

Як вказують результати емпіричних досліджень, ця структура чітко відповідає особливостям місцевої економіки, виявленим у ВВП на душу населення. Концентрація потенціалу розвитку є ключовим фактором для більшості регіонів. Великі міські агломерації стають центрами зростання. Цей процес є особливо динамічним для регіонів із помірно високою концентрацією, що ефективно зменшує диспропорції між регіонами. Проте цей процес супроводжується внутрішніми розбіжностями на регіональному рівні. Для більшості регіонів України характерна модель розвитку, ґрунтована на одному полюсі розвитку та одному або двох ключових факторах, що сприяють концентрації. Використання ефекту синергії, що є характерним для феномену потенційної концентрації, може відкрити нові можливості для територій.

За результатами оцінки ефективності використання економічного потенціалу регіонів із використанням методу лінійного впорядкування, а саме методом стандартизованих регіони України були розділені на три групи: із низьким використанням потенціалу, середнім та високим.

Отримані результати дослідження свідчать про стійкі відмінності в економічному потенціалі регіонів України, що стосується, зокрема, відзначених диспропорцій між областями, в яких розташований провідний міський центр із сильними столичними функціями. Проте слід підкреслити, що відмінності, які спостерігаються протягом аналізованих років, демонструють поступову тенденцію до зниження, що сприяє зміцненню економічної згуртованості в горизонтальному вимірі. У контексті регіонального виміру можна зробити висновок, що відмінності зменшувалися в умовах загального економічного спаду.

Набули подальшого розвитку механізми активізації інноваційної та інвестиційної діяльності регіонів.

Розвиток економічного потенціалу, посилення його стратегічної функції в процесі розвитку регіонів та отримання ними конкурентних переваг базується на впровадженні інноваційних механізмів, серед яких провідну роль відіграють інноваційне підприємництво, інноваційний регіональний кластер та smart-спеціалізація регіону. У процесі дії вказаних механізмів рекомендовано активно застосовувати інноваційні платформи краудсорсингу та краудфандингу, сформувати систему стратегічної інформації в регіоні, яка створюватиме основу кібернетичного впливу на регіональний розвиток, а також активізувати реалізацію smart-спеціалізації регіонів в Україні.

Визначено, що державно-приватне партнерство виступає ефективним механізмом залучення приватних інвестицій у вирішення завдань економічної стабільності розвитку регіонів. Розвиток взаємовигідної співпраці держави та бізнесу може стати базою для підвищення ефективності використання економічного потенціалу.

Розроблено систему формування заходів, спрямованих на підвищення рівня ефективності використання потенціалу регіону, використання якої дозволить здійснити оцінку рівня ефективності використання потенціалу та обґрунтувати управлінські рішення щодо підвищення ефективності використання потенціалу регіону на підставі результатів аналітичних

досліджень та моделювання.

За результатами проведеного дослідження визначено, що кожен з регіонів має свій потенціал, використання якого за певних умов може стати додатковим джерелом зростання економіки держави. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки потребує створення умов ефективного використання потенційних можливостей кожного регіону. Створення таких умов вимагає проведення постійного моніторингу з кількісною оцінкою рівня концентрації потенціалу регіону та ефективності його використання.

Ключові слова: економічний потенціал, розвиток регіону, інноваційні механізми, smart-спеціалізація, інвестиційна діяльність, державно-приватне партнерство.

SUMMARY

Gryniv V.M. Assessment and activation of the economic potential of regions.
– Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 05 Social and Behavioral Sciences in the specialty 051 Economics. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, 2023.

The dissertation offers theoretical and methodological principles and practical recommendations for assessing and activating the economic potential of regions.

The scientific interpretation of the essence of the economic potential has been improved, which, unlike the existing ones, has been proposed to be considered as a multi-vector and complex category consisting of interrelated functional subsystems (resource, production, labor, financial and other potentials) that complement each other and ensure the full functioning of the economic potential as a whole.

The economic potential and its components are the basis for determining the priority ways of national production and forecasting trends in economic development. The study of scientific achievements contributed to the identification

of significant differences in the interpretation of economic potential and its constituent elements. Analysis of different approaches of scientists to the essence of the concept of "economic potential" allowed to determine their diversity and dependence on the purpose of research and evaluation, as well as the structure of components.

The conducted analysis proved the absence of a clear methodological approach to assessing the economic potential that can be used for the development of regions, therefore, the paper proposed its own methodological approach to assessing the economic potential of the region. An important aspect is the implementation of a comprehensive assessment of the economic potential of the region, taking into account the proposed synergistic combination of economic, human, infrastructural, research and quality of life potential. Based on the results of this assessment, the formation of a scale and grouping of regions in accordance with certain levels are provided.

The methodological approach to assessing the economic potential of the region has been improved, which, unlike the existing ones, due to the systematization of information, is based on the proposed system of indicators of concentration of the region's potential and the indicator of efficiency of using the economic potential of the region, which made it possible to determine the concentration and level of efficiency of using the potential of each region, as well as to form groups of regions.

The analysis of measuring the concentration of regional development potential using its own method of measuring regional dispersion, based on the assessment of the relationship between the poles of growth and their surroundings, showed that the regions of Ukraine can be divided into four main groups: with a relatively high concentration of development potential, moderately high, moderately low and low.

As empirical studies show, this structure uniquely corresponds to the features of the local economy, expressed in GDP per capita. The concentration of development potential is a basic fact for most areas. Large urban agglomerations

become poles of growth. This process is especially dynamic in the case of regions with a moderately high concentration, which significantly eliminates the disproportions between regions. However, the cost of this process is internal disagreements at the regional level. Most Ukrainian regions are characterized by a development model based on one development pole and one or two important factors contributing to concentration. Using the synergy effect that characterizes the phenomenon of potential concentration can be an opportunity for the region.

According to the results of the assessment of the efficiency of using the economic potential of regions using the method of linear ordering, namely the method of standardized regions of Ukraine were divided into three groups: with low use of potential, medium and high.

The obtained results of the study indicate stable differences in the economic potential of the regions of Ukraine, which concerns, in particular, the disproportions between the regions in which the leading urban center with strong metropolitan functions is located. However, it should be emphasized that the differences observed during the analyzed years demonstrate a gradual downward trend, which contributes to strengthening economic cohesion in the horizontal dimension. In the context of the regional dimension, it can be concluded that the differences decreased in the context of the general economic downturn.

The mechanisms of activation of innovation and investment activity of regions have been further developed.

The development of economic potential, strengthening its strategic function in the development of regions and their obtaining competitive advantages is based on the introduction of innovative mechanisms, among which the leading role is played by innovative entrepreneurship, an innovative regional cluster and smart-specialization of the region. In the course of these mechanisms, it is recommended to actively use innovative crowdsourcing and crowdfunding platforms, to form a system of strategic information in the region, which will create the basis of cyber impact on regional development, as well as to intensify the implementation of smart-specialization of regions in Ukraine.

It is determined that public-private partnership is an effective mechanism for attracting private investment in solving the problems of economic stability of regional development. The development of mutually beneficial cooperation between the state and business can become the basis for increasing the efficiency of using economic potential.

A system for the formation of measures aimed at increasing the level of efficiency of using the potential of the region has been developed, the use of which will allow assessing the level of efficiency of using the potential and justifying management decisions to increase the efficiency of using the potential of the region on the basis of the results of analytical research and modeling.

According to the results of the study, it is determined that each of the regions has its own potential, the use of which under certain conditions can become an additional source of growth of the state economy. Ensuring the competitiveness of the national economy requires the creation of conditions for the effective use of the potential capabilities of each region. The creation of such conditions requires constant monitoring with a quantitative assessment of the level of concentration of the region's potential and the effectiveness of its use.

Keywords: economic potential, regional development, innovative mechanisms, smart-specialization, investment activity, public-private partnership.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Гринів В.М. Порівняльний аналіз економічного потенціалу регіонів України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. №6. Том 2. С.191-197. (0,3 д.а.). <https://www.doi.org/10.31891/2307-5740-2021-300-6/2-31>

URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/03/en2021-6-t2-31.pdf>

2. Гринів В.М. Оцінка потенціалу соціально економічного розвитку регіонів. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. № 4. Том 6. С. 147-152. (0,3 д.а.). : <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2021-4-17>

URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2022/02/ujae_2021_r04_a17.pdf

3. Гринів В.М. Сутність та детермінанти потенціалу розвитку регіону. *Вісник Наукові перспективи*.2023. №3. С.176-188. (0,5 д.а.). [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-3\(33\)-176-188](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-3(33)-176-188)

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/4182/4205>

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

4. Гринів В.М. Дослідження рівня концентрації потенціалу розвитку регіону. *Veda a perspektivy*. 2022. №2. С.51-64. (0,6 д.а.). [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-2\(21\)-51-64](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-2(21)-51-64)

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/3768/3789>

Матеріали наукових конференцій

5. Гринів В.М. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу регіону. *Сучасні виклики та актуальні проблеми науки, освіти, технологій і суспільства*. Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції. 6 жовтня 2023 р., Ізмаїл, С.68-69. (0,1 д.а.).

6. Гринів В.М. Державно-приватне партнерство як механізм активізації інвестиційної діяльності регіонів. *Modern problems of science, education and*

society Proceedings of IX International Scientific and Practical Conference. Kyiv, 6-8 November 2023, P.1304-1311. (0,3 д.а.).

7. Гринів В.М. Активізація інноваційних важелів розвитку економічного потенціалу регіонів. *Сучасні виклики та актуальні проблеми науки, освіти, технологій та суспільства. Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 1 листопада 2023 р., Біла Церква, Ч.1. С.79. (0,1 д.а.).*

ЗМІСТ

ВСТУП	12
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ	18
1.1 Сутність та детермінанти економічного потенціалу регіонів	18
1.2. Науково-методичні підходи до оцінки економічного потенціалу регіонів	33
1.3. Механізми активізації економічного потенціалу регіонів	45
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ	59
2.1. Аналіз основних напрямів потенціалу розвитку регіонів України	59
2.2. Оцінка рівня концентрації потенціалу розвитку регіону	79
2.3. Оцінка рівня використання економічного потенціалу регіонів	93
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ	104
3.1. Активізація інноваційних важелів розвитку економічного потенціалу регіонів	104
3.2. Активізація інвестиційної діяльності регіонів	124
3.3. Стимулювання ефективного використання економічного потенціалу регіонів	139
ВИСНОВКИ	146
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ	150
ДОДАТКИ	169

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах економічної глобалізації та інтеграції України до світової економіки, акцентується проблема неефективного використання потенціалу соціально-економічних систем, яка визнається однією з найважливіших. Особливу актуальність ця проблема набуває на рівні регіонів, оскільки саме на регіональному рівні необхідно створити умови для ефективного використання потенціалу з урахуванням специфічних особливостей кожного регіону. Рівень економічного розвитку національної економіки, її конкурентоспроможність та здатність до забезпечення сталих умов, залежать від того, наскільки ефективно використовується потенціал на регіональному рівні.

За результатами проведеного аналізу наукових праць вітчизняних та закордонних науковців, було визначено, що значна кількість їх досліджень присвячена теоретичним та прикладним аспектам потенціалу регіону, а також ефективності його використання, зокрема, ці питання розглядали: І. Александров, О. Амоша, Д. Бірча, І. Благун, З. Варналій, Н. Верхоглядова, З. Герасимчук, В. Геєць, О. Гранберг, Б. Данилишин, Л. Дмитришин, О. Зварич, М. Згуровський, Л. Ладонько, М. Кизим, Л. Ковальська, О. Красноносова, Н. Кубіній, М. Макаренко, В. Максимов, В. Мікловди, О. Новікова, Ю. Орловська, А. Павленко, Ф. Перру, М. Пітюлич, М. Портер, П. Потьє, В. Соловійов, С. Стерн, Д. Фурман, Д. Шеленко та інші.

У наукових працях сучасних учених досліджуються питання сутності потенціалу регіону із зазначенням проблеми кількісної оцінки. Водночас існують наукові питання, які вимагають подальших глибоких досліджень, зокрема, аспекти комплексного аналізу регіонального потенціалу та ефективності його використання, розробки конкретних методичних підходів. Виникає необхідність застосування нових наукових методів обробки неструктурованої та нечіткої економічної інформації при формуванні та обґрунтуванні стратегічних рішень щодо підвищення рівня ефективності

використання регіонального потенціалу.

Об'єктивна необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень та прикладних розробок щодо кількісної оцінки ефективності використання потенціалу регіону, а також напрямів активізації ефективного використання економічного потенціалу регіонів визначила вибір теми, мету, завдання та структуру дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана згідно з планом наукових досліджень Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, зокрема, науково-дослідною темою «Моделювання процесів управління в соціально-економічних системах» (номер державної реєстрації 0113U005083, 2013–2027 рр.), де автором розроблено механізм активізації інвестиційної діяльності регіонів за рахунок впровадження державно-приватного партнерства.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є удосконалення теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо оцінки та активізації економічного потенціалу регіонів. У відповідності до поставленої мети були сформульовані наступні задачі:

- дослідити особливості науково-методичних підходів та визначити поняття «економічний потенціал регіону» шляхом розкриття сутності його складових;
- узагальнити науково-методичні підходи до оцінки економічного потенціалу регіонів;
- визначити механізми активізації економічного потенціалу регіонів;
- проаналізувати потенціал розвитку регіонів України;
- розробити методичний підхід до оцінки ефективності використання потенціалу регіону;
- розробити механізм активізації інноваційних важелів розвитку економічного потенціалу регіонів;
- удосконалення механізму інвестиційної діяльності регіонів з а

рахунок державно-приватного партнерства;

– розробити заходи з метою підвищення ефективності використання потенціалу регіону, враховуючи його унікальні характеристики.

Об'єктом дослідження є процес оцінки та активізації економічного потенціалу регіонів.

Предметом дослідження є теоретичні, науково-методичні та прикладні аспекти оцінки ефективності використання економічного потенціалу регіону та механізми його активізації.

Методи дослідження. Теоретичні та методологічні засади даного дисертаційного дослідження ґрунтуються на ключових положеннях сучасної економічної теорії, регіональної економіки та науково-методичних розробках провідних вітчизняних та закордонних вчених, які стосуються проблем оцінки та активізації економічного потенціалу регіонів.

Задля досягнення визначеної мети та вирішення поставлених завдань у дисертаційній роботі були використані різноманітні загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Зокрема, системно-структурний та логічний методи застосовано для визначення детермінантів економічного потенціалу регіону та їх взаємодії. Статистичні методи та метод порівняльного аналізу використані для кількісної оцінки потенціалу регіонів України та ефективності його використання. Економіко-математичні методи були застосовані для визначення впливу факторів на ефективність використання потенціалу регіону та встановлення взаємозв'язків. Графічні та матричні методи використані для наочного відображення результатів досліджень.

Інформаційна база дисертаційної роботи включає законодавчі та нормативно-правові документи органів державної влади, офіційні матеріали державних обласних адміністрацій, статистичні дані Державної служби статистики України, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з досліджуваної проблематики, фінансово-статистична звітність, а також особисті спостереження автора.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні та

розробці методичних підходів і практичних рекомендацій щодо оцінки та підвищення ефективності використання економічного потенціалу регіону. Одержані наукові результати в процесі дослідження визначають наукову новизну дисертації, зокрема,

удосконалено:

– наукове розглядання сутності економічного потенціалу відзначається новаторським підходом, відмінним від існуючих концепцій. Запропоновано розглядати його як різновекторну та комплексну категорію, що складається з взаємопов'язаних функціональних підсистем (ресурсного, виробничого, трудового, фінансового та інших потенціалів). Ці підсистеми взаємодіють, доповнюють одна одну і забезпечують повноцінне функціонування економічного потенціалу в цілому;

– методичний підхід до оцінки економічного потенціалу регіону, відмінний від існуючих, ґрунтується на систематизації інформації. Цей підхід базується на використанні системи показників концентрації потенціалу регіону та показника ефективності використання економічного потенціалу регіону. Це дозволяє визначити концентрацію та рівень ефективності використання потенціалу кожного регіону і створити групи регіонів;

– методичний підхід до визначення концентрації потенціалу регіонального розвитку, використовуючи власний метод вимірювання регіональної дисперсії, що ґрунтується на оцінці співвідношення між полюсами зростання та їх оточенням, представляє собою корисний інструмент для моніторингу та оцінки регіональної політики.

набули подальшого розвитку:

– механізм активізації інвестиційної діяльності регіонів, за рахунок впровадження державно-приватного партнерства;

– система механізмів посилення економічного потенціалу розвитку регіону, що відіграє певну роль у формуванні стратегічних конкурентних переваг регіону та активізації їх економічного потенціалу;

– заходи, спрямовані на підвищення рівня ефективності використання

потенціалу регіону, відрізняються від існуючих, оскільки вони ґрунтуються на визначених впливових факторах. Це дозволяє сформулювати науково обґрунтовані рішення з урахуванням регіональних особливостей.

Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні теоретико-методологічних і прикладних рекомендацій, отриманих у дисертаційному дослідженні, у практику економічного розвитку регіонів та можливості застосування розроблених методичних підходів для формування рішень, спрямованих на підвищення ефективності використання потенціалу регіонів.

Окремі результати виконаного дисертаційного дослідження знайшли своє практичне застосування в діяльності Товариства з обмеженою діяльністю «Компанія з управління активами «Престиж Капітал» (довідка № 47 від 02.11.2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою роботою автора. Подані на захист наукові висновки, результати, узагальнення та пропозиції є особистою власністю автора та відображають його внесок у теорію, методику та практику оцінки та активізації економічного потенціалу регіонів. У наукових роботах, опублікованих у співавторстві, використовуються лише ідеї та інструменти, які випливають із власних досліджень автора.

За результатами дослідження автором опубліковано 7 наукових праць, зокрема: 3 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у виданні іноземної держави та 3 публікації за матеріалами конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 2,2 ум. друк. арк.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційної роботи оприлюднені на міжнародних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні виклики та актуальні проблеми науки, освіти, технологій і суспільства» (Ізмаїл, 2023 р.), IX International Scientific and Practical Conference «Modern problems of science, education and society» (Kyiv, 2023 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні виклики та

актуальні проблеми науки, освіти, технологій і суспільства» (Біла Церква, 2023 р.).

Обсяг і структура дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 13 таблиць, 13 рисунків, 2 додатки. Список використаних джерел складається з 164 найменувань на 19 сторінках. Додатки розміщені на 3 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ

1.1. Сутність та детермінанти економічного потенціалу регіонів

Розвиток економіки регіонів здійснюється на основі стратегічного управління з вирішенням конкретних задач регіонального розвитку за допомогою ефективного використання економічного потенціалу регіону. Чим вищий потенціал і інтегральний рівень його використання, тим стійкіше має бути соціально-економічне положення даного регіону.

Оцінка наявного потенціалу є основою вибору напрямів його стратегічного розвитку. Основним напрямом реалізації ефективної стратегії управління регіональним розвитком на основі отриманих результатів кількісної оцінки та аналізу соціально-економічного потенціалу регіону повинне бути збільшення національного багатства країни шляхом оптимізації використання ресурсів регіону [63, с.280]. В епоху нинішніх докорінних змін державна політика повинна орієнтуватися на підвищення економічних та соціальних стандартів життя для кожного громадянина, досягнення постійного розвитку соціально-економічного потенціалу регіону, що вимагає якісних перетворень в усіх сферах життєдіяльності країни [63, с.269]. Без наявної оцінки кожного з підприємств регіону визначити сукупний потенціал області не виявляється можливим. Важливою передумовою забезпечення розвитку підприємства є підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом. Для ефективного функціонування та зміцнення конкурентних позицій підприємств необхідно впровадження організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом, а також виявлення можливостей для поліпшення використання окремих елементів загальної структури ресурсного потенціалу.

Потенціал регіону – набір доступних ресурсів і унікальних особливостей регіону, що визначають можливості розвитку цього регіону.

Ресурси регіону є результатом різноманітної людської діяльності і визначають потенційні можливості розвитку даної території в майбутньому: географічні, економічні, демографічні, соціальні та технологічні.

Даючи визначення сутності терміну «потенціал», треба враховувати те, що між термінами «ресурси» і «потенціал» відмінним є те, що ресурси існують незалежно від суб'єктів економічної діяльності, а потенціал окремого підприємства, галузі, регіону, суспільства, держави є невіддільним від суб'єктів діяльності.

Термін «потенціал» має латинське походження, що означає міць, сила. Це ступінь потужності засобів і ресурсів для виробництва матеріальних благ і послуг, здатних забезпечити розвиток і потреби суспільства [29]. Згідно з нормативно-правовим визначенням терміну «регіон» – це територія області, Автономної Республіки Крим, міст Київ та Севастополь. Іншими словами це територіально цілісна частина країни, досить складний об'єкт управління, вузол соціально-економічних процесів, господарських об'єктів, чий розвиток визначає оптимальне функціонування всієї системи в цілому.

Більш вузьким поняттям, яке характеризує ресурси, резерви, джерела, властивості та можливості розвитку саме суб'єкта економічних відносин, є «економічний потенціал». Для кращого розуміння можливості використання цієї категорії розглянемо її сутність та основні підходи до трактування, таблиця 1.1

Таблиця 1.1

Підходи до визначення сутності поняття «економічний потенціал»

Автор(-и), джерело	Визначення поняття
1	2
Кобець С., Ващенко О. [49]	Здатність використання сукупності наявних у суб'єкта господарювання ресурсів, які можуть бути використані для його економічного розвитку
Тищенко А. [49]	Сукупна здатність наявних економічних ресурсів забезпечити виробництво максимально можливого обсягу матеріальних благ і послуг відповідно до вирішення проблем суспільства

Продовження табл.1.1

1	2
Матковський Р. [77, с. 4]	Сукупність наявних і придатних до мобілізації основних джерел, елементів потенціалу цілісної економічної системи, які використовуються та можуть бути задіяні для економічного зростання та соціально-економічного прогресу
Савченко М. [101]	Сукупна здатність наявних у суб'єктів господарювання економічних ресурсів забезпечувати максимально можливе виробництво товарів і послуг
Зеленська М. [42]	Сукупність наявних і придатних до мобілізації основних джерел, засобів конкретної країни, елементів потенціалу цілісної економічної системи, що використовуються та можуть бути використані для економічного зростання та соціально-економічного прогресу
Лапін Є. [64]	Сукупні можливості суб'єкта господарювання визначати, формувати та максимально задовольняти потреби споживачів у товарах і послугах у процесі оптимальної взаємодії з оточуючим середовищем і раціональним використанням ресурсів
Скоробагата Л. [49]	Сукупність органічно взаємопов'язаних ресурсів та їх здатність забезпечувати основні бізнес-процеси в заданих межах ризику з метою набуття економічних вигод
Чухрай Н. [128, с.32]	Сукупність показників або чинників, що характеризують його силу, джерела, можливості, засоби, запаси, здібності, ресурси та інші виробничі резерви, які можуть бути використані в економічній діяльності
Росоха В. [49]	Сукупність наявних у економічного суб'єкта ресурсів і можливостей, що можна використати для досягнення поставленої мети
Ковтун О. [50]	Системний засіб у вигляді комплексу взаємопов'язаних віконменю, які визначають і задають логіку управління за допомогою інвестиційних і ресурсних потоків на підприємстві як відкритої системи
Сіденко В. [49]	Результат економічних і виробничих відносин між суб'єктами господарської діяльності
Коломойцев В. [47]	Здатність економіки країни загалом, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, сприяти розвитку виробництва та споживання
Гришина Л., Єфімова Г., Гришина Н. [29, с.96]	Сукупна здатність наявних у межах регіону економічних ресурсів забезпечити виробництво максимально можливого обсягу матеріальних благ і послуг, що відповідають потребам суспільства на даному етапі його розвитку

Економічний потенціал та його складові є базою для визначення пріоритетних шляхів здійснення національного виробництва та прогнозування тенденцій економічного розвитку. Дослідження наукових здобутків сприяло виявленню суттєвих відмінностей у трактуванні економічного потенціалу та

його складових елементів, що дозволяє поділити розглянуті підходи на дві основні групи.

В основі першого підходу, прихильниками якого є Є. В. Лапін, О. В. Басюк, О. В. Величко, міститься теза про ототожнення економічного потенціалу зі здатністю (можливістю) ефективно використовувати наявні ресурси для виробництва матеріальних благ, забезпечення економічного розвитку, задоволення суспільних потреб.

Є. В. Лапін [65, с. 64] зазначає, що економічний потенціал відображає реальну спроможність виготовляти максимальний обсяг матеріальних благ і послуг в умовах обмеженості ресурсів. При цьому, автор розмежовує категорії «ресурси» та «потенціал», зазначаючи, що перші існують незалежно (відокремлено) від економічних суб'єктів (регіону, галузі, підприємства), тоді як потенціал є невід'ємною складовою суб'єкта економіки. Тобто, ресурси є частиною потенціалу.

На думку О. В. Басюк [2, с. 249], економічний потенціал відображає економічну могутність нації, реальні ресурси та можливості, здатні задовольняти суспільні потреби та забезпечувати соціально-економічний прогрес. При цьому, підкреслюється важливість діалектичної взаємодії таких складових економічного потенціалу, як: продуктивні сили, техніко-економічні та організаційні відносини, права власності та господарський механізм.

О. В. Величко називає економічний потенціал макроекономічною категорією, яка, оптимально використовуючи наявні резерви, ресурси та виробничі потужності, має можливість задовольнити суспільні потреби. Економічний потенціал синтезує ресурсний (матеріальні, фінансові, трудові, природні, науково-технічні, інформаційні ресурси) та виробничий потенціали. При цьому, на думку автора, формування потенціалу починається на рівні окремого домогосподарства, підприємства, створюючи економічний потенціал галузі, регіону та суспільства загалом [14, с. 18–19].

Однак, вважаємо, цей підхід досить вузько характеризує економічний потенціал, не враховуючи можливості залучення ресурсів у майбутньому,

обмежуючись лише їх наявним обсягом. Окрім того, потенціал характеризується не лише наявністю певного обсягу та структури ресурсів, але й способом їх поєднання (послідовністю використання та комбінування з іншими елементами) для забезпечення максимально ефективного використання наявних можливостей.

Відповідно до другого підходу (Л. І. Самоукін, Р. Б. Матковський), економічний потенціал характеризується сукупністю виробничих відносин щодо максимального використання можливостей до виробництва матеріальних благ та послуг. Л. І. Самоукін визначає економічний потенціал, як виробничі відносини, які виникають між учасниками економічних відносин (працівниками, трудовими колективами, управлінським апаратом галузей національної економіки) щодо оптимального використання їх можливостей для забезпечення виробництва матеріальних благ та послуг [102, с. 5]. Однак це визначення не враховує рівень розвитку продуктивних сил суспільства та його вплив на економічний потенціал.

Точка зору Р. Б. Матковського на сутність економічного потенціалу є комбінованою, враховуючи як речовий зміст (взаємозв'язок з рівнем розвитку продуктивних сил), так і суспільну форму (взаємозв'язок з відносинами економічної власності) прояву категорії. Під економічним потенціалом автор розуміє сукупність наявних та здатних бути мобілізованими джерел, засобів та складових елементів потенціалу, які придатні для використання з метою забезпечення соціально-економічного прогресу [77]. На основі розглянутих наукових підходів можна підсумувати, що сутність економічного потенціалу характеризують дві складові: об'єктивна (максимально ефективне використання наявних ресурсів для задоволення потреб та забезпечення економічного розвитку) та суб'єктивна (виробничі відносини щодо максимально ефективного використання наявних можливостей (ресурсів) задоволення потреб та забезпечення економічного розвитку). Відповідно, під категорією «економічний потенціал» варто розуміти сукупність наявних або залучених ресурсів, здатних бути оптимально використаними при відповідних

можливостях з метою досягнення поставлених цілей.

Економічний потенціал є складною системою, під вплив якої підпадають усі учасники економічних відносин. При цьому, функціонування економічного потенціалу на рівні кожного суб'єкта набуватиме специфічних рис. Зважаючи на зростаючу роль регіонального впливу на особливості та структуру національного виробництва, вважаємо за доцільне більш детально розглянути сутність категорії «економічний потенціал регіону», її складових елементів та ролі у загальній економічній системі.

С.Є. Лешанич у своїй роботі [67, с. 320] визначає економічний потенціал регіону як «можливість оптимального та ефективного використання ресурсів адміністративно-територіальної одиниці у процесі виготовлення матеріальних благ та послуг з метою досягнення визначених цілей у межах відповідного регіону». Як для економічної системи в цілому, так і для економічного потенціалу характерна динамічність, що виявляється у зміні пропорцій впливу та взаємозалежності між його складовими як у часі, так і у просторі.

Складовими елементами економічного потенціалу регіону є сукупність взаємопов'язаних потенціалів. Існує значна кількість підходів серед економістів до виокремлення цього комплексу потенціалів у межах економічного потенціалу регіону, деякі з них представлено у таблиці 1.2.

Підходи до виокремлення складових, які, на думку науковців, найбільш інформативно та результативно демонструють рівень розвитку економічного потенціалу регіону, суттєво відрізняються. Разом з тим, простежуються подібності, які дозволяють систематизувати розглянуті погляди на дві групи.

До першої групи належать науковці із підходами, які зорієнтовані на побудову простої однокомпонентної сукупності компонентів економічного потенціалу регіону. Представники цієї групи у межах економічного потенціалу виокремлюють його основні (загальновідомі) елементи. Відповідно до даних таблиці 1.2 найбільш часто використовуваними є: трудовий, виробничий, ресурсний, інформаційний та фінансовий потенціали.

Погляди науковців на компоненти економічного потенціалу регіону [73]

Компоненти Автор	виробничий	ресурсний (природно-ресурсний)	трудоий	інноваційний	фінансово-бюджетний	якості життя	екологічний	організаційний (інституцій-ний)	кластерний	технологічний (виробничо-технологічний)	науково-дослідницький (знань)	внутрішньо економічний	зовнішньо економічний (експортний)	інформаційний (інформац.-інтелектуальний)	матеріальний	інвестиційний
Степаненко С. В.	+	+	+	+												
Казимирчук А. М.	+	+	+		+											
Макаренко М. В.		+		+	+	+	+	+	+							
Школа І. М.	+	+	+	+						+	+	+	+	+		
Стеценко Т. О.		+	+		+									+		
Лукін С. О.		+	+	+									+			+
Дьомін О. А.	+		+		+								+	+		
Кульчицький І. І.	+		+								+			+	+	
Ніколаєв А.			+	+	+					+	+					
Авдеенко В. Н., Шилепницький П. І.	+		+												+	
Попов Е. В., Мерзликін Г. С., Шаховська Л. С. та ін.	+	+	+												+	
Ревуцький Л. Д.	+		+													
Лапін Є. В.	+		+													
Краснокутська Н. С.			+					+		+					+	
Бурда А. І.										+					+	+
Должанський І. З.			+												+	
Балацький О. Ф., Кислий В. М.		+	+	+				+								+
Семенова В. Ф., Руденко О. І.		+	+							+	+				+	
Всього	9	9	16	6	5	1	1	3	1	5	4	1	3	8	4	2

Друга група представлена науковцями, що пропонують видозмінювати стандартні компоненти, виокремлюючи унікальні елементи та об'єднуючи їх за змістовими та економічними особливостями. М. В. Макаренко виділяє такі складові елементи економічного потенціалу регіону, як: потенціал якості життя (соціальний захист та інфраструктура, безпечні умови життя та праці, перспективи для молоді) та кластерний потенціал (промислові, наукоємні та регіональні кластери). При цьому, автором включено до ресурсного потенціалу трудові ресурси (людський капітал) [72, с. 14].

В. Ф. Семенова та О. І. Руденко використовують термін «потенціал нової економіки регіону», тобто нові можливості у розвитку регіону завдяки використанню інформаційних ресурсів, знань та технологій. Дана концепція відповідає новій (інформаційній) економіці. Запропонована авторами тріада потенціалів (як головна відмінність економічного потенціалу нової економіки від ринкової економіки) полягає у трансформації інноваційного потенціалу та виокремленні самостійних потенціалів таких, як: потенціал знань, потенціал технологій та потенціал інновацій. Окрім перерахованих трьох потенціалів, автори виокремлюють інтегральний потенціал як сукупність наявних ресурсів «основного людського та природного капіталу». Для реалізації перерахованих основних потенціалів потрібне використання певної комбінації ресурсів (потенціали більш низького порядку, зокрема: природно-ресурсного, кадрово-інтелектуального, фондового, інвестиційного та організаційно-управлінського потенціалів) [38, с. 12–13].

Тобто, економічний потенціал як різновекторна та комплексна категорія складається з взаємопов'язаних функціональних підсистем (ресурсного, виробничого, трудового, фінансового та інших потенціалів), які доповнюють одна одну та забезпечують повноцінне функціонування економічного потенціалу в цілому.

Лейбович А.В. стверджує, що «ресурсний потенціал — це не тільки сукупність ресурсів, що є в розпорядженні підприємства чи цілого регіону, а також спроможність працівників і менеджерів використовувати ресурси з метою виробництва товарів (послуг) та отримання максимального прибутку. Він характеризує не весь запас конкретного ресурсу, а ту його частину, яка залучена у виробництво з урахуванням економічної доцільності та досягнень науково-технічного прогресу і включає в себе не тільки сформовану систему ресурсів, а й нові альтернативні ресурси та їхні джерела» [66, с. 61].

Україна володіє унікальним природно-ресурсним потенціалом. За сукупним обсягом деяких природних ресурсів країна займає одне з провідних місць в Європі (наприклад, мінеральні, ґрунтові, рекреаційні ресурси).

Найбільшим природним багатством нашої країни є земельні ресурси, причому українські чорноземи становлять значну частину світових ґрунтових запасів. Станом на 2021 рік земельний фонд України становив 60,4 млн га, у тому числі сільськогосподарських угідь – 42,7 млн га [35]. Ефективне використання природних ресурсів представляє собою ключовий фактор для забезпечення високого соціально-економічного розвитку регіонів країни.

У зв'язку з поточним невизначеним станом української економіки, не можна розраховувати на значущі позитивні зміни в напрямі досягнення регіонами ресурсної самодостатності в найближчому майбутньому. Тому необхідне сприяння розвитку системи «каскадної міграції» всіх видів економічних ресурсів у напрямі від застійних (депресивних) регіонів в сторону успішних (стабільних), або тих, які регулярно підтримуються в фінансовому аспекті з боку держави.

На потенціал регіону і його розвиток впливають заклади, розташовані на його території – органи місцевого самоврядування, які за своїми повноваженнями та наявними ресурсами, їх якістю та ефективністю визначають стратегії розвитку та реалізації політики розвитку регіону, здійснюють контрольну функцію. Також серед закладів регіону інституції бізнес-середовища, агенції регіонального розвитку, науково-технологічні парки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій, науково-дослідні підрозділи, квазібанківські установи та університети.

Якщо регіон не має власного ендогенного потенціалу, то зовнішні фактори (процеси глобалізації, євроінтеграції, політичні зміни, надходження інвестицій та коштів, підвищення інноваційності економіки або підвищення конкурентоспроможності сільських територій шляхом покращення їх привабливості як місця проживання та ведення бізнесу) не суттєво вплинуть на розвиток даного регіону.

Потенціал розвитку регіону є багатовимірною категорією. Фактори, що передбачають розвиток потенціалу регіону: демографічні, економічні, соціальні, географічні, науково-технічні, військові, культурні, інтелектуальні, інноваційні,

інституційні, екологічні, людські, інфраструктурні та фінансові. На основі великої кількості різноманітних детермінант, що визначають формування потенціалу, виділяють основні категорії потенціалу, наявного в регіоні [153]:

- природно-ресурсний потенціал,
- економічний потенціал
- людський потенціал,
- інфраструктурний потенціал (виробничо-технологічний),
- науково-дослідний потенціал,
- потенціал якості життя.

Розвиток потенціалу регіону обумовлюють вміння використовувати можливості в мінливому середовищі, тобто гнучкість та відкритість економіки, наявність капіталу, ставлення влади до інвесторів, реалізована політика, соціальна активність та здатність освоювати кошти, інвестиційна привабливість, галузева структура економіки, наявний капітал, кластери та зосереджені навколо них галузі. Схильність мешканців до створення та ведення бізнесу підтримує потенціал регіону та сприяє загостренню конкуренції, міжнародному обміну і співробітництву у здійсненні інвестицій, спільному дослідженню та поширенню знань [160].

Наявний у регіоні потенціал розвитку також визначає конкурентоспроможність. Регіони з первісно високим потенціалом розвитку через відносно більш сприятливі умови для ведення бізнесу та проживання для своїх мешканців створюють більші можливості для динамічного соціально-економічного розвитку регіональної економіки.

Природно-ресурсний (екологічний) потенціал характеризує природні умови, фактори та багатства регіону, уже залучені в господарський оборот, а також доступні для освоєння при даних технологіях і соціально-економічних відносинах.

Аналіз регіональних аспектів економічного потенціалу України дає підстави виділити в Україні проблемні регіони (відсталі, депресивні). З точки зору економічного потенціалу важливою детермінантою потенціалу розвитку

є фізичний капітал, накопичений у регіоні, а також рівень підприємницьких компетенцій, кластери та зосереджені навколо них галузі. Економічна структура, сформована в результаті людської діяльності, суттєво пов'язана з можливостями генерування майбутнього розвитку даної економіки. Висока продуктивність є одним із факторів, що дозволяють підтримувати високий рівень доходу, і, таким чином, є важливою детермінантою, що пояснює потенціал розвитку економіки. Кластери та зосереджені навколо них галузі дозволяють ефективніше використовувати потенціал регіону, підвищують інвестиційну привабливість регіону, сприяють розвитку підприємств і цілих регіонів.

Економічний потенціал регіону визначається можливістю економіки створювати матеріальні блага, надавати послуги та задовольняти економічні потреби суспільства. Це пов'язано з ефективним використанням різноманітних наявних ресурсів, таких як природні, виробничі, матеріальні, трудові, фінансові, науково-технічні, інформаційні і т. п. Зазначені ресурси формують структуру економічного потенціалу. Рівень соціально-економічного розвитку будь-якого регіону визначається реалізацією його економічного потенціалу.

Економічний потенціал, як система, включає кілька компонентів, таких як інвестиційний, фінансовий та виробничий потенціали. Фінансовий потенціал можна розглядати як критерій для кількісної оцінки фінансової самостійності регіону. Наявність власних доходів в достатньому обсязі дозволяє говорити про фінансову самостійність регіону. Навпаки, недолік власних джерел фінансування призводить до необхідності залучення дотацій з бюджету вищого рівня, що визначає рівень дотаційності регіону [87, с. 145].

Фінансовий потенціал можна визначити як сукупність коштів фізичних та юридичних осіб, регіону та держави загалом. Фінансовий потенціал слід розглядати як здатність до генерації певного обсягу фінансових ресурсів, внаслідок чого він є величиною ймовірнісною, що має тимчасові характеристики.

Фінансовий потенціал України в останні роки є на досить низькому рівні. Наша країна активно користується можливістю отримання значних сум

коштів від міжнародних фінансових установ та інших країн, при цьому значна частина українських підприємств перебуває у фінансовому боргу або знаходиться на межі банкрутства. Багато громадян країни мають доходи, які не досягають прожиткового мінімуму. Ця ситуація призвела до зростання ролі тіньової економіки, що є головним завадою для досягнення високих макроекономічних показників.

У своїх дослідженнях І.М. Іванова та О.К. Толстанова визначають, що інтенсифікація використання регіонального економічного потенціалу розвитку території має відбуватись у наступних напрямках[43, с. 104-105]:

- підвищення ефективності управління соціально-економічним потенціалом у регіонах;
- знаходження оптимального балансу між місцевими, регіональними і державними інтересами;
- удосконалення методів створення місцевих і регіональних ринків та їхньої інфраструктури для забезпечення конкурентоспроможності національної економіки;
- розробка інвестиційної політики з урахуванням особливостей конкретних регіонів;
- впровадження ефективної системи управління різними формами власності;
- активізація та підвищення ефективності використання місцевих ресурсів.

Людський потенціал – компетенції та навички мешканців, їхні знання, професійний досвід, вища освіта, а також міжнародні зв'язки, висока продуктивність праці, що сприяють розвитку людського потенціалу регіону. Міграційні процеси мешканців регіону можуть негативно вплинути на досягнутий регіоном потенціал розвитку через процес відтоку працівників. Якість освіти та можливість доступу до знань сприяють розвитку кадрів з високими навичками та кваліфікацією.

Інфраструктурний потенціал – розвинена комунікаційна інфраструктура

забезпечує особливості розміщення та мобільність засобів і факторів виробництва, трудових ресурсів і готової продукції. Якісна інфраструктура та сфера послуг є одним із визначальних факторів привабливості місця районах, оскільки це доводить відносно низькі витрати на постачання та збут, а також короткий час проїзду, дозволяє підприємцям працювати в більших масштабах, підвищити ефективність виробництва та полегшити доступ до ресурсів. Технічна інфраструктура, впливаючи на можливості ведення бізнесу наявністю та якістю обладнання та мережі передачі (наприклад, енергія, опалення, газ), визначає потенціал розвитку регіону.

Науково-дослідний потенціал – інновації, локальні мережі інституцій трансферу технологій, оснащення регіону науково-дослідними підрозділами та сама дослідно-конструкторська діяльність. Інновації є імпульсом розвитку для трансформації наявних ресурсів, вони дозволяють використовувати місцевий потенціал як рушійну силу економіки. Інноваційність регіону зумовлена рівнем якості людського капіталу, освіти, а також наявністю дослідницьких центрів, університетів, масштабами співпраці між науково-дослідною сферою та підприємствами і витратами, понесеними на дослідження, розробки та інноваційну діяльність. Сюди також входять обсяги інформаційних ресурсів і технологій та засобів створювати, збирати, накопичувати, обробляти і використовувати різноманітну інформацію для потреб суспільства.

Недосконалість інституційного середовища в Україні, в свою чергу, призводить до зменшення кількості інвестицій. Особливо це стосується іноземних інвестицій, що надзвичайно важливо в контексті міжнародного співробітництва та європейської інтеграції [43].

Потенціал якості життя – це суб'єктивний набір ознак, що визначає стан навколишнього природного середовища, житлове становище населення, - можливості отримання освіти, доступ до культури, охорони здоров'я, спортивної інфраструктури, рівень безпеки та рівня життя.

Поняття «якість життя» слід розрізняти від рівня життя, оскільки останній передбачає в основному кількісні показники та представляє собою

інтегральний огляд життєдіяльності людини. З іншого боку, якість життя синтезує ці показники, розкриваючи їх взаємодію. Важливо відзначити, що основна відмінність між «рівнем життя» та «якістю життя» полягає в тому, що, хоча обидві категорії визначаються задоволенням матеріальних, духовних та соціальних потреб середнього громадянина, «якість життя» є якісною ознакою, тоді як «рівень життя» є кількісною мірою. Деякі дослідники ототожнюють рівень життя із поняттям «добробут».

Беляєв Л.А. визначає якість життя, як комплексну характеристику умов життєдіяльності населення, що виражається в конкретних показниках та особистих оцінках задоволення матеріальних, соціальних та культурних потреб, пов'язаних із сприйняттям людьми особистого становища у залежності від культурних особливостей, системи цінностей та соціальних стандартів, що існують у суспільстві [3].

Стан навколишнього природного середовища трактується як потенціал для розвитку цілого комплексу туристичних, готельних і рекреаційних послуг, а також відповідної бази розміщення. Високий рівень життя сприяє притоку людей в регіон, а це дає можливість розширювати наявні в регіоні трудові ресурси. Враховуючи те, що в регіони з високим рівнем життя часто приїжджають люди з високим рівнем знань і навичок, це сприяє покращенню наявних у регіоні трудових ресурсів. Висока якість життя передбачає інвестиційну привабливість регіонів.

Існуюча недосконалість інструментів розкриття економічного потенціалу регіонів призводить до обмеженості його використання, ігнорування потенційних можливостей при вирішенні інституційних завдань. Інституційним інструментом розкриття внутрішнього потенціалу регіону є регіональні стратегії. У чинних регіонального розвитку не проводиться всебічний і системний аналіз внутрішнього потенціалу регіону та визначення шляхів його оптимального використання. У регіональних стратегіях здійснюється аналіз окремих галузей та сфер діяльності, які становлять економічну основу для конкретного регіону, проте він не має системного

стратегічного спрямування як загального, так і в контексті підвищення інвестиційної привабливості регіонів в цілому. З тексту стратегії інвестора важко зробити висновки щодо можливості здійснення капіталовкладень. Такий проведений аналіз розвитку окремих галузей економічної діяльності не сприяє виявленню внутрішнього потенціалу регіону.

Таким чином, беручи до уваги вирішальні стратегічні напрями та фактори розвитку регіону, можна визначити основні детермінанти та результативні показники оцінки економічного потенціалу регіону залежно від різних сфер регіонального управління (рис.1.1).

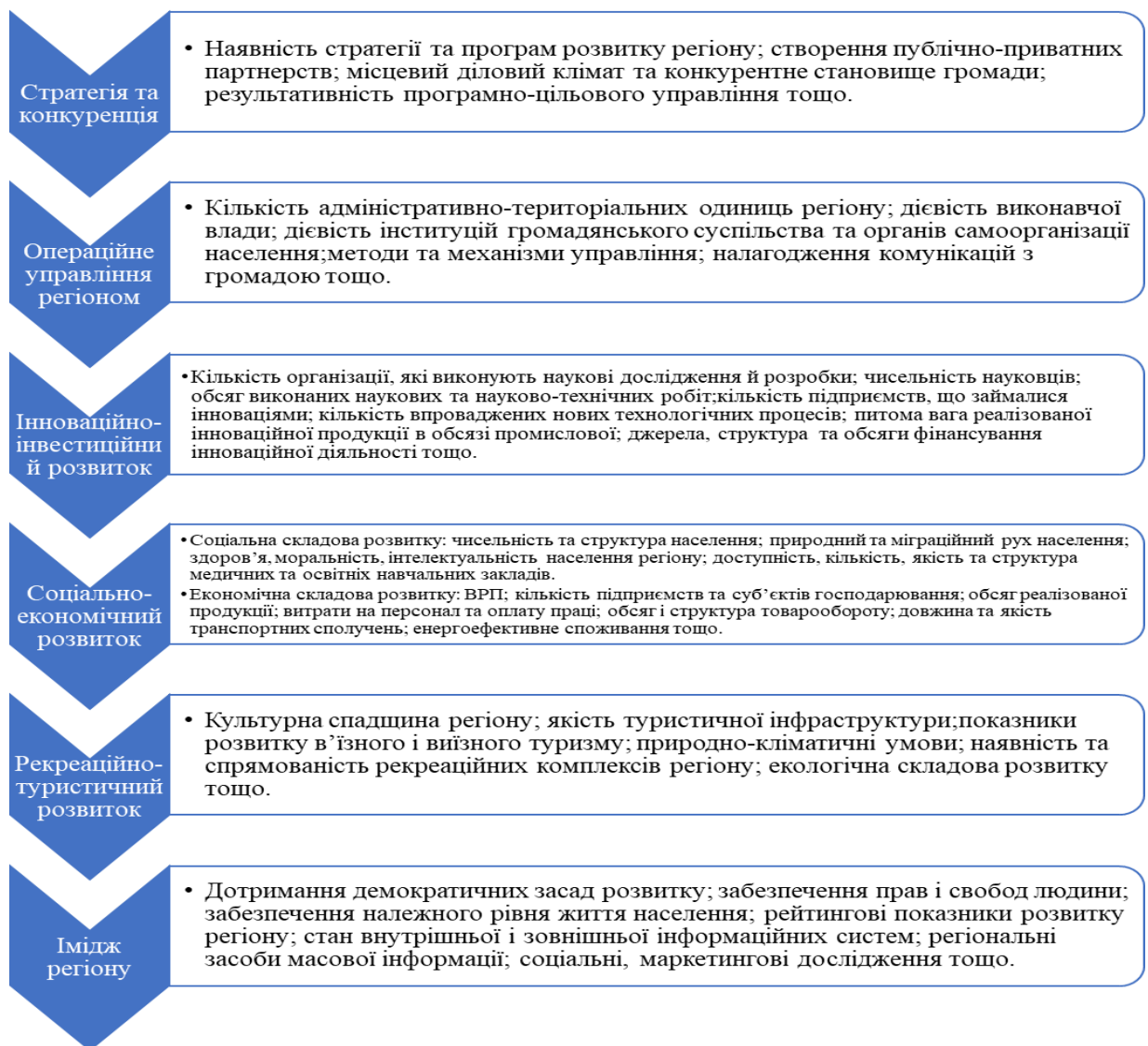

Рис.1.1. Детермінанти оцінки економічного потенціалу регіону [27]

Отже, оцінка ефективності використання потенціалу регіону повинна

здійснюватися через призму визначених стратегічних напрямів його залучення і може виступати одним із найважливіших критеріїв рівня розвиненості економіки, реальних можливостей росту добробуту громад і дієвості стратегічного управління розвитком складного механізму ринкових відносин регіону [27].

Окремі регіони мають певні особливості розвитку та спеціалізацію, а отже, мають різний потенціал як за структурою, так і за ступенем сформованості. Розроблення та обґрунтування напрямів реалізації процесів щодо оцінки, формування економічного потенціалу регіонів України та нарощування його масштабів, залежить від врахування глибинної комплексності та етапності цього процесу. Адже, визначення пріоритетних напрямів – є запорукою системного та збалансованого розвитку регіонів, у цілому, та в якості ключової основи для розбудови регіональної економічної системи зокрема. Об'єктивна ідентифікація цих напрямів ґрунтується на результатах детального аналізу теоретичних та методологічних аспектів утворення економічного потенціалу. Ці аспекти є важливими в умовах ресурсних обмежень та практичних проявів, зокрема закономірностей, тенденцій та чинників впливу на темпи формування потенціалу в регіонах держави та України в цілому [27].

1.2. Науково–методичні підходи до оцінки економічного потенціалу регіонів

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку України, нарівні з загальними принципами вибору стратегічного напрямку, особливо актуальним стає аналіз економічного потенціалу регіонів, який враховує всю сукупність і ефективність використання економічних ресурсів.

У зв'язку з наведеним визначенням сутності поняття «економічний потенціал» у сучасних умовах зрозумілим є необхідність його оцінки. Навіть при значній кількості наукових та практичних робіт, що присвячені вивченню

складових та методів виміру економічного потенціалу країни, дослідники та фахівці з усього світу не досягли остаточної згоди. Це вимагає подальшого, більш детального дослідження різних підходів до виміру й оцінки економічного потенціалу країни та розробки нових методів, які відповідали б сучасним економічним процесам і цілям виміру. [76].

В основу більшості методів оцінювання економічного потенціалу покладено різноманітні математичні, матричні, графічно-аналітичні моделі, а також логічні та лінгвістичні методи. Основні класифікаційні ознаки методів оцінки економічного потенціалу наведено на рисунку 1.2.

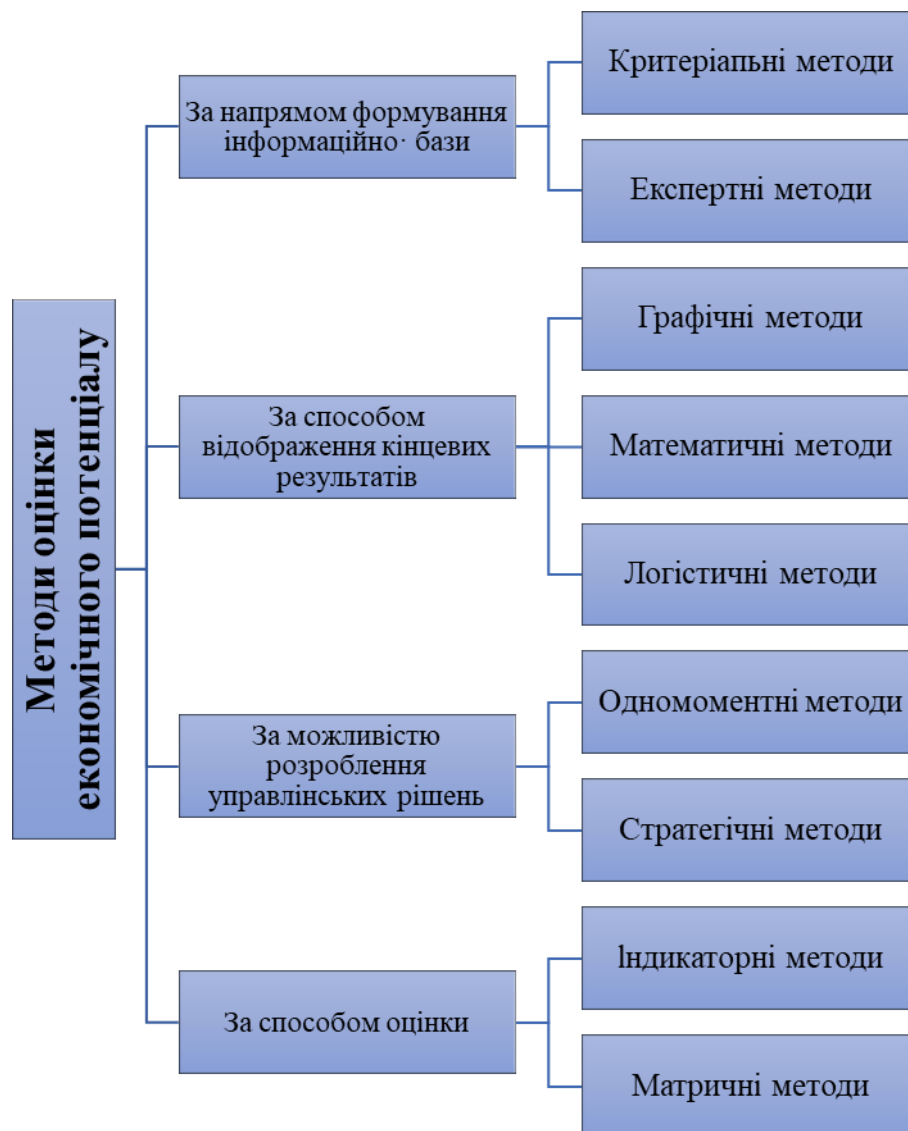

Рис.1.2 Методи оцінки економічного потенціалу[47]

Рудаченко О. та Єсіна В. [99] зазначають, що методи оцінки

економічного потенціалу поділяються на прямі та непрямі. Так, аналіз економічного потенціалу може бути виконаний двома способами: непрямим, який базується на фактичних показниках результатів роботи об'єкта, та прямим, який оцінює майбутні можливості цього об'єкта. Оцінка потенціалу економічних суб'єктів та їхніх компонентів може виконуватися за різними методами [99]: експертним, бальним, рейтинговим порівняльним аналізом, методом аналогій, факторним аналізом, методом математичного програмування.

Мартиновський В. і Кравець В. [76] виділяють такі методи виміру й оцінки економічного потенціалу:

Ранговий, або рейтинговий, метод. Цей метод включає експертну оцінку економічного потенціалу, яку здійснюють фахівці за допомогою вибраної шкали. Цей підхід дозволяє ранжувати економічні об'єкти відповідно до обраних показників, які відображають їхній економічний потенціал.

Таксонометричний метод. Цей підхід включає в себе відбір найбільш суттєвих факторів для аналізу, на основі яких формується матриця критеріальних показників. Створені критеріальні показники піддаються нормалізації, для кожного стовпця матриці виділяються максимальні та мінімальні значення. Аналіз показників здійснюється з точки зору їх впливу на економічний потенціал, в результаті чого визначаються стимулюючі показники (максимальне значення відповідає найбільш вигідному економічно значенню показника, а мінімальне – менш вигідному) та дестимулюючі показники (мінімальне значення відповідає найбільш вигідному значенню показника, а максимальне – менш вигідному). Нормалізовані показники об'єднуються для створення комплексного показника потенціалу об'єкта аналізу.

Графоаналітичний метод. Економічний потенціал може бути виміряний у спеціальних одиницях, які враховують як позитивні аспекти (стимулятори), так і негативні (дестимулятори). Однак ключовим є можливість проведення досліджень в динаміці. Графічна модель економічного

потенціалу, у найзагальнішому розумінні, призначена для діагностики можливостей, які має об'єкт аналізу з метою прогнозу майбутнього розвитку.

Р. Дадаєва пропонує комплексний підхід до оцінки сукупного економічного потенціалу національної економіки, який включає такі етапи [32]:

Кількісна оцінка економічного потенціалу по галузях економіки: Цей етап включає оцінку обсягу виробництва в кожній сфері господарської діяльності. Розрахунок та порівняння потенціалів кожної галузі економічної діяльності проводиться окремо, що надає можливість провести аналіз ресурсного потенціалу. Результати цієї оцінки відображаються у фінансовій звітності.

Якісна оцінка складових сукупного економічного потенціалу країни: Цей етап охоплює такі показники, як частка кожної галузі у загальному ВВП країни, рівень рентабельності виробництва в економіці в цілому, структура зовнішньої торгівлі та її вплив на процеси всередині країни.

Розрахунок інтегральних показників загального економічного потенціалу регіону: На цьому етапі враховується роль кожної складової для оцінки сукупного економічного потенціалу регіону.

Оцінка сукупного соціально-економічного потенціалу країни: Цей етап включає оцінку сукупного соціально-економічного потенціалу країни та порівняння можливостей його розвитку зі стратегічними цілями держави.

Гапонов А. [16] вказує, що на сучасному етапі найбільш поширеними методами оцінки економічного потенціалу країн світу є:

SWOT-аналіз економічного потенціалу конкретної території чи країни: Цей підхід дозволяє оцінити порівняльні якісні позитивні та негативні характеристики різних країн. Він відповідає на питання щодо перспективних напрямків розвитку і попереджає про можливі негативні наслідки в процесі розвитку економічного потенціалу окремої країни. Однак недоліками цього підходу є орієнтація на якісні фактори розвитку окремих територій і країн, а також використання експертних методів для оцінки окремих факторів.

Побудова конкурентного профілю країни: Цей метод призначений для визначення економічного потенціалу країни та вивчення впливу окремих факторів її оточення на швидкість розвитку цього потенціалу. Його особливістю є відсутність комплексної оцінки економічного потенціалу країни, оскільки оцінка здійснюється окремо за кожним фактором, і визначається його значення в порівнянні з іншими країнами або країною-еталоном (низький, середній або високий рівень). В результаті аналізу робиться висновок про найбільш значущі фактори для розвитку території.

Фактори, за якими проводиться оцінка, включають [8]:

Сучасний стан економіки, клімат та перспективи зростання території:
Аналізується економічна динаміка, кліматичні умови та перспективи розвитку.

Транспортно-географічне положення в міжнародному контексті:
Вивчається географічне розташування та його вплив на міжнародні відносини.

Розвиток інфраструктури для бізнесу: Оцінюється наявність інфраструктури, спрямованої на підтримку бізнес-процесів.

Рівень безробіття, якість трудових ресурсів, віковий склад, рівень кваліфікації та професіоналізм: Аналізуються показники ринку праці, включаючи безробіття та якість робочої сили.

Науково-технічний потенціал території чи країни: Оцінка наявних наукових та технічних можливостей.

Фінансово-економічні чинники: Аналіз сприятливості умов для інвестування, баланс доходів та витрат, рентабельність господарюючих суб'єктів.

Оцінка становища країни та її галузей в порівнянні з іншими територіями:
Визначення конкурентних переваг та напрямків розвитку в порівнянні з іншими країнами.

Метод визначення ступеня державного стимулювання у сфері економічних об'єктів включає аналіз рівня фінансування та заохочення для проєктів, що втілюють стратегічні завдання. Однак цей метод має обмеженість, оскільки враховується лише бюджетне фінансування, інші джерела ресурсів не

враховуються.

Оцінка економічного потенціалу країн світу може також проводитися через аналіз системи біржових торгових індексів, наприклад, таких як Dow Jones Industrial Average, який розраховується як середнє відображення руху цін на акції 30 найбільших промислових корпорацій, чи S&P 500, що включає 500 великих американських компаній [125]. Таким чином, постійна робота фондової біржі надає сигнали щодо вартості акцій, відображаючи економічні потенціали відповідних підприємств; загальна вартість акцій компаній дозволяє формувати узагальнені оцінки. Однак основним недоліком цієї ринкової методології визначення економічного потенціалу є обмежена шкала оцінок, яка враховує тільки вартість акцій, і це може ускладнювати об'єктивне порівняння економічного потенціалу різних країн світу.

Більш точна оцінка економічного потенціалу відбувається на основі комплексного врахування різноманітних характеристик. Характеристики економічного потенціалу країни можуть бути як кількісними, так і якісними.

Щодо кількісної характеристики економічного потенціалу, існують два загальні підходи [116]. Перший кількісний підхід до оцінки економічного потенціалу включає в себе вартісну оцінку ресурсів, якими розпоряджається національна економіка (які вже задіяні у виробництві, а також потенційні), в той час як другий передбачає розрахунок можливого економічного результату від використання всіх ресурсів, які можуть бути залучені у виробничий процес протягом певного періоду.

Важливим універсальним кількісним показником для оцінки економічного потенціалу є ВВП, який вказує на рівень розвитку національної економіки та відображає особливості її галузевої структури, ефективність функціонування окремих галузей та регіонів, а також ступінь інтеграційних процесів.

Якісна оцінка економічного потенціалу країни базується на параметрах, які відображають динаміку та тенденції розвитку національної економіки, закономірності розвитку та зміни структурних макроекономічних пропорцій, а також ступінь використання ресурсів виробництва.

При розгляді окремих методів розрахунку економічного потенціалу важливо відзначити, що дослідники та практики включають до аналізу та розрахунків різноманітні показники.

Чаленко А. у своїй концепції оцінки економічного потенціалу країни рекомендує враховувати такі показники, як ВВП/ВВП на душу населення, рівень якості життя, розподіл основних видів продукції на душу населення та економічна ефективність. Ця методологія оцінки дозволяє ідентифікувати ключові фактори, на основі яких можуть бути розроблені стратегії для посилення економічного потенціалу країни. Крім того, вона враховує ресурсні можливості при формулюванні програм економічного розвитку та виявленні позитивних і негативних чинників, що впливають на країну в цілому.

Існує також методологія оцінки економічного потенціалу, в якій його структура розкладається на окремі складові: фінансовий потенціал, виробничі потужності, інноваційно-інформаційний потенціал та інституційна спроможність. Основні показники цих компонентів розраховуються та агрегуються в узагальнений показник, який використовується для аналізу та забезпечення стійкого розвитку країни [109]. Оцінка основних структурних компонентів економічного потенціалу здійснюється за допомогою відповідних показників, які обчислюються з використанням простого середнього арифметичного та теоретичної сфери варіації. Інтегральний показник формується як багатофакторне середньозважене значення показників, що входять до його складу. Кінцевий результат виявляється у вигляді рейтингової оцінки економічного потенціалу, яка висвітлює відносні можливості економічної системи країни чи регіону. Основною перевагою цієї методології є її відносна простота у порівнянні економічного потенціалу декількох країн чи регіонів. Недоліки пов'язані зі зниженою точністю оцінки та відсутністю можливості визначення економічного потенціалу у фізичному та вартісному вираженні.

Існує методика визначення економічного потенціалу країн і регіонів [133], за якої оцінка здійснюється за такими групами показників:

Економічні індикатори, до яких відносяться:

- економічний потенціал країни чи регіону і його використання;
- ступінь розвитку регіональних ринків;
- обсяг і результативність виробництва;
- рівень активності в інвестиційній сфері;
- рівень енергетичної та продовольчої безпеки;
- показники територіального організаційного структурування, рівень концентрації господарської діяльності, ступінь диверсифікації;
- фінансова самостійність регіону;
- обтяження податками та наявність автономної податкової бази для формування місцевих бюджетів;
- структуру власності в регіоні.

Соціальні індикатори включають в себе:

- рівень безробіття та зайнятості в населенні регіону;
- структура доходів та витрат;
- тенденції у номінальних і реальних доходах населення;
- витрати на матеріальні блага і послуги;
- співвідношення середньомісячного доходу та прожиткового мінімуму;
- рівень розвитку інфраструктури та інші аспекти.

Екологічні індикатори визначають:

- кількість викидів, що впливають на забруднення атмосфери;
- людський вплив на територію;
- стан поверхневих водних об'єктів та обсяги стічних вод і інші аспекти.

Демографічні індикатори включають:

- населення міст та сіл за чисельністю;
- структура населення за статтю та віком;
- працездатне населення та його кількість;
- освітній рівень, густота населення, міграційний баланс і інші аспекти.

Показники наявності та використання ресурсів у країні чи регіоні, що відображають їх наявність і стан:

- природно-ресурсного потенціалу;
- трудового потенціалу;
- виробничих потужностей;
- інфраструктурної спроможності.

Таким чином, можна відзначити, що окремі автори залежно від цілей дослідження включають різні одиничні чи комплексні показники оцінки економічного потенціалу території.

Економічний потенціал також може оцінюватися через спроможність території забезпечувати високий рівень життя для своїх мешканців, тобто від рівня конкурентоспроможності. Конкурентоспроможність території визначається ефективністю використання наявних ресурсів та залежить від якості інституцій, стабільності макроекономічного середовища, розвиненості інфраструктури, ефективності системи освіти, стану ринку праці, розвитку каналів збуту та конкурентоспроможності окремих підприємств.

Порівняльна оцінка економічних потенціалів окремих територій має здійснюватися за набором показників як загального, так і специфічного характеру, а також за одиничним і комплексними показниками [144].

Основні показники економічного та соціального розвитку регіонів включаються у відокремлений розділ Державної програми економічного і соціального розвитку України. Система ключових загальноекономічних показників, що підлягають аналізу, формується в рамках програм і планів розвитку господарства регіонів та країни загалом і підлягає статистичному обліку.

Нижче в таблиці 1.3 представлено набір змінних, які точно описують регіональні відмінності в потенціалі розвитку регіонів. Під час вибору змінних для аналізу потенціалу та тенденцій розвитку враховано наявність даних циклічної офіційної статистики та баз даних міжнародних організацій. Також змінні повинні бути доступними на рівні регіонів і протягом довгих інтервалів часу. Змінні характеризуються сильною колінеарністю, особливо по відношенню до інших змінних з проаналізованих категорій. Введення надлишкових сильно пов'язаних змінних допускається, щоб зафіксувати мультиплікаційні ефекти,

тобто коли одна зі змінних впливає на формування інших у наборі даних.

Таблиця 1.3

Економічні змінні для аналізу потенціалу та тенденцій розвитку

Категорія потенціалу розвитку регіону	Економічні змінні
1	2
Економічний потенціал	ВВП на душу населення, валова додана вартість на 1 працівника, валова вартість основних фондів підприємств на 1 жителя, частка валових основних фондів у регіоні порівняно з країною, частка сектору ринкових послуг у загальній кількості суб'єктів підприємницької діяльності, доходи від ПДФО на суб'єкта господарювання, розмір ЄСВ для суб'єкта господарювання, реалізована продукція промисловості на душу населення, відсоток людей, які працюють у сільському господарстві, відсоток людей, які працюють у промисловості, відсоток людей, які працюють у сфері ринкових послуг, відсоток людей, які працюють у сфері неринкових послуг, продуктивність праці – сільське господарство, продуктивність праці – промисловість, продуктивність праці – ринкові послуги, продуктивність праці – неринкові послуги, частка приватного сектора в загальній кількості зайнятих, частка інвестиційних витрат порівняно з країною, частка регіонів у вартості статутного капіталу суб'єктів господарювання з іноземним капіталом, фізичний капітал, політика щодо інвесторів, що проводиться в регіонах, доходи підприємств і мешканців, відносний розмір сфери послуг і бізнес-середовища, економічна активність мешканців (кількість приватних підприємств, рівень безробіття), кількість суб'єктів національної економіки на 1000 жителів, загальна кількість суб'єктів народного господарства, кількість промислових переробних підприємств на 1000 жителів, частка промислових переробних підприємств у загальній кількості суб'єктів народного господарства, частка іноземних суб'єктів у загальній кількості суб'єктів народного господарства, кількість підприємств з іноземним капіталом на 1000 жителів, вартість реалізованої промислової продукції на душу населення, вартість придбання сільськогосподарської продукції на 1 га сільськогосподарської землі, загальні інвестиційні витрати на душу населення, середньомісячний наявний дохід на одну особу в домогосподарствах, середня місячна зарплата брутто
Людський потенціал	Демографічні показники (народжуваність на 1000 населення, природний приріст (коефіцієнт), чисельність населення на 1 км ²), частка населення працездатного віку в загальній чисельності населення, сальдо внутрішньої та зовнішньої міграції на 1000 населення, динаміка чисельності населення. Освітні показники (чистий коефіцієнт охоплення, населення з вищою освітою в загальній чисельності населення, кількість студентів на 1000 жителів). Зайняті особи на 1000 осіб населення, рівень економічної активності, частка безробітних, які були без роботи протягом понад рік у загальній кількості безробітних, рівень зареєстрованого безробіття у відсотках, кількість смертей внаслідок серцево-судинних та онкологічних захворювань на 1000 жителів, кількість інвалідів по відношенню до загальної чисельності населення

Продовження табл.1.3

1	2
Інфраструктурний потенціал	Транспортна середня доступність для пасажирських і вантажних перевезень, дороги загального користування з удосконаленим твердим покриттям на 100 км ² , довжина залізничних колій в користуванні на 100 км ² , мережа водопостачання на 100 км ² (активна), мережа каналізації на 100 км ² , щільність теплової мережі на 100 км ² , мережа газу на 100 км ² , відсотки осіб, які мають доступ до водопостачання і каналізації, кількість житлових будинків з підключенням до мережі каналізації і водопостачання на км ² , інвестиції місцевої влади в місцеву інфраструктуру, споживання води на 1 км ² , викиди забруднюючих речовин в атмосферу на 1 км ² , відсоток населення, яке використовує очисні споруди, відсоткова частка спустошених і деградованих земель, що потребують рекультивациі, у загальній площі, відсоткова частка сільськогосподарських угідь у загальній площі, кількість аптек на 10 тис. населення
Науково-дослідний потенціал	Центри досліджень і розробок на 100 тис жителів, витрати на науково-дослідні роботи у відсотках від ВВП і на 1 працюючого, кількість зайнятих у науково-дослідних роботах на 10 тис. мешканців, кількість патентів на 1 мільйон жителів, доступ до нових технологій, відсоток органів місцевого самоврядування з веб-сайтами, відсоткова частка підприємств, які провадили інноваційну діяльність, частка населення з вищою освітою у віці 25–29 років, кількість випускників університетів на 1000 населення у віці 20–29 років, кількість професійно-технічних навчальних закладів, відсоткова частка недержавних вищих навчальних закладів у загальній кількості вищих навчальних закладів, відсоткова частка кількості центрів трансферу технологій та інформації, кількість комп'ютерів із ширококутовим доступом для студентів, частка індивідуальних абонентів із доступом до фіксованого ширококутового Інтернету в загальній кількості населення, ступінь зношеності науково-дослідного обладнання
Потенціал якості життя	Політична та соціальна стабільність, привабливість міста/району як місця проживання, кількість злочинів, наявність місцевої преси чи ЗМІ, стан навчальних закладів, житлові умови (корисна площа квартир в м ² на жителя), стан закладів охорони здоров'я, кількість лікарів на 10 тис. населення, кількість лікарняних ліжок на 10 тис жителів, рівень захворюваності на туберкульоз, рівень дитячої смертності, можливості брати участь у різних формах відпочинку, культури, мистецтва, показники доходу, частка капітальних витрат на охорону навколишнього середовища, відсоток території особливої природної цінності, що охороняється законом, загальна площа очищених промислових і комунальних стічних вод у відсотках, приміщення колективного розміщення на 1000 жителів, рівень забруднення повітря

На підґрунті цих концептуальних положень нами розроблено методичний підхід до оцінки економічного потенціалу регіону, який представлено у графічній інтерпретації на рис. 1.3.

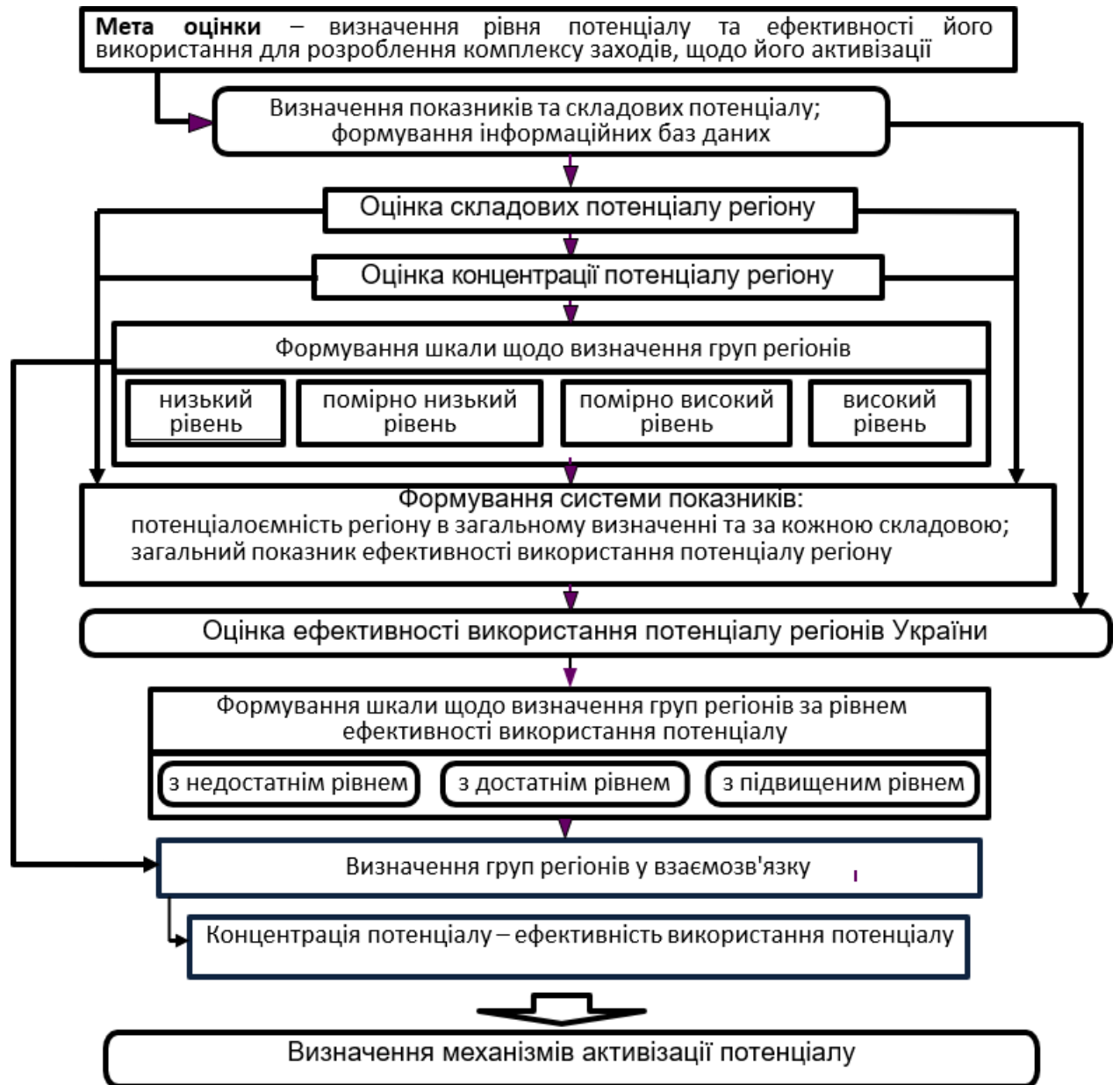

Рис.1.3 Методичний підхід до оцінки економічного потенціалу регіону

Примітка. Складено автором самостійно

Таким чином, з метою проведення оцінки економічного потенціалу регіону має бути сформована система показників потенціалоемності регіону за складовими та загального показника ефективності використання потенціалу регіону у вигляді відношення корисного ефекту регіону до потенціалу регіону, що дозволить сформуванню аналітичної основи формування заходів із підвищення рівня економічного потенціалу та ефективності його використання по регіонах України.

Важливий аспект полягає у здійсненні комплексної оцінки економічного потенціалу регіону з урахуванням запропонованого синергетичного поєднання економічного, людського, інфраструктурного, науково-дослідного потенціалів та потенціалу якості життя. За результатами цієї оцінки передбачено формування шкали та групування регіонів у відповідності до визначених рівнів.

1.3. Механізми активізації економічного потенціалу регіонів

Механіцизм як метод дослідження та обґрунтування дозволяє виявити складові економічного потенціалу розвитку регіону, обґрунтувати важелі його активізації. Дослідники доводять, що механіцизм в економічних дослідженнях «проявляється в таких формах:

1. Проходження в процесі наукового аналізу шляху від складного до простого, тобто від більш складних форм і об'єктів існуючого світу до простих і менш розвинених.
2. Зведення якісних характеристик до кількісних.
3. Застосування принципу адитивності, відповідно до якого ціле явище являє собою арифметичну суму складових частин.

При всій своїй обмеженості механіцизм і редукаціонізм дозволяють виділити об'єкти, які становлять досліджуване явище, що надалі надає можливість встановити взаємозв'язки між ними, а отже, перейти до застосування системного підходу в аналізі» [79, с.26].

Використання механістичного підходу до активізації економічного потенціалу вимагає виявлення теоретичного визначення механізму, з приводу чого існують різні точки зору, зображені на рис. 1.4.

Загальноприйнятим визначенням механізму є його представлення як відношення, що має стійкі форми й специфіку дії, з наслідками, що можна завчасно спланувати.

Рис. 1.4. Сучасні концепти механізму [75]

Правомірність такого трактування можливо підтвердити наступним: окреслення елемента або механізму посилення економічного потенціалу розвитку регіону без взаємовідносин з іншими елементами, механізмами втрачає сенс, тому що в процесі розвитку саме відносини визначають швидкість та раціональність руху господарської системи до рівня більш високого порядку.

Ефективність дії механізмів, в тому числі, наприклад, регіонального управління визначається не наявністю суб'єкта та об'єкта, а саме взаємовідносинами між ними.

Наступним підходом до сутності механізму є аспектно-функціональний фокус, якій відображає постулат про механізм як «поняття, яке охоплює організаційно-господарські та соціальні аспекти економіки, що виражає взаємодію відповідних структур і регуляторів, які в сукупності забезпечують функціонування економічної системи».

Фахівці з менеджменту [113] розглядають механізм складовою, що виступає як найбільш активна частина системи управління, яка впливає на фактори, від стану яких залежить результат діяльності керованого об'єкта. Механізм організації представлений як сукупність трьох елементів: планування, економічне стимулювання і організація управління. Таке

визначення вимагає певного критичного огляду внаслідок наступного. Вказані елементи механізму (планування, стимулювання та організація) є функціями управління, для виконання яких потрібні відповідні служби, що використовують певні механізми реалізації. Наприклад, одним з механізмів мотивації є телеологія, а організації – певні форми поділу праці, тобто спеціалізація або кооперація як механізм організації економічної діяльності.

Виходячи з методологічних посилів механіцизму, можна зробити висновок, що механізм представляє собою комплексне поєднання конкретних, чітко означених важелів зі взаємоузгодженою дією, які спрямовані на досягнення покладеної мети. Вказаний вектор розуміння механізму отримав назву функціонально-цільового внаслідок наступної аргументації.

По-перше, визначальним в понятті механізму активізації економічного потенціалу розвитку регіону виступає мета, відсутність якої визначає відсутність сенсу існування механізму. Мета визначає наявність важелів, кожний з яких має певне функціональне призначення і слугує певною мірою для її реалізації.

По-друге, функціональне навантаження важелів та механізмів передбачає оптимальний режим їх роботи. Під режимом роботи розуміємо таку організацію дії важеля, яка забезпечує: а) узгоджену, безперебійну роботу всього механізму протягом тривалого часу; б) раціональне використання ресурсного забезпечення розвитку регіону, а відповідно його економіки; в) ефективність функціонування механізму.

Для ефективної роботи механізму потрібно забезпечити взаємодію важелів та її взаємну узгодженість.

Даний погляд має певні недоліки, серед яких найбільш вагомим є те, що людська компонента розглядається у функціональному та цільовому вимірі – як й інші складові механізму, наприклад оподаткування або кредитування.

На наш погляд, це не є правомірним внаслідок причин, визначених наступним чином:

1. Економіка має чітку тенденцію трансформування в економіку знань, де

основною продуктивною силою стають інформація і знання, носіями та генераторами яких виступає людина або група людей. Тому людський фактор стає головним в процесі конкурентної боротьби, створюючи та реалізуючи конкурентні переваги.

2. Роль людського фактору у формуванні та функціонуванні інших механізмів та важелів є визначальною: турбулентне середовище вимагає швидкого прийняття рішень про активізацію чи припинення дії інших механізмів або важелів розвитку економічного потенціалу, від рішення залежить ефективність управління та конкурентоспроможність регіональної економіки.

Виходячи із визначення механізму з позиції функціонально-цільового контенту, механізм представлено як такий, що містить чотири групи компонентів.

Механізмом розвитку вважаємо таку сукупність важелів (організаційних, фінансових, управлінських та інших), взаємодія та взаємоузгодженість яких забезпечує виконання певних функцій та, відповідно, рух потенціалу стратегічного розвитку економічної системи заданої швидкості та певного цільового спрямування.

Застосування певного механізму обумовлено трьома факторами: часом, місцем та конкретним його змістом, що визначає доцільність використання класифікації як методу пізнання сутності механізму та його практичного застосування (рис. 1.5).

Залежно від відповідності культурно-правовим нормам механізми поділені на цивілізовані та нецивілізовані. Цивілізовані механізми – це такі, що не приходять у протиріччя з культурно-правовими нормами соціуму. Нецивілізовані – відповідно такі, що протирічать існуючим формальним правилам. Наприклад, лобізм може виступати як цивілізований, так і нецивілізований механізм. У США лобізм є легальною формою просування та захисту інтересів регіону чи окремого бізнесу. В Україні лобізм виступає як нецивілізований спосіб досягнення мети.

Наступною класифікаційною ознакою механізмів управління потенціалом регіональної економіки є ступінь самостійності виникнення

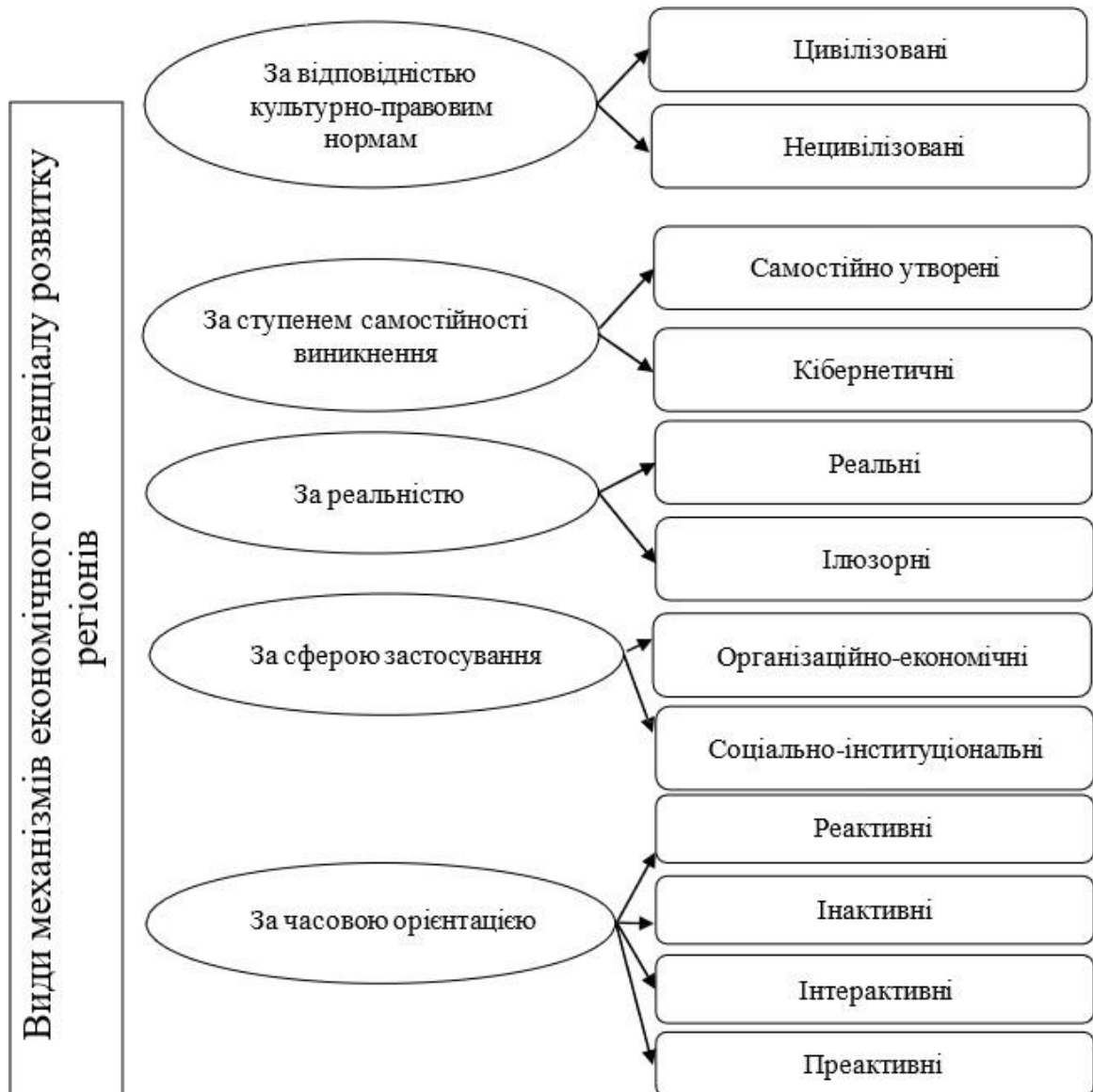

Рис. 1.5. Види механізмів економічного потенціалу розвитку регіонів

Примітка. Складено автором за результатом аналізу джерел [74;75; 108;113]

Залежно від даної ознаки механізми поділені на такі, що самоутворюються, та кібернетичні. Серед позитивних прикладів синергетичних механізмів та важелів можемо відмітити появу бізнес-ангелів або регіональних бекерів. До кібернетичних механізмів віднесено такі, які

створені системою управління і потребують регулювання. До кібернетичних механізмів можемо віднести оподаткування, законодавство та інші важелі регулювання економіки. Існують певні механізми, які можуть бути одночасно як самоорганізовані, так і кібернетичні. Наприклад, кластери або регіональні інноваційні системи можуть бути створені внаслідок синергії або під впливом управлінських рішень регіональної влади.

Залежно від реальності механізми розвитку економічного потенціалу поділяються на реальні та ілюзорні.

Реальні механізми, виходячи з їх назви, представляють собою ті заходи та важелі впливу на потенціал та його активізацію, які відповідають конкретній ситуації та перспективам її трансформації та розвитку. Під ілюзорними розуміють систему дій та важелів, які спрямовані на формування певних уявлень в середовищі, які створюють ілюзію розвитку та реально гальмують застосування адекватних даній ситуації важелів.

У даному дослідженні ілюзорні механізми поділені на соціальні, управлінські та економічні.

Яскравим прикладом управлінського механізму можна назвати наявність чіткої стратегії розвитку країни, регіону або підприємства, яка декларується органами влади як осмислений та реальний шлях розвитку суспільства, але фактично представляє собою сукупність аналітичних та планових положень. Навіть за наявності стратегії як документа, її дослідження може свідчити про відсутність реальної концепції розвитку, яка повинна лежати в основі стратегії та стратегічного управління.

Економічні ілюзорні механізми – системні економічні акції або важелі, які в реальному їх виконанні знижують потенціал розвитку. Серед таких механізмів можна назвати недосконалу в деяких ситуаціях податкову систему, мета якої не лише забезпечити фінансову основу управління країною, регіоном, містом, але й стимулювати розвиток бізнесу. Якщо друга частина завдання не виконується, механізм податкової системи може слугувати лише ілюзією підтримки економічного розвитку.

Соціальні механізми – це ілюзорні та ірраціональні явища в соціумі, які завуальовують реальний стан та сприяють досягненню заданих певною групою цілей.

Основною проблемою при визначенні механізму розвитку економічного потенціалу є запобігання перетворенню реальних механізмів на ілюзорні [108], що призводить до втрати регіональної конкурентоспроможності.

Класифікаційна ознака часової орієнтації спирається на дослідження Р. Акоффа, який застосував цю ознаку для класифікації видів стратегічного управління (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Види управління залежно від орієнтації за методологією Р. Акоффа та інтерпретацією [115]

Орієнтація	Минуле	Сучасне	Майбутнє
Реактивна	+	-	-
Інактивна	-	+	-
Преактивна	-	-	+
Інтерактивна	+ -	+ -	+ -

Використовуючи класифікацію Р. Акоффа, механізми залежно від їх орієнтації поділяють на види наступним чином.

Реактивне спрямування механізмів управління потенціалом передбачає орієнтацію на минуле, при цьому за основу беруться показники, тренди, які мали місце та сформувалися у минулому.

Прикладом реактивного підходу до визначення механізмів активізації економічного потенціалу розвитку регіону є побудова динамічних рядів в межах ретроспективного аналізу та на цій основі їх екстраполяція у майбутнє.

Інактивне спрямування механізмів активізації потенціалу за основу бере його сучасний стан, без врахування його минулих трансформацій та майбутніх перспектив. Інактивне спрямування обмежує горизонт аналізу та планування, при цьому управлінці виходять з постулату, що сучасний стан є найкращим, а зміни у майбутньому вкрай неймовірні. Інактивне управління характерне

значною мірою для неринкових систем.

Преактивна орієнтація механізмів спрямована на майбутнє і головним чином пов'язана і запобіганням негативним явищам та напрямкам розвитку регіональної економіки. Преактивні методи управління характерні для управління ризиками, при цьому преактивісти шукають найбільш оптимальне рішення, яке принесе бажаний результат у майбутньому.

Інтерактивне спрямування механізмів активізації потенціалу базується на активному та широкому залученні до управління всіх учасників економічної системи, на мобілізації креативних та інноваційних можливостей, його мета – проєктування певної моделі майбутнього та використання засобів її практичної імплементації. Інтерактивне управління використовує минулий досвід, оцінки сучасного стану та прогнозування розвитку системи та її потенціалу.

Механізми розвитку економічного потенціалу регіону за ознакою сфери прикладання поділені на організаційно-економічні та соціально-інституціональні.

Доцільно підкреслити, що такий поділ є умовним внаслідок широкого спектра функцій кожного з них та їх взаємозв'язку. Так, наприклад, інституційні механізми, такі як законодавство чи фінансові інститути, є важелями впливу на економічний потенціал, але їх конкретне наповнення значною мірою визначається станом соціуму, що дозволило об'єднати їх в окрему групу. Організаційно- економічні механізми також за своїм змістом є нерозривними, тому що економічна діяльність та розвиток потенціалу неможливі без цілеспрямованих організаційних акцій та важелів.

Указана система механізмів вимагає виявлення та окреслення механізмів, що діють в межах певної сфери застосування. У першу чергу – це організаційно- економічні, тобто такі, що активізують господарські процеси в регіоні, застосовують сучасні методи організації територіального економічного комплексу, сприяють раціональному використанню ресурсів, підвищуючи ефективність системи регіональної економіки. До основних

організаційно-економічних механізмів розвитку економічного потенціалу регіону може бути віднесено широке коло механізмів, але в межах нашого дослідження основними, найбільш вагомими в умовах сьогодення виділені інноваційно-інвестиційні механізми активізації економічного потенціалу регіону.

Інновації є явищем, значення якого неможливо переоцінити, що підтверджено історичним екскурсом в політику Олександра Македонського, чий перемоги базувалися на застосуванні економічних, організаційних, технологічних та політичних інновацій [59]. Важливим фактором застосування інноваційної складової розвитку, що реалізується через інноваційне підприємництво або інноваційні кластери, є методологія, як підхід до економічного розвитку, який передбачає акцент на збільшенні інноваційного потенціалу для досягнення випереджального зростання. По-перше, методологія визначає закономірності, притаманні інноваційній економіці, а також принципи, на яких базується формування та активізація інноваційного потенціалу. По-друге, вона забезпечує системний характер функціонування потенціалу, сприяючи формуванню синергійних та комплементарних ефектів взаємодії елементів системи інноваційного потенціалу. По-третє, методологія слугує вибору адекватних цілям і методам розвитку інноваційного потенціалу та управління ним, враховуючи діючі закономірності. Завершуючи, методологія визначає узгодженість спрямованості функціонування інноваційного потенціалу з моделями розвитку інноваційної економіки[60].

Розглядаючи інноваційні трансформації як методологічну основу формування механізмів розвитку, доцільно згадати позицію авторів монографії за редакцією А.П. Єгоршина, які виділяють три прогресивні моделі розвитку інноваційної економіки:

- модель лінійного інноваційного процесу, що традиційно включає ті ж самі етапи, що й звичайна лінійна модель;
- інтерактивна модель, що базується на досягненнях нових технологічних

укладів. В цьому підході створюються сприятливі умови для генерації ідей на всіх етапах інноваційного циклу, і результати, отримані на будь-якому етапі, можуть призвести до створення нового товару. Такий підхід є основою розвитку економік країн, таких як США, Великобританія, Франція та інших європейських лідери;

– суперактивна модель, яка виходить з необхідності генерації перспективних напрямів дослідницької та інноваційної діяльності шостого технологічного укладу в обраних національних пріоритетах на всіх етапах інноваційного процесу, що відбувається на різних рівнях - макро-, мікро- та мезорівнях. В рамках цієї моделі передбачається активна державна підтримка зростання економіки знань, накопичення інтелектуального та креативного капіталу, розвиток інституту приватно-публічного партнерства, формування інноваційних кластерів тощо. Така модель реалізується в Японії [120].

Кожна з розглянутих моделей адекватна певному історичному періоду та економічному потенціалу регіону або країни. Разом з тим, доцільно застосовувати механізми, які дозволяють побудувати модель, що дає найбільші конкурентні переваги.

Серед інноваційних механізмів найбільший вплив на потенціал здійснюють інноваційне підприємництво [10] – як вид економічної діяльності та інноваційний кластер – як провідна організаційна форма підтримки інноваційної активності.

Інноваційне підприємництво являє собою такий вид діяльності, який забезпечує перетворення новацій в інновації, що приносить економічні вигоди регіональній економіці. Інноваційне підприємництво не протистоїть традиційним видам підприємницької діяльності, воно посилює і страхує їх. Прикладом можна навести ситуацію з кліматичними умовами в Закарпатті, які привносять великі ризики в гірськолижний туризм внаслідок скорочення строків лижного сезону, глобального потепління, зменшення опадів взимку. При цьому інноваційний проєкт гірськолижного комплексу в еміраті Дубай дозволяє займатися гірськолижним відпочинком протягом всього року при

температурі 40 градусів.

Економічні вигоди регіональної економіки від інноваційного підприємництва як механізму наступні:

- формуються нові ринки інноваційних товарів або послуг, що суттєвим чином розширює економічне поле регіонального середовища. Це в свою чергу дозволяє створювати нові види бізнесу, нові робочі місця, підвищувати обсяги реалізованої в регіоні продукції, розвивати ланцюг формування доданої вартості, збільшувати базу оподаткування й т.д;
  - підвищується техніко-технологічна основа регіональної економіки за рахунок прискорення оновлення основних засобів;
  - покращується якість трудового потенціалу, що знаходить реалізацію в наступному: а) розвивається його креативна складова; б) вдосконалюються управлінські компетенції регіональної влади; в) підвищується якість робітників, які виконують виробничі функції в умовах високотехнологічних виробництв;
- інші економічні бонуси.

Отже, концепцію інноваційного підприємництва слід розглядати як організаційно-економічний механізм, спрямований на посилення регіонального інноваційного потенціалу. Більш детальний аналіз цього підходу надано в Розділі 3 цього дослідження.

Функції інноваційного підприємництва як механізму активізації економічного потенціалу розвитку регіону наступні:

- здійснювати пошук нових ідей, що мають перспективу практичної імплементації;
- перетворювати новації на інновації;
- формувати попит на робочу силу, здатну працювати в інноваційній економіці;
- модернізувати освітню систему в регіоні, яка зможе реагувати на потреби ринку і забезпечить працевлаштування та високу зарплату її випускників;

– впровадити в практику такі сучасні інноваційні технології як краудсорсинг, краудфандинг та ін.

Активізації інноваційної діяльності в регіоні та посиленню економічного потенціалу слугує кластерна форма конфігурації регіонального бізнесу, яка дозволяє більш економно використати ресурси та забезпечити більш високу віддачу. Як вважають британські фахівці, інноваційні кластери представляють собою групу незалежних суб'єктів, таких як інноваційні стартапи, малі, середні та великі підприємства, а також дослідницькі організації, що об'єднуються у певному секторі та регіоні. Вони спрямовані на сприяння інноваційній діяльності через стимулювання інтенсивних взаємодій, обмін можливостями та обмін знаннями та досвідом. Крім того, вони ефективно сприяють передачі технологій, формуванню мереж та розповсюдженню інформації серед учасників кластера. [148]. Кластер як важливий інструмент розвитку потенціалу та конкурентоспроможності представлено М. Портером [155]. З позиції системи організації бізнесу та інтеграції його акторів інноваційний кластер розглянуто як інтегровану систему підприємств і організацій для виробництва інноваційного продукту, що охоплює всі етапи інноваційного ланцюжка, починаючи від розробки фундаментальної наукової ідеї і закінчуючи виробництвом та розповсюдженням готової продукції. Інноваційний кластер створює систему для ефективного поширення нових знань і технологій, сприяє прискоренню перетворення новацій у інновації, а інновацій - у конкурентні переваги. Він сприяє розвитку якісних та стійких зв'язків між всіма його учасниками. Виникнення таких кластерів визначається природнім процесом при наявності спільної наукової та виробничої бази [88]. Значення кластерів як механізму підвищення продуктивності, ефективності та конкурентоспроможності не тільки регіональної економіки, але й національного комплексу неможливо переоцінити, що підтверджено думкою українських науковців, яка містить твердження, що від формування кластерів суспільство та його національна економіка можуть отримати певні переваги, такі як розвиток взаємодії та підтримки між державними

інститутами та бізнесом, що сприяє відкритості суспільства; підвищення якості життя в регіонах, де реалізуються інноваційні проекти за участі держави та бізнесу; активізація процесу накопичення людського капіталу в регіональній та національній економіці та галузях агропромислового комплексу, що впливає на якість трудових ресурсів та загальний рівень національної економіки [80]. Як стверджує видання «Economist», «кластери виникають, коли мережа компаній співіснує в межах географічного місця розташування, дозволяючи кожній співпрацювати і конкурувати, таким чином, він забезпечує більший приріст продуктивності, ніж вони досягли б в ізоляції. Силіконова долина найвідоміша, але на кожному континенті є багато інших» [149].

Згідно з точкою зору західних фахівців, інноваційні кластери потребують шість ключових компонентів: навички, стратегії у житловій політиці, інфраструктура, ефективні структури на етапах з низькими витратами, пропозиції для комфортного способу життя та фактор непередбачуваності.

Неможливо не відмітити вигоди регіональної економіки від впровадження кластеру, до яких в першу чергу відноситься спрощення управління бізнесом в регіоні, під яким розуміємо його регулювання та стимулювання. Відносини «регіональна влада – кластер»:

а) враховують як регіональну стратегію, так і стратегічні наміри розвитку кластеру та його учасників;

б) скорочують, раціоналізують регіональну мережу обміну інформацією, в тому числі фідбек як основу контролінгу результатів стратегічного розвитку регіональної економіки;

в) дозволяють регіональній владі брати участь в роботі кластеру через такі форми як приватно-публічне партнерство, створення регіональних інноваційних платформ, організація консалтингу та різноманітних форм й методів посилення людського капіталу в кластері, а відповідно – й в регіоні.

Виходячи з вищенаведеного, можна стверджувати, що кластер являє собою організаційне утворення, що виконує наступні функції в процесі

активізації економічного потенціалу:

1) оптимізація залучення ресурсів, внаслідок чого підвищується ефективність діяльності підприємств-учасників, а через це – регіональної економіки в цілому;

2) створює умови для активізації інноваційного підприємництва, скорочує тривалість інноваційного процесу, забезпечує більш високий результат;

3) надає можливості синергії розвитку регіональної економіки.

Також є необхідним приділити увагу інвестиційному клімату регіонів, що також має значний вплив на активізацію економічного потенціалу. Створення сприятливого інвестиційного клімату можливо за рахунок розробки та впровадження регіонами політики, що, спрямована на полегшення інвестиційного процесу, включаючи зменшення бюрократичних перешкод та спрощення податкового режиму. Цього можна досягти за рахунок використання механізму державно-приватного партнерства. Детальніше цей механізм буде розглядатись у 3 розділі цього дослідження.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ

2.1 Аналіз основних напрямів потенціалу розвитку регіонів України

Розвиток окремих регіонів визначається передусім розмірами їх економічного потенціалу. На сьогоднішній день розвиток регіонів суттєво обмежується через незбалансовану структуру їх потенціалу. Недоцільне управління та нераціональне використання ресурсів призводять до втрат потенційних можливостей для розвитку регіонів.

Кризові явища в економіці України, стереотипи управління регіонами та негнучкість управлінських методів призвели до негативних тенденцій у регіонах та в країні в цілому, таких як зменшення виробництва, погіршення динаміки демографічних процесів, збільшення безробіття, погіршення якості життя населення тощо. В умовах таких труднощів стає актуальною нова проблема - оцінка ефективності та раціональності використання складових економічного потенціалу регіону та їх управління.

Економічний потенціал регіону - це сукупність ресурсів, можливостей і здатностей регіону до створення, розвитку і підтримки економічної діяльності, зокрема виробництва, послуг та інших галузей господарства. Економічний потенціал включає в себе:

- природно-ресурсний потенціал,
- економічний потенціал
- людський потенціал,
- інфраструктурний потенціал (виробничо-технологічний),
- науково-дослідний потенціал,
- потенціал якості життя.

Україна є країною, багатою природними ресурсами. Підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу економіки та створення виробництв з високим рівнем переробки корисних копалин чи

сільськогосподарської продукції є не лише засобом досягнення якісних трансформацій у структурі економіки та підвищення її технологічного рівня, але й важливим внеском у формування потужних виробничих кластерів національної економіки, з численними робочими місцями (включаючи суміжні та допоміжні галузі). Це сприятиме вирішенню проблеми безробіття населення.

Основним напрямком реалізації ефективної стратегії управління регіональним розвитком, заснованої на результативному кількісному оцінюванні та аналізі соціально-економічного потенціалу регіонів, має бути зростання національного багатства країни через оптимізацію використання регіональних ресурсів. Поклади газу, нафти й вугілля у Львівській, Закарпатській та Івано-Франківській областях дають значне підґрунтя для розвитку кластерів з залученням сучасних технологій видобутку та капіталу провідних аналогічних кампаній Європи і світу.

Природно-ресурсний потенціал території представляє собою комплексно організовану систему об'єктів, і його цілісність визначається закономірним взаємозв'язком між природними і соціально-економічними зв'язками та залежностями, які об'єднують всі природні ресурси на даній території. Це важливий фактор для розміщення продуктивних сил, що включає природні ресурси і умови.

Природні ресурси представляють собою елемент продуктивних сил, на який спрямована праця людини. Ці ресурси не є постійними і можуть зростати чи зменшуватися в залежності від об'єктивних економічних умов. Природні умови, такі як клімат, рельєф, геологічна будова, географічне положення, можуть в одних випадках уповільнювати розвиток суспільного виробництва та розглядатися як не вигідні для людини, в той час як в інших випадках вони можуть створювати сприятливі умови для технічного та матеріального прогресу, такі як нормальне зволоження, достатня річна кількість позитивних температур чи родючість ґрунту. Наявність певних природних ресурсів та корисних копалин може бути ключовим стимулом для розвитку економіки

конкретної області, регіону чи навіть країни в цілому. Присутність або відсутність певних природних умов визначає розташування продуктивних сил на території.

Потенціал природних ресурсів визначається здатністю природного комплексу або його окремих компонентів задовольняти потреби суспільства в енергії, сировині та забезпеченні різноманітних видів господарської діяльності. У відміню від природно-ресурсного потенціалу, величина природного і ландшафтного потенціалу оцінюється на основі природних (натуральних) показників (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Аналіз ресурсного потенціалу областей України

Потенціал ресурсів за видами, %					
мінеральних	водних	земельних	лісових	тваринних	природних
Луганська 73,8	Івано- Франківська 33,3	Вінницька 79,1	Івано- Франківська 17,6	Полтавська 1,1	Кримська 29,6
Донецька 72,8	Закарпатська 31,5	Тернопільська 75	Закарпатська 17,4	Хмельницька 1,0	Закарпатська 28,6
Дніпро- петровська 68,9	Миколаївська 23,2	Хмельницька 72,6	Волинська 16,2	Миколаївська 1,0	Київська 18,4

Примітка. Складено автором за даними Державної служби статистики України

Ландшафтний потенціал відображає фізичний стан та рівень енергетичного забезпечення географічних ландшафтів, визначаючи їхню здатність виконувати різноманітні природоохоронні, соціально-економічні функції та відповідати суспільним потребам через різні форми природокористування.

Але протягом двох років конфлікту з рф загарбники завдають серйозної шкоди навколишньому середовищу. Обстріли лісів, екосистем на землі та в морі, а також руйнування систем водопостачання – усе це має негативний вплив на екологічну ситуацію в південному регіоні України. Наприклад, на тимчасово окупованих територіях Запорізької області російські сили

організували підприємства з вирубки лісу, що спричиняє неконтрольоване видалення дерев. Наслідки цих дій можуть мати непоправні наслідки для екосистеми. «Більшість лісових масивів у цьому регіоні штучного походження і вони спеціально створювались для захисту від вітрової, ґрунтової та водної ерозії, виконуючи функцію рекреаційних та лісомеліоративних насаджень» [97] — пише заступниця міністра оборони України Ганна Маляр.

Серед країн світу Україна вирізняється як країна з великою мінерально-сировинною базою. Незважаючи на те, що вона займає лише 0,4% площі світу та 0,8% його населення, Україна володіє приблизно 5% загальносвітових мінеральних ресурсів.

До найбільш забезпечених покладами корисних копалин областей України, можна віднести:

1. Дніпропетровська обл.: залізна руда, марганцева руда, боксити, каоліни, титан, золото, буре вугілля, газ, нафта, кам'яне вугілля.
2. Карпатський регіон: алунітові руда, нікель, золото, кам'яна сіль, вогнетривкі глини, мармур, нафта, газ, горючі сланці.
3. Донецька обл.: нікель, золото, кам'яна сіль, вогнетривкі глини, крейда, нафта, газ, мармур, кам'яне вугілля.
4. Черкаська обл.: боксити, золото, бентонітова глина, граніт, буре вугілля.
5. Житомирська область: каоліни, титан, граніт, мармур буре вугілля.
6. Кіровоградська обл.: нікель, золото, графіт, вогнетривкі глини, граніт.
7. Львівська обл.: калійна сіль, самородна сіль, вапняк, гіпс, кам'яне вугілля.

В Україні відкриті і розробляються родовища сировинних ресурсів – алюміній, магнію, руд титану, цирконію, нікелю, ртуті тощо. В Україні запаси залізних руд становлять близько 26,3 млрд т, запаси марганцевої руди становлять 2,3 млрд т. Метали кольорового спектру є невід'ємною частиною ракетобудування і знаходять широке застосування в електроніці, електротехніці, радіотехніці та виробництві приладів.

Присянівський район в Дніпропетровській області володіє найбільшим у світі родовищем високоякісних каолінів, з шаром потужністю, який у деяких місцях сягає 100 метрів. У цьому родовищі міститься майже 70 різних мінералів, таких як ільменіт, рутил, титаномагнетит тощо. Нікель застосовується в виробництві бронзи, латуні, спеціальних сортів сталі та як антикорозійний матеріал для покриття металів. Запаси фосфоритів становлять приблизно 400 мільйонів тонн, а прогнозується, що їх буде близько 1,1 мільярда тонн. Родовища сірки розташовані в багатьох регіонах, від Львівщини вздовж Дністра, і використовуються у хімічній промисловості, зокрема для виробництва сірчаної кислоти. Флюсові вапняки застосовуються під час виплавлення чавуну. Поклади гіпсу є в 16 областях України і в Автономній Республіці Крим. Запаси граніту перевищують 3 мільярди тонн.

За оцінками резервів природної солі в Україні, країна займає одне з провідних місць у світі і перше серед країн СНД, із загальним обсягом понад 23 мільярди тонн кам'яної солі та 3,5 мільярда тонн калійної солі.

Основне родовище бентонітових глин розташоване в Черкаській області і вважається одним із найбільших у світі. Запаси цього родовища практично безмежні, і товщина пласта залягання становить 25 метрів. Бентонітові глини використовуються для виготовлення форм для відливання деталей машин, а також застосовуються у нафтовій, харчовій, текстильній, нафтопереробній, миловарній та інших галузях промисловості.

Графіт знаходить широке застосування в атомній енергетиці, виробництві олівців, фарб, темного скла та підшипників. В Україні розташовані великі поклади графіту, основні з яких знаходяться в Завалівському родовищі Кіровоградської області.

Вогнетривкі глини використовуються для виготовлення вогнетривкої цегли, необхідної при будівництві доменних і мартенівських печей, а також для пристосувань при розливі сталі. Запаси цього матеріалу в Україні становлять близько 2,5 мільярди тонн.

Український мармур славиться своєю красою та якістю, вважаючись

одним із найпривабливіших у світі за кольором і структурою.

Кам'яне вугілля, що є провідним видом паливних ресурсів, володіє запасами на рівні 43,2 млрд т., з детально розвіданими запасами на рівні 16,8 млрд т. Дев'яносто вісім відсотків цього ресурсу видобуваються в Донбасі, а залишок 2% - у Львівсько-Волинському басейні. Найбільші поклади бурого вугілля знаходяться у Дніпровському басейні (2,4 млрд т.). Донецький кам'яновугільний басейн, розташований в межах України, охоплює територію 150 тис. км² у Донецькій, Луганській, Дніпропетровській та частково Харківській областях. Львівсько-Волинський басейн розташований в межах Галицько-Волинської западини та має площу близько 10 тис. км².

Найбільш значущі запаси нафти і газу знаходяться у Дніпровсько-Донецькій, Карпатській та Причорноморсько-Азовській нафтогазоносних територіях. Останні сто років ведеться видобуток нафти (наприклад, у Бориславі), а протягом 80 років видобуток природного газу здійснюється в Передкарпатті. Це призвело до виснаження значних родовищ. Зараз майже 80% обсягів видобутку нафтогазової сировини в Україні припадає на родовища Східної України.

Україна має 278 розвіданих родовищ нафти, з яких активно видобувається з 178. Промислові запаси становлять приблизно 240 мільйонів тон. Найбільші запаси нафти розташовані в Прикарпатті, Придніпров'ї та Причорномор'ї, де відкрито 16 родовищ. За весь час видобутку із надр України добуто понад 350 мільйонів тон нафти. Прогнозовані значні запаси нафти також є в Донецькому регіоні. За загальними прогнозами, геологічні запаси нафти і газу в Дніпровсько-Донецькій западині можуть досягати 7–10 млрд т. нафтового еквіваленту.

Величезні запаси менілітових горючих сланців, які розташовані у Карпатах, а також горючі сланці Болтиського родовища на межі Черкаської та Кіровоградської областей, можуть слугувати ресурсами для низькосортного палива або сировини для виробництва нафтопродуктів.

Україна має понад 2500 родовищ торфу, які переважно зосереджені в

Поліссі. Цей ресурс використовується як сировина для паливної промисловості.

Запаси бурого вугілля в Україні становлять приблизно 3 млрд т., зокрема у Житомирській та Черкаській областях. Головним використанням є виробництво кам'яновугільних брикетів, які використовуються для побутових потреб і також для виробництва рідкого палива і побутового газу.

До регіонів, де маються значні запаси природного газу, відносяться Передкарпаття, Дніпровсько-Донецький регіон і Причорномор'я. У Причорноморському регіоні було виявлено та експлуатується 17 газоносних родовищ з загальним обсягом газу у 14,3 млрд м³.

На дні Чорного моря геологи виявили перспективні родовища природного газу. Також розведені родовища природного газу на шельфі Азовського моря, такі як Керченське, Казантинське, Стрілкове. Різні оцінки підраховують запаси газу тут на рівні понад 100 млрд м³. Таким чином, загальні промислові запаси природного газу в Україні становлять 1148,2 млрд м³.

Окрім природного газу, в Україні існують можливості для промислового видобутку метану в Донецькому вугільному басейні. Резерви метану у вугільних пластах басейну, обмежені глибиною до 1800 метрів, складають 1,2 трлн м³. Цей обсяг відповідає запасам найбільших газових родовищ у світі.

Запаси менілітових горючих сланців в Карпатах і горючих сланців Болтиського родовища на межі Черкаської та Кіровоградської областей можуть розглядатися як ресурси низькосортного палива чи сировини для виробництва нафтопродуктів. Оцінюється, що поклади горючих сланців становлять 3,7 млрд т.

Торф – цінна сировина для паливної та хімічної промисловості. В Україні розвідано 2500 родовищ з геологічними запасами 2,2 млрд т торфу. Його запаси зосереджені переважно на Поліссі.

Запаси бурого вугілля в Україні оцінюються приблизно в 3 млрд т, розташовані в Житомирській та Черкаській областях. Головним

використанням цього виду вугілля є виробництво кам'яновугільних брикетів, які застосовуються для побутових цілей, а також для отримання рідкого палива і побутового газу.

В Україні зосереджено 25% покритих чорноземом площ світу. Навіть відомі випадки вивозу і продажу рашистами українського чорнозему.

Лісовий фонд України є обмеженим, і його площа становить 10,8 млн га. Лісистість країни складає лише 15,6%, і розподіл лісів нерівномірний. Наприклад, в Українських Карпатах ліси покривають 40,5% території, в Кримських горах – 32%, на Поліссі – 26,1%. У Лісостеповій зоні цей показник становить 12,2%, а в Степовій – 3,8% [89]. Серед найбільш лісистих областей можна визначити Закарпатську, Івано-Франківську, Рівненську, Житомирську, Волинську та Чернігівську.

На території України нараховується більше 70 тис. річок. З 210 км³ річкового стоку найбільше (в середньому) припадає на Дунай – 123 км³, Дніпро – 53 км³, Дністер – 9 км³, Тису – 6 км³, Сіверський Донець – 5 км³ і Південний Буг – 3 км³. Однією з найбільших водних артерій, що протікає по території України, є Дніпро з такими великими притоками, як Прип'ять, Десна, Ворскла, Самор. Середній річний стік Дніпра становить 53,5 км³ [89].

Природно-рекреаційні ресурси охоплюють природні, технічні та соціально-економічні комплекси та їх компоненти, які використовуються для непрямого і прямого задоволення потреб у відпочинку і виробництві курортних та туристичних послуг. Головною метою цих ресурсів є відновлення та підтримка фізичного та духовного здоров'я людини.

Ці ресурси сприяють відновленню та розвитку життєвих сил, сприяють регенерації здоров'я та підтримці працездатності населення. До них відносяться мінеральні води, мінеральні грязі, а також кліматичні та ландшафтні умови. Ці ресурси широко розподілені по всій території України, з особливо великою концентрацією на півдні країни, зокрема в Автономній Республіці Крим, Миколаївській, Одеській, Херсонській та Запорізькій областях.

Велика їх кількість знаходиться також у Карпатах, зокрема у Закарпатській, Львівській та Івано-Франківській областях. На південному узбережжі Криму широко використовується поєднання гірського повітря зі степовим, морською водою, грязелікуванням, мінеральними джерелами і лікєро-грязєвими лиманами. У Причорномор'ї та Приазов'ї поєднано степове і морське повітря з геліо- та грязелікуванням, а також морськими купелями. У Карпатах присутні гірське повітря, хвойні ліси і мінеральні джерела.

Серед основних рекреаційних ресурсів України на сучасному етапі є бальнеологічні (мінеральні води, грязі, озокерит), кліматичні, ландшафтні, пляжні та пізнавальні. У країні існують мінеральні води всіх основних бальнеологічних груп, і деякі з них, такі як «Миргородська», «Куяльник», «Поляна Квасова», «Березівські мінеральні води», «Нафтуся» – радонові води, мають світове визнання і є унікальними. В Україні також передбачається інтенсивний розвиток освоєння сульфідних, залізистих, миш'яковистих та інших мінеральних лікувальних вод.

Україна входить до числа країн із найбільшим обсягом бальнеологічних ресурсів у світі. Карпати, зокрема Передкарпаття, є найбільшою бальнеологічною областю, де освоєно понад 200 джерел і свердловин мінеральних вод. Найвизначнішим курортом у цьому регіоні є «Нафтуся» в Трускавці. Подільський регіон також має важливе значення в бальнеологічному плані, знаходячись тут 10 родовищ і 16 ділянок мінеральних вод, і наразі розвиваються такі курорти, як Заліщики (Тернопільська область), Хмільник (Вінницька область) та інші.

Україна має практично нескінченний та найбільший у світі запас лікувальних грязей, які виникають внаслідок утворення в морських затоках, болотах і озерах, різноманітні за природним походженням і лікувальним ефектом. У складі цих грязей вміщені вода, мінеральні і органічні речовини. В Україні відомі грязелікувальні курорти, такі як Бердянськ, Євпаторія, Хаджибейський курорт та інші.

Ландшафтні рекреаційні ресурси України також вражають своїм

багатством і різноманітністю. Значну роль у цьому відіграють рельєф та рослинність. Країна має досить розчленовану поверхню з численними мальовничими височинами, плато, тощо. Особливо виділяється Правобережжя, де рельєф, сполучений з місцевим кліматом і рослинними ресурсами, узагальнено є унікальним не лише для Європи, але і для світового рівня (Словечансько-Овруцький, Мізоцький кряжі, Канівські гори, Товтри, Галогори, Розточчя).

В Україні рекреаційні ресурси (пляжі, природно-заповідний фонд та спелеоресурси) мають світове значення. Пляжі розташовані вздовж узбережжя Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької та Донецької областей, а також на території Криму. В Україні є декілька з найбільших печер у світі, які, за належного обладнання, можна використовувати як об'єкти рекреаційного та туристичного значення міжнародного рівня. Ці печери сконцентровані у трьох регіонах: Подільсько-Буковинському (Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Львівська та Івано-Франківська області), на території Криму та в Карпатах.

Пам'ятки історії та архітектури на території України розташовані нерівномірно, з найбільшою концентрацією у Львові (2500) та Львівській області. Більшість цих об'єктів розташовані в західних областях України, а також у Київській, Хмельницькій, Вінницькій, Чернігівській, Сумській областях та в Республіці Крим.

В Україні прикладами таких локальних туристичних систем можуть бути Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська області тощо.

Історико-культурний потенціал районів і міст України є дуже різноманітним. Місто Київ лідирує за кількістю об'єктів, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток, з другим місцем за цим показником відводиться місту Севастополь (34 пам'ятки). Третє місце посідає місто Львів, в якому знаходиться понад 20 нерухомих пам'яток України [81].

Угрупування регіонів за рівнем розвитку туристської інфраструктури [90]:

– Високий рівень: Київська, Одеська.

- Середній: Дніпропетровська, Запорізька, Івано-Франківська, Львівська, Харківська, Херсонська.

- Низький: Вінницька, Волинська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська.

Західні регіони України та АР Крим мають більш високий рекреаційний потенціал, який здатний забезпечити як внутрішній, так і зовнішній запит на рекреаційно-туристичні послуги. Загалом Україна добре забезпечена туристично-рекреаційними ресурсами. Інтегральна оцінка природних рекреаційно-туристичних ресурсів України (спелеологічних, орографічних, кліматичних, гідрографічних, рослинних, тваринних): 1 місце – Закарпатська обл., 2 – Крим, 3 – Івано-Франківська обл.

В умовах обмеженості ресурсів, посилення зовнішніх та внутрішніх загроз гармонійне узгодження всіх наявних ресурсів держави допоможе створити єдину, стійку та незалежну економіку, яка буде здатна забезпечувати себе фінансово і служити для загального розвитку суспільства та нації. Економічний потенціал розпочинає формуватися на рівні підприємства, сприяючи створенню економічного потенціалу регіону, який, в свою чергу, сприяє розвитку країни. Важливою є активація прихованого економічного потенціалу країни [131].

Економічний потенціал характеризується капіталом, накопиченим у регіоні, певними структурними особливостями економіки регіону, а також рівнем підприємництва мешканців. Економічний потенціал визначає можливість формування зростання та розвитку регіональної економіки, наприклад за рахунок збільшення кількості виробленої продукції та наданих послуг, створення нових робочих місць, реалізованих інвестицій та збільшення доходів жителів. Високий економічний потенціал сприяє збільшенню виробництва, а також покращенню соціального та матеріального становища.

Зокрема сьогодні вирішальне значення в економічному розвитку

більшості регіонів і територіальних громад України відіграє фінансово-інвестиційний потенціал, який включає:

- фінансово-бюджетну спроможність (обсяги потенційних надходжень до бюджетів різних рівнів),
- інвестиційний потенціал (можливий граничний обсяг залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій),
- співфінансування (можливість привертати безвідсоткові кошти від урядових та донорських організацій, благодійних фондів тощо),
- кредитна спроможність (здатність отримати фінансово-кредитні ресурси від банківських установ та інших кредитних організацій),
- потенційні надходження з-за кордону та із інших регіонів, включаючи від трудових мігрантів, фізичних осіб-підприємців, домогосподарств тощо.

На формування і розвиток фінансово-інвестиційного потенціалу впливають такі чинники:

- Якісний рівень розвитку органів місцевого самоврядування для забезпечення плідної взаємовигідної співпраці з закордонними інвесторами і грантодавцями, наявність стратегічних програм розвитку регіону, спроможність оперативної організації індустріальних, технологічних та наукових парків, промислових зон і кластерів, венчурних фондів. Тут слід аналізувати якість надання і рівень модернізації інститутами влади організаційної, правової, технічної, фінансової та інших видів підтримки суб'єктам діяльності.

- Розвиток фінансової інфраструктури.
- Інвестиційна привабливість регіону, включаючи інформаційно-комунікаційну складову. Тут налагодження тісних контактів та надання змістовної своєчасної інформації відіграють надважливу роль. Це досягається завдяки демократичним і передовим практикам публічного управління, тобто прозорість і підзвітність.

Фінансово-інвестиційний потенціал розвитку регіонів України формується під впливом таких чинників, як транспарентність влади, якість

інституційного середовища, розвиненість фінансової, інформаційної, інституційної та ринкової інфраструктури. Він визначається спроможністю регіону залучати у свій розвиток бюджетні, інвестиційні, грантові та кредитні ресурси. Звільнення компаній від оподаткування на обсяг вкладених інвестицій або можливість компенсації відсоткових ставок за кредитами, використаними для капітальних інвестицій та операційної діяльності, сприятиме значному зниженню вартості інвестицій. Система поєднання державних гарантій із міжнародними у справі інвестицій дасть свій результат [7].

Експортний потенціал України є одним з гарантів економічної безпеки нашої держави, так як понад третина ВВП у 2021 р. формувалась за рахунок надходжень від експортних операцій з сировиною. З початком війни РФ експортний потенціал України зазнав суттєвих втрат. Вже через місяць повномасштабної війни в 2022 експорт скоротився вдвічі порівняно з лютим. Однією з причин скорочення експорту було падіння виробництва. Зокрема металургійні підприємства скоротили виробництво втричі за 1 квартал 2022 порівняно з аналогічним періодом в 2021 р. Це відбулось, в свою чергу, через втрату потужностей підприємствами на 30 %. Проте вже в квітні найбільшому металургійному заводу України «Арселор міттал Кривий Ріг» вдалось повністю відновити виробництво.

Ще однією причиною втрати потенціалу стало порушення логістики, зокрема морської, через блокаду морських шляхів російською федерацією. Найбільше через це постраждав аграрний експорт України (наприклад, втрати посівних площ у 2022 році склали 20%). В цих умовах відновлення логістики стало пріоритетним для стабілізації національної економіки держави. Також в 2022 спостерігалось скорочення олійно-жирового сегменту АПК України із-за тимчасової зупинки підприємств і неповне відновлення їх роботи. Олійний сегмент на 95% експортоорієнтований [9].

Тому в компетенції органів державної влади пріоритетом має бути експорт продукції з вищою доданою вартістю. Наприклад, вартість 1 цистерни олії становить вартість 4-5 цистерн зерна.

Втрата традиційних лідерських позицій України на світовому ринку металургії і агропродукції означає загрозу національній економіці через дії конкурентів і ворогів, які оперативно займають ці позиції. На щастя, в цих умовах країни ЄС і Велика Британія йдуть на зустріч і скасували обмеження на ввезення товарів з України. Найбільше (29 %) формували український експорт Донецька, Запорізька та Миколаївська області.

Водночас скоротився й імпорт України втричі вже в перші місяці війни, але при цьому налагодився спрощений прямий імпорт певної продукції внаслідок скасування мит і квот. Звідси в умовах військового стану перед державою доцільною постала необхідність проводити активну політику розвитку місцевих переробних підприємств замість стимулювання іноземних підприємств. Політика лібералізації імпорту становить пряму загрозу національній безпеці України, зокрема зняття ввізного мита на авто. В цей же час запровадження ембарго на імпорт товарів з РФ відкрило нові можливості для вітчизняних вугледобувних і нафтопереробних підприємств, виробників добрив і тракторних двигунів. Загалом необхідно скласти державну програму імпортозаміщення там, де Україна володіє достатньою сировинною базою – це агропереробка і виробництво готових металевих виробів [39].

У сільському господарстві України безперечно закладено значний потенціал для подальшого розвитку. Ключовим напрямком стратегічної модернізації є підвищення ступеня обробки сільськогосподарської сировини. П'ять найпопулярніших напрямків переробки в Україні – виробництво борошна і круп, виробництво олії та шротів як кормової бази, виробництво молочної продукції, м'ясопереробка, переробка продуктів садівництва (овочів, фруктів, ягід). Тобто переробка покриває більшість видів сировини, яка вирощується в Україні.

Окрім того, у Верховній Раді пройшов друге читання законопроект про пільгову сплату ПДВ для будівництва переробних підприємств. Цей законопроект, за словами першого заступника Міністра «Мінагро» Тараса Висоцького, може здешевити будівництво переробних підприємств, тим

самим збільшивши їх кількість у нашій державі.

Менеджер проєкту ПРООН в Україні «Підтримка зеленого відновлення в Україні» Олександр Муляр зазначив: «Попри війну Україна залишається надійним партнером для понад 200 імпортерів української продукції по всьому світу, і це число продовжує зростати» [119].

Експерти найбільшої у світі виставки органічної продукції BIOFACH, що відбулася у липні 2022 р. в німецькому Нюрнберзі, переконані, що Україна продовжить розвиватися та посилить своє лідерство як один із ключових експортерів сільськогосподарської та органічної продукції у світі.

Органічне виробництво в Україні має великий потенціал, оскільки лише 1,1% сільськогосподарських земель країни використовувалися для органічного виробництва у 2020 році. Розвиток цього сектору стає стратегічно важливим, не лише для глобальної продовольчої безпеки, але й для ефективного пристосування країни до змін клімату.

Перехід до органічного сільського господарства може бути ключовим елементом у створенні стійких продовольчих систем, використовуючи ефективніші альтернативи енергоємного виробництва, такі як синтетичні добрива. Системи органічного землеробства продемонстрували здатність досягати таких же або навіть вищих врожаїв порівняно з традиційними методами, що робить їх ключовим чинником у забезпеченні продовольчої безпеки та стабільних джерел забезпечення населення в сільських районах в умовах зміни клімату.

Україна володіє обширними територіями, придатними для органічного сільського господарства. Його висока енергоефективність та стійкість, разом із потенційним внеском у пом'якшення та адаптацію до зміни клімату, стали основою успішного внутрішнього органічного ринку, який відзначився стабільним зростанням на 3% у 2020 році. Менеджер проєкту ПРООН в Україні «Підтримка зеленого відновлення в Україні» Олександр Муляр зазначив, що «в Україні є неабиякий потенціал розвитку органічного виробництва, оскільки це один із важливих елементів не тільки продовольчої безпеки, а й успіху заходів із

пом'якшення та адаптації до зміни клімату» [119].

Урбанізація – це фактор, що сприяє потужності економічного потенціалу субрегіонів країни, тобто території з великими міськими центрами мають явну перевагу перед малоурбанізованими, переважно сільськими, територіями. Низький економічний потенціал притаманний малоіндустріальним районам, що характеризуються відносно низьким рівнем підприємництва, відносно невеликою кількістю фінансового капіталу (враховуючи, серед іншого, доходи на душу населення або на підприємство), а також дуже низькою продуктивністю праці і вартістю промислової продукції, низькою купівельною спроможністю населення та браком регіональних ринків збуту. Отже, фінансовий капітал, продуктивність і підприємливість сприяють підвищенню економічного потенціалу.

Людський потенціал є одним із головних чинників, що визначають можливості розвитку регіонів. Позитивний вплив людського капіталу на економіку виражається як у вищій продуктивності праці, ширших компетенціях і навичках мешканців, так і у більшій відкритості та здатності створювати інновації. Людський потенціал регіонів визначається людськими ресурсами, їх змінами, рівнем освіти населення, професійними схильностями, а також ефективністю використання наявних трудових ресурсів на ринку праці. Райони потужного накопичення людського потенціалу (зазвичай це великі міста) характеризуються, насамперед, високим рівнем освіченості жителів, високою ефективністю використання трудових ресурсів, високим рівнем безробіття, народжуваності та позитивним сальдо міграції.

Таким чином, пріоритетними напрямками поточної державної економічної політики повинні бути:

- відновлення виробничого потенціалу економіки та створення нових робочих місць;
- здійснення заходів для зміцнення платіжного балансу країни та підтримання валютної стабільності.

Створення нових робочих місць сприятиме збереженню національних

заощаджень та робочого потенціалу економіки. Формування пропозиції робочих місць допоможе утримувати належний рівень поточних доходів громадян і запобігатиме скороченню їхніх заощаджень. Конкретні напрямки галузевої структурної політики слід сконцентрувати на розвитку ВПК і технологій подвійного призначення, ефективному використанні наявних природних ресурсів, видобуванні та переробці вуглеводнів. Держава розполагає різноманітним набором інструментів політики, призначених для сприяння створенню нових робочих місць і викликання мультиплікативного ефекту в економіці. Ці інструменти включають:

- державні інвестиції у нові робочі місця у пріоритетних галузях;
- розвиток державно-приватного партнерства, зокрема в області інфраструктури;
- різні форми державної допомоги бізнесу для створення робочих місць;
- забезпечення державних гарантій для кредитів та компенсація відсоткових ставок;
- здійснення державних закупівель товарів та послуг;
- націоналізація стратегічно важливого бізнесу, що перебуває під загрозою банкрутства;
- сприяння імпортозаміщенню та локалізації виробництва;
- підтримка переміщення виробництва в безпечні регіони;
- стимулювання конверсії виробництва;
- вирішення проблем логістики та транспортної інфраструктури;
- вирішення проблем енергопостачання.

Інфраструктурний потенціал утворюється з насиченої технічної інфраструктури (наприклад, водопостачання, каналізація, газ) разом з високою транспортною доступністю.

Інфраструктура представляє собою об'єднання галузей та підгалузей, які забезпечують виробничі послуги та сприяють економічному обігу в національній економіці. Ця система складається з двох основних компонентів - виробничої та соціальної інфраструктури. Виробнича інфраструктура охоплює галузі, які

забезпечують послуги виробничого характеру, забезпечуючи взаємозв'язки в сфері виробництва. Соціальна інфраструктура включає в себе комплекс галузей, призначених для задоволення потреб населення у соціально-побутових і соціально-духовних послугах в системі суспільного поділу праці.

Пріоритетною галуззю для майже всіх регіонів України є розвиток вітчизняної енергетики з орієнтацією на експорт. Ще однією стратегією для підвищення фінансово-інвестиційного потенціалу регіонів, що знаходяться близько до зон бойових дій, є розвиток галузі охорони здоров'я. Це можна здійснити через використання кластерного механізму, щоб привертати передові технології та користуватися досвідом лікарів з інших країн, зокрема з США, Великобританії, Ізраїлю, Південної Кореї, Австралії та інших.

Україна має значний технічно-досяжний потенціал вироблення енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива, який становить понад 98,0 млн т у. п. на рік [114].

Проекти у сфері "зеленої" енергетики дозволяють об'єднати оптимальні, економічно вигідні та екологічно безпечні технології. Фахівці переконані, що немає сенсу будувати в Україні нові електростанції, які використовують вугілля чи інші види викопного палива, через високі ризики в області безпеки та можливість повторного опинення у залежності від паливних ресурсів або цін на газ. Замість цього існує можливість створення "правильної" нової енергетичної системи в Україні, заснованої в першу чергу на чистих джерелах енергії. Для України це визначальна можливість розпочати правильний курс в енергетичному переході.

Україна зацікавлена в інвестиціях для відновлення, відбудови, а німецьким компаніям потенційно цікаво реалізовувати в Україні інвестиційні проекти в сфері «зеленої» енергетики. Німеччина має за мету пришвидшити відмову від газу та досягти цілей декарбонізації, Україна з її потенціалом генерації електроенергії з відновлюваних джерел може бути дуже сильним союзником з точки зору постачання електроенергії в об'єднану мережу ЄС, за словами Артема Семенишина – директора Асоціації сонячної енергетики. Вже

у Херсонській, Харківській і Миколаївській областях відновлюють промислові і домашні сонячні електростанції. При регулярних відключеннях «зелена» енергетика часто стає єдиним локальним джерелом електроенергії. У межах IX Берлінського енергетичного діалогу за участю міністра енергетики України Германа Галущенка в березні 2023 підписано Спільну декларацію щодо рамкового співробітництва між Міністерством енергетики України та Східним комітетом німецького бізнесу, а також Меморандум про порозуміння та співробітництво між асоціаціями «зеленої» енергетики України та ФРН – Global 100% [22].

В даний момент енергетична система країни володіє великим експесом електроенергії, що відкриває можливість для її експорту до країн Європи. Цей взаємовигідний процес, оскільки Європа може отримувати електроенергію за прийнятними цінами, тоді як українські генеруючі компанії мають можливість реалізовувати прибутковий експорт.

Відновлення та модернізація промислових об'єктів – важливий пріоритет національної економічної політики [33].

Відродження національної промисловості повинне відбуватися на засадах її технологічної модернізації. Щоб впроваджувати інновації в широкому масштабі, необхідна належна державна політика, що сприяє інноваціям, і державне фінансування венчурних проектів.

Для повоєнного відновлення українського промислового потенціалу одним з найважливіших завдань є створення необхідних стимулів для повернення українських громадян додому. Щоб вирішити цю проблему, крім безпеки, людям потрібно запропонувати гідну роботу, гідну заробітну плату і вирішити побутові питання, з яких для багатьох головним, на жаль, є відсутність житла. Сьогодні вже запущено пілотний проект у Київській області. В рамках цього проекту житлові комплекси будуть відразу ж об'єднуватися з виробничими потужностями. Таким чином, «люди будуть отримувати і роботу, і житло», – зазначив Віталій Кропачов – бізнесмен, власник компанії «Укрдонінвест» [54].

Однією з головних пріоритетів промислової політики в найближчому майбутньому повинен бути розвиток вітчизняного військово-промислового комплексу та виробництва товарів подвійного призначення. Особлива увага повинна бути приділена галузі ракетної техніки, переносних комплексів, виробництва безпілотної авіації та боєприпасів. У той же час, ключовим завданням для забезпечення макроекономічної стабільності є управління загрозами для стійкості обмінного курсу. За оцінками Національного банку України, рівень безробіття становить 35% робочої сили, а реальний ВВП складає лише 60% порівняно з попереднім роком. Додатково, дефіцит платіжного балансу за перші 6 місяців 2022 року склав 8,1 млрд доларів, а обмінний курс гривні впав на 35% в річному вимірі.

Науково-дослідницький потенціал відображає здатність створювати винаходи, робити наукові відкриття, які можуть бути запроваджені на підприємствах у вигляді інновацій. Вони створюють значний імпульс розвитку, наприклад шляхом стимулювання реструктуризації, впровадження сучасних рішень і технологій, підвищення якості та ефективності управління наявними ресурсами. Крім того, високий потенціал досліджень і розробок та інновації визначають гнучкість і конкурентоспроможність підприємств. У міських центрах зосереджені ресурси і капітал, що направляють на стимулювання винахідницької діяльності.

Потенціал якості життя відображається в наборі категорій, що описують умови функціонування населення в територіальному розподілі, включаючи доступ до основних громадських послуг, природні цінності та ступінь забруднення навколишнього середовища, рівень безпеки, житлові умови, можливості проведення вільного часу, туризм, комфорт. Рівень якості життя визначає розвиток, наприклад, через розвиток галузей, що працюють на основі чистого навколишнього середовища або припливу людей.

Як було визначено у першому розділі поняття «якість життя» не слід ототожнювати з рівнем життя, який відображає здебільшого кількісні параметри та є інтегральним поняттям, що характеризує життєдіяльність людини, тоді як

якість життя синтезує ці параметри, а отже, розкриває їх у взаємодії.

Якість життя – це комплексна характеристика умов життєдіяльності населення, яка виявляється у конкретних об'єктивних показниках і суб'єктивних оцінках задоволення матеріальних, соціальних та культурних потреб. Вона також пов'язана із сприйняттям людьми свого становища, враховуючи культурні особливості, систему цінностей та соціальні стандарти, що існують у суспільстві [3].

Потенціал розвитку диференціює території, які дозволяють ініціювати та підтримувати соціально-економічний розвиток, за набором вище вказаних параметрів. Нерівномірні обставини і можливості для генерування розвитку на територіях призводять до того, що деякі регіони розвиваються набагато швидше, ніж інші, а інші набагато повільніше, ніж решта країни. Великі міста характеризуються високою динамікою змін і трансформацій, що відбуваються в накопичених можливостях розвитку, свідчать про зміну їхньої конкурентної позиції.

Зміна умов, у яких почали функціонувати регіони України, спричинена світовою пандемією 2021-2022 рр., російською війною 2022 р. Як наслідок боргова криза ускладнює прогнозування напрямків розвитку окремих територій країни в майбутньому. Нові умови, що характеризуються високою невизначеністю на ринках, обмеженими обсягами виробництва та замовленнями, не дозволяють однозначно перенести потужності розвитку з періоду до кризи на теперішній період та відразу після неї.

Надалі в роботі буде проведена оцінка рівня концентрації та використання економічного потенціалу регіонів України, враховуючи визначені його складові

2.2 Оцінка рівня концентрації потенціалу розвитку регіону

Концентрація потенціалу розвитку регіону є важливим аспектом стратегічного планування та сприяє більш ефективному використанню ресурсів для досягнення цілей регіонального розвитку.

Як вже було визначено потенціал регіону, що розуміється як економічна система, залежить від ряду факторів. Серед характеристик, які роблять окремі територіальні одиниці унікальними, варто відзначити: природні ресурси, густоту населення, економічну активність, рівень розвитку інфраструктури, наявність трудових ресурсів, інноваційні настанови, стан державних фінансів і таке інше.

Стан цих факторів неоднаковий і залежить від рівня розвитку конкретного регіону, може змінюватися під впливом зовнішніх чинників. Це сприяє конкуренції між регіонами, оптимізації використання ресурсів та їхньому переміщенню. Випадковість, як правило, сприяє розвитку, але також існує можливість сценаріїв стагнації та зубожіння.

Сучасні дослідження регіональних нерівностей визначаються двома основними напрямками: першим є визначення методів спостереження, вимірювання та аналізу явищ, а другим — пошук причин, встановлення закономірностей та моделей розвитку. Дане дослідження входить у перший напрям і стосується запропонованих методів вимірювання та аналізу цих явищ.

Аналіз міжрегіональних нерівностей в контексті економічного розвитку широко визнаний в літературі. Класичні роботи, такі як [4, 82, 11], встановили теоретичні основи аналізу зв'язку між регіональною диференціацією та розвитком, багатством та потенціалом економіки. Подальші дослідження призвели до розробки нових інструментів для вимірювання та аналізу цих процесів, таких як вимірювання диспропорцій за індексом Джині [117] чи індексом Герфіндаля-Гіршмана. Методи вимірювання дисперсії ознак у просторовому контексті стали особливо важливими на початку 1990-х років, коли Європейський Союз визначив рівномірний розвиток регіонів як одне з ключових завдань [71].

Індикатори для вимірювання регіональних диспропорцій виводяться із методів вимірювання розподілу випадкових величин, що переважно базуються на класичних мірах, таких як середнє і дисперсія, і, рідше, на позиційних мірах, таких як діапазон, квартальне відхилення або коефіцієнт варіації. У даному

дослідженні метод оцінки регіональних диспропорцій відноситься до використання позиційної статистики. Унікальні властивості розглядуваних явищ вимагають особливого підходу до вимірювання, і це підтверджується емпіричними спостереженнями та дослідженнями в нестабільному середовищі [6]. З погляду вимірювання дисперсії особливостей розвитку регіону, спостереження, що відповідають мегаполісу, зазвичай є нетиповим і часто екстремальним значенням [86]. Тим часом мегаполіс виступає як «центр», де концентруються фактори розвитку даного регіону і відбуваються процеси переміщення, посилення, синергії тощо [96]. Типові, середні та репрезентативні спостереження в даній географічній системі будуть визначатися як «оточення».

Рівень концентрації вивчався за допомогою власного методу вимірювання, який відрізняється від методу вимірювання регіональної дисперсії. Зазвичай, типові показники регіональної диференціації оцінюють ступінь «розпорошеності» одиниць навколо типового значення, у той час як в даному випадку оцінюється відношення між полюсами зростання та їх оточенням. Аналіз підтверджує тезу про те, що стійке економічне зростання регіонів сприяє концентрації факторів розвитку. Ці процеси виявляються у більшості регіонів, хоча їхній ступінь інтенсивності різний. У деяких регіонах концентраційні процеси відзначаються в інших сферах, що призводить до специфічної спеціалізації в цьому контексті.

Найбільш динамічні процеси концентрації спостерігаються у регіонах з середнім рівнем розвитку, тоді як на територіях із відносно високим ВВП ці процеси протікають значно повільніше. Період економічного зростання у 2021 році в цілому сприяв посиленню полюсів росту, але прогнозується уповільнення процесів концентрації в 2022 році, з можливою дифузиею потенціалу розвитку в окремих регіонах.

Потенціал розвитку визначається як сукупність факторів, що сприяють розширенню економіки регіону, збільшенню ресурсів та стимулюють інновації. Цей потенціал постійно змінюється під впливом міжрегіональних економічних,

демографічних, структурних і технологічних чинників. Це складна властивість, що формується через взаємодію численних та різноманітних факторів, які поступово змінюють свою інтенсивність та географічний розподіл.

Крім цього, існують ефекти синергії, мультиплікаційні та кумулятивні явища, які зазвичай призводять до прискорення процесів розвитку у випадку центрів зростання і часто сприяють стагнації чи регресії на їхній периферії. Емпіричні дослідження свідчать, що характерною властивістю економічного потенціалу є тенденція до просторової концентрації. Крім того, при належному рівні насичення потенціалом спостерігаються ефекти розливу, тобто переміщення ресурсів. Це, у свою чергу, призводить до процесів конвергенції [20]. Підтверджується правильність прийнятого в методології дослідження підходу: диференціацію слід вимірювати якнайменшою, оскільки процеси концентрації потенціалу відбуваються вже на регіональному рівні, навіть у разі слаборозвинених мегаполісів та їхнього оточення.

Цей підхід розрізняє дане дослідження від стандартного аналізу, що проводиться на більш високому рівні агрегації [110]. Навіть якщо економічний потенціал є складним для спостереження та вимірювання, існують статистичні змінні, які дозволяють ідентифікувати цей явище. Для розрахунку синтетичного показника використовувалися змінні, пов'язані з факторами, що впливають на процес потенційної концентрації. Серед них є змінні, які описують різні аспекти державних фінансів, що ілюструють процвітання та можливості фінансово-інвестиційних статистичних одиниць. Ці змінні впливають на інфраструктурну та соціальну привабливість [130] територій і, отже, на потенціал розвитку регіонів [135]. Метод також враховує дані, пов'язані з міграцією як мірою концентрації людського капіталу [124], розміром винагороди та продуктивністю. Ці дані можна віднести до основних показників привабливості місцевості для робітника і роботодавця [130]. Вимірювання також включає дані, пов'язані із сферою підприємництва, інвестиціями та їх наслідками, які мають ключове значення для економічного розвитку та концентрації ресурсів, сприяючи розвитку [124]. Крім того,

публікації [36; 37] розглядають формування та аналіз пріоритетів економічного розвитку регіонів України у контексті основних факторів успіху та концепції економічного розвитку регіонів та їх конкурентоспроможності. У дослідженні були використані дані Державної служби статистики України за 2016-2021 рр. [35], а саме:

1. Показники природно-ресурсного потенціалу [100]: Землі регіонів, тис.га; площа сільськогосподарських угідь, тис. га; кількість сільськогосподарських тварин, тис. голів; площа земель лісового фонду, усього, тис. га; площа польових угідь, тис. га; площа водно-болотних угідь, тис. га; довжина річок, км; площа водосховищ, тис. га; площа ставків, тис. га; копитні тварини, тис. голів; хутрові звірі, тис. голів; перната дичина, тис. голів; запаси водних біоресурсів, тон площа земель заповідників та національних природних парків, га;

2. Показники економічного потенціалу: валовий регіональний продукт, млн. грн; кількість діючих суб'єктів господарювання у % до загальної кількості діючих підприємств по Україні, %; обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) у % до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств по Україні, %; частка регіонів у загальному обсязі продукції сільськогосподарства%; обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг), млн. грн; розмір податків з фізичних осіб, що становлять доходи державного бюджету, млн. грн; капітальні інвестиції, млн.грн; загальні обсяги експорту товарів, млн. дол. США; загальні обсяги імпорту товарів, млн. дол. США; загальні обсяги експорту послуг, млн. дол. США; загальні обсяги імпорту послуг, млн. дол. США;

3. Показники людського потенціалу: чисельність наявного міського населення, осіб; чисельність наявного сільського населення, осіб; природний приріст (скорочення) населення, осіб; міграційний приріст (скорочення) населення, осіб; робоча сила у віці 15–70 років, тис. осіб; безробіття населення у віці 15–70 років, тис. осіб; середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб; рівень прийому та звільнення працівників, %; середньомісячна

номінальна заробітна плата штатних працівників за регіонами, грн.

4. Показники інфраструктурного потенціалу [44]:

1) Виробнича інфраструктура: вантажооборот автомобільного транспорту, млн т км; пасажирооборот автомобільного (автобусного) транспорту, млн пас-км; щільність залізничних колій загального користування, км на 1000 км²; щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям, км на 1000 км²; дохід від надання послуг зв'язку населенню, млн грн.; обсяг реалізованої промислової продукції в регіоні, млн грн.; інфраструктура регіонів України. Пріоритети модернізації; дохід від надання послуг з використанням мережі Інтернет, млн грн.; дохід від надання послуг мобільного зв'язку, млн грн; кількість спожитої води в регіоні, млн м³; обсяг викидів забруднюючих речовин у регіоні, тонн; коефіцієнт використання місткості; кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності регіону, тис. осіб.

2) Соціальна інфраструктура: темп зростання (зниження) прийнятого в експлуатацію житла, %; індекс капітальних інвестицій у житлове будівництво, %; кількість дітей у дошкільних закладах, тис. осіб; кількість учнів загальноосвітніх закладів, тис. осіб; кількість учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів, тис. осіб; кількість студентів вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації, тис. осіб; забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей, тис. осіб; планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів, кількість відвідувань за зміни; рівень забезпечення місцями у будинках-інтернатах для громадян похилого віку, кількість будинків; рівень відвідування театрів, музеїв, концертних організацій, тис. осіб; рівень забезпечення клубними закладами, одиниць.

5. Показники науково-дослідного потенціалу: кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, осіб; витрати на наукові дослідження і розробки, тис. грн; кількість інноваційно активних промислових підприємств, одиниць; витрати на інновації промислових підприємств, тис. грн; обсяг реалізованої інноваційної промислової продукції (товарів, послуг),

тис. грн.

б. Показники потенціалу якості життя: міський житловий фонд, тис. м² загальної площі; сільський житловий фонд, тис. м² загальної площі; кількість облікованих кримінальних правопорушень, випадків; загальна кількість осіб, які потерпіли від кримінальних правопорушень, осіб; скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, млн. м³; викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення, тис. т; капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища, млн. грн; поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища, млн. грн.

Використаний у дослідженні метод вимірювання рівня концентрації потенціалу розвитку базується на виявленні розташування нетипових спостережень у розподілі статистичної змінної відносно типових спостережень [20]. Цей метод суттєво відрізняється від загальноновживаних мір, які ґрунтуються на оцінці дисперсії, і ґрунтується на емпіричному спостереженні розподілів вибраних показників потенціалу розвитку.

Дуже рідко ознаки, пов'язані з розвитком потенціалу, мають симетричний розподіл. Зазвичай вони є правосторонніми, що, серед іншого, впливає наявність кількох, часто одиничних, нетипових або екстремальних спостережень. Ця специфічна властивість розподілів може зробити загальноновживані показники регіональної варіації неадекватними.

Залежно від положення екстремального значення на фоні розподілу вимірювання може бути або завищеним, і, таким чином, типові одиниці не будуть належним чином представлені в моделі, або екстремальне спостереження недостатньо представлено значенням міри [86].

У результаті його ключовий вплив на можливості розвитку всього регіону може бути недооцінений. Зокрема, при порівнянні синтетичних середніх значень ознак, які визначають деякі економічні системи, такий підхід, як правило, є доцільним. Проте, якщо, як це вказано у цьому дослідженні, висновок стосується структури та розподілу ознак, рекомендується

використовувати інший підхід. Крім того, вибір методу агрегування даних за типовою методологією вимірювання регіональних диспропорцій призводить до уніфікації менших територіальних одиниць.

Внаслідок цього змінюється уявлення про те, що можна спостерігати в межах регіонів, і як це значуще впливає на їх розвиток, стає менш чітким.

Врахування нетипових спостережень і мінімізація рівня агрегації вхідних даних є основною принциповою характеристикою використовуваного методу.

Мірою просторової диференціації регіону є різниця між значенням, що характеризує центр розвитку, а також типове значення змінної, що характеризує його середовище [124].

Нехай $X_j^k = \{x_i^{k,i}\}_{i=1, \dots, n_j} = \{x_i^{k,i}, \dots, x_i^{k,j}\}$ буде реалізацією k -ї випадкової величини, яка описує регіон j . Цей регіон має n_j статистичних одиниць, тобто $X^k = \bigcup_{j=1}^m X_j^k$ позначена сума наборів спостережень, а множина $X_j^k = \{x_i^{k,i}\}_{i=1, \dots, n_j}$ стандартизовані значення для області j , де:

$$\frac{x_i^{k,j} - \min(X^k)}{\max(X^k) - \min(X^k)}$$

За частковою оцінкою рівня концентрації ознаки в області j слід розуміти як міру різниці між найбільш винятковим спостереженням у вибірці і медіаною вибірки:

$$\alpha_{k,j} = \max_j(x_j^k) - Me(x_j^k)$$

Тому це не міра «середньої» диференціації ознаки в даному регіоні, а відхилення «найсильнішої» статистичної одиниці від її середовища. Таким чином, запропонований тут метод оцінює «відстань» типової одиниці (представника середовища) від екстремального значення, тобто центру. Враховуючи K статистичних ознак, що описують ситуацію в області j , можна створити вектор часткових оцінок рівня концентрації:

$$\bar{\alpha}_j = (\alpha_{1,j}, \alpha_{2,j}, \dots, \alpha_{k,j})$$

Синтетичний індекс – це евклідова відстань від нуля, тобто гіпотетична точка абсолютно рівного розподілу всіх ознак:

$$\hat{\alpha} = \|\bar{\alpha}_j\| = \sqrt{(\alpha_{1,j})^2 + (\alpha_{2,j})^2 + \dots + (\alpha_{k,j})^2}$$

У світлі цієї концепції вимірювання два регіони є однаковими (з точки зору синтетичного індексу), якщо обидва мають однакові значення індексу.

Однак це не означає, що обидві області ідентичні, оскільки координати вектору часткових оцінок можуть бути різними. Тому при емпіричному аналізі варто спостерігати як довжини вектору, так і його координати. Звичайно, якщо $\hat{\alpha} < \hat{\alpha}$, то область t характеризується більшою концентрацією потенціалу розвитку, ніж область s .

Як було вказано раніше до методології дослідження, міра концентрації визначає нерівномірність розподілу ознаки між територією з найвищим значенням та її околицями у даній географічній системі. Зазвичай це стосується головного мегаполісу регіону [12], але це правило не є абсолютним. Незалежно від того, скільки потенційних центрів існує, значення розрахункових показників можна розглядати як диспропорції, а їх зміни в часі можуть відображати як дифузію, так і концентрацію.

Міра концентрації потенціалу розвитку для кожної області обчислюється на основі вектора часткових оцінок. У аналізований період концентрація одних факторів розвитку припинялася, а інших посилювалася. Ці процеси проілюстровані в таблиці 2.2. Орієнтований напрям змін визначається за знаком коефіцієнта напрямку лінійної моделі прогнозу, де «без змін» вказує, що параметр напрямку не є значущим у моделі. Це значення порівнюється зі значенням міри інших змінних для визначення її ваги в синтетичній мірі.

Коефіцієнт концентрації потенціалу регіонального розвитку [24]

Область\ Коефіцієнт концентрації	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Вінницька	1,7951	1,7551	1,7481	1,7441	1,7521	1,7641
Волинська	1,6181	1,6111	1,6301	1,6481	1,6611	1,6731
Дніпропетровська	1,8111	1,8451	1,7221	1,8641	1,8331	1,8451
Донецька	1,2831	1,3051	1,2311	1,2451	1,2551	1,2671
Житомирська	1,6891	1,6911	1,7051	1,7111	1,6951	1,7071
Закарпатська	1,5911	1,6121	1,6241	1,6301	1,6191	1,6311
Запорізька	1,8111	1,8261	1,8321	1,8351	1,8281	1,8401
Івано-Франківська	1,7331	1,7461	1,7541	1,7611	1,7771	1,7891
Київська	1,8241	1,8391	1,8471	1,8541	1,8501	1,8621
Кіровоградська	1,7011	1,7081	1,7211	1,7311	1,7261	1,7381
Луганська	1,3721	1,3321	1,3471	1,3511	1,3211	1,3331
Львівська	1,8231	1,8341	1,8471	1,8591	1,8561	1,8681
Миколаївська	1,8481	1,8521	1,8661	1,8701	1,8611	1,8731
Одеська	1,9011	1,9151	1,9311	1,9461	1,9321	1,9441
Полтавська	1,6181	1,6291	1,6361	1,6471	1,6401	1,6521
Рівненська	1,6121	1,6181	1,6241	1,6371	1,6311	1,6431
Сумська	1,5681	1,5861	1,5971	1,6081	1,5811	1,5931
Тернопільська	1,6971	1,7051	1,7211	1,7291	1,7111	1,7231
Харківська	1,9571	1,9641	1,9781	1,9851	1,9801	1,9921
Херсонська	1,8611	1,8721	1,8811	1,8921	1,8841	1,8961
Хмельницька	1,9151	1,9221	1,9281	1,9371	1,9311	1,9431
Черкаська	1,6501	1,6611	1,6721	1,6781	1,6711	1,6831
Чернівецька	1,7471	1,7441	1,7561	1,7671	1,7611	1,7731
Чернігівська	1,6471	1,6511	1,6591	1,6671	1,6601	1,6721
м. Київ	1,9211	1,9391	1,9471	1,9511	1,9491	1,9611

Якщо значення міри змінної А в регіоні становить менше 20% від часткової міри змінної С з найвищим значенням, то його вплив на синтетичну оцінку є слабким. У випадку, коли воно перевищує 80% від найвищого значення, визначається як високий. Використовується 5 класів, розділених на інтервали по 20%.

Основним фактором, який спричинює диференціацію регіону, є розмір податків з фізичних осіб у частці доходів державного бюджету. Цей показник

відзначає особливість регіону, яку можна охарактеризувати як «міську гегемонію» центру, що тісно пов'язана з географічним розподілом населення.

Важливо відзначити, що у місті Київ ця характеристика слабо впливає на синтетичний показник, але це не означає відсутності відмінностей. Насправді різниці існують, проте міське планування Києва призводить до того, що розподіл об'єктів є значно більш розсіяним, ніж у інших регіонах.

Лише Харківська та Одеська області характеризуються великою концентрацією потенціалу розвитку в численних сферах. У багатьох інших регіонах існує невелика кількість, іноді унікальних ознак, які свідчать про можливу концентрацію потенціалу розвитку. Наприклад, у Запорізькій та Львівській областях регіональні диспропорції найчіткіше виражені у розмірі середньої заробітної плати. Ймовірно, саме цей фактор визначає концентрацію потенціалу в цих регіонах.

У Миколаївській та Хмельницькій областях промислова продукція на душу населення, на додаток до вже згаданого податкового внеску фізичних осіб, складає основну частину вектора часткових оцінок.

Цікавий випадок в Івано-Франківській області, де кількість робочих місць на кожен мільйон інвестицій виявляється унікальною особливістю, що сприяє концентрації. За динамікою інвестицій на душу населення, Івано-Франківська область посідає 6-те місце в країні. Цілком можливо, що ці дані свідчать про значущі структурні зміни в цьому регіоні, головним стимулом яких є попит на робочу силу серед інвесторів регіону.

Зміни в розподілі певних характеристик свідчать про структурні зміни, які відбуваються в даному регіоні, такі як утвердження центрів області та зростання регіональних нерівностей. Подібні тенденції спостерігаються в деяких областях України. Протягом 2016-2021 років для більшості областей виявляється виражена тенденція до підвищення загального рівня концентрації.

Це спостереження відповідає гіпотезі Вільямсона [2], що розвиток залежить від рівня концентрації ресурсів у регіоні. Проте це не стосується Волинської, Рівненської та Тернопільської областей, де концентрація

потенціалу не зростає. Це дуже цікавий висновок, оскільки в контексті динаміки збільшення концентрації потенціалу це може свідчити про поступове «вимивання» ресурсів із цих регіонів.

Вивчення цієї гіпотези в контексті потоку потенційних факторів представляє зацікавленість для подальших наукових досліджень. Навіть при невеликому зниженні концентрації потенціалу в Дніпропетровській області, вона залишається на третьому місці в країні за цим показником.

У період з 2016 по 2021 рік відзначається найбільш вираженим зростанням концентрації у регіонах з помірно низьким рівнем (річні прирости становили від 5% до 8,5%). У той час як у областях з трошки вищим рівнем концентрації річні зміни були менш динамічними. Отже, можна говорити про певне вирівнювання регіонів у контексті розподілу ознак на національному рівні, при цьому збільшується різноманітність усередині областей. Прогнозовані значення міри концентрації свідчать про збереження цих тенденцій, хоча для більшості областей динаміка цих процесів буде зменшуватися. У кожному регіоні процеси концентрації відбуваються по-різному, і їх вплив на значення синтетичної міри є різноманітним. Зокрема, промислова продукція виявить найбільший вплив. Щодо змін податків місцевого самоврядування з фізичних осіб, диспропорції в загальному виявляться усе більшими у більшості областей, зокрема в тих регіонах, де рівень концентрації високий або дуже високий. Детальний аналіз цієї ситуації є перспективним напрямом для подальших наукових досліджень.

В умовах, які існують в сучасних умовах практично в усіх регіонах України, особливо актуальною стає задача підвищення ефективності використання наявного ресурсного потенціалу. Головна мета полягає в ідентифікації так званих точок зростання - секторів економічної, соціальної, екологічної сфер, рекреаційного комплексу, фінансового сектора та інших. Інвестування та державна підтримка цих секторів можуть забезпечити нарощення та випереджаюче зростання сукупного інвестиційного потенціалу як окремих регіонів і їх територіальних систем, так і всієї країни в цілому.

Визнання практикою передових розвинутих економік і суспільств підтверджує, що розвиток інвестиційного потенціалу та закономірне поліпшення інвестиційного клімату призводять до зростання обсягів як внутрішніх, так і іноземних інвестицій у різноманітні сектори економічного та суспільного життя регіону. Це в свою чергу сприяє підвищенню рівня економічної, соціальної та екологічної стійкості та безпеки розвитку регіону.

Області України можна розділити на чотири основні групи: з відносно високою концентрацією потенціалу розвитку, помірно високою, помірно низькою та низькою, таблиця 2.3.

Таблиця 2.3

Рівень концентрації потенціалу за регіонами

Низький рівень концентрації	Помірно низький рівень концентрації	Помірно високий рівень концентрації	Високий рівень концентрації
Донецька Луганська	Сумська	Вінницька Волинська Житомирська Закарпатська Івано-Франківська Кіровоградська Полтавська Рівненська Тернопільська Черкаська Чернівецька Чернігівська	Дніпропетровська Запорізька Київська Львівська Миколаївська Одеська Харківська Херсонська Хмельницька м. Київ

Висновки емпіричних досліджень вказують на те, що така структура відповідає особливостям місцевої економіки, вираженим у ВВП на душу населення. З 2016 року концентрація потенціалу розвитку стала основним фактором для більшості областей. Великі міські агломерації стали полюсами зростання. Цей процес особливо динамічний у випадку областей з помірно високою концентрацією, що значно компенсує нерівномірності між регіонами. Однак внутрішні розбіжності на регіональному рівні стали наслідком цього процесу. Протягом перспективи до 2022 року ця тенденція буде тривати, проте у цей період найвищі темпи зростання будуть характерні для регіонів з

помірно низькою дисперсією.

Більшість регіонів України використовує модель розвитку, яка ґрунтується на одному центральному полюсі та одному або двох ключових факторах, що сприяють концентрації. Використання синергетичного ефекту, що характеризує явище потенційної концентрації, може виявитися перспективою для розвитку регіону.

У деяких регіонах концентрація не зростає. Це стосується областей із сильними центрами росту, такими як Київська, Харківська та Одеська. В їхньому випадку можна виявити особливий ступінь застою в процесі концентрації, навіть виражені процеси відволікання.

Зрозуміло, що рівень розвитку цих регіонів не дає підстав для припущення, що ми маємо справу із бажаним ефектом переливу. Спостерігається, скоріше, тимчасовий ефект потенційного вимивання.

Метод вимірювання концентрації потенціалу розвитку, представлений у дослідженні, може служити ефективним інструментом для моніторингу та оцінки регіональної політики. Розглянемо, наприклад, Івано-Франківську область. Результати опитування вказують на те, що у період з 2016 по 2021 рік сфера підприємництва, креативний сектор та інвестиції стали основними факторами концентрації потенціалу розвитку, і ймовірно, значущість цих сфер буде зростати. Ці явища також супроводжуються вираженою концентрацією в демографічній сфері, рівні доходів населення, розподілі доходів місцевого самоврядування, і навіть видатків на культуру.

Висвітлені явища також супроводжуються вираженою концентрацією в демографічній сфері, розподілі доходів населення, а також розподілі доходів місцевого самоврядування і навіть видатків на культуру. Розумною є теза, що сфери, що визначають посилення потенціалу розвитку, правильно визначені, а регіональні програми дійсно підтримують реальний потенціал.

Крім концентрації економічного потенціалу регіонів, також слід визначити рівень використання економічного потенціалу, оцінка якого буде проведена далі.

2.3 Оцінка рівня використання економічного потенціалу регіонів

Питання диверсифікації темпів розвитку областей України, широко описане в літературі з цього приводу, є глибоко вкоріненим явищем, що впливає з ряду факторів, таких як привабливість місця розташування, наявні природних ресурси, рівень людського капіталу, а також доступ до транспортної та ІКТ інфраструктури та державних послуг. Особливим аспектом досліджуваної проблематики є питання використання економічного потенціалу, яке розглядається як одна з основних детермінант розвитку регіонального виміру. Тому метою дослідження є оцінка рівня використання економічного потенціалу областями з урахуванням змін у часі, що відбулися протягом 2016–2021 років. Проведене дослідження та сформульовані на їх основі висновки мають на меті визначити рівень економічного потенціалу окремих регіонів у аналізованому часовому горизонті та визначити чинники, що відіграли в цьому ключову роль. У дослідженні були використані дані звіту НБУ, Головного управління статистики та центрів зайнятості.

Процес соціально-економічного розвитку відрізняється нерівномірністю у просторі. Завдяки різниці в умовах і впливу внутрішніх та зовнішніх факторів, розвиток не відбувається однаково інтенсивно в усіх регіонах. Велика різниця у просторовому розвитку може стати перешкодою для прогресу та оптимізації. Основною метою є створення умов для сталого розвитку всієї території.

Особливістю, що характеризує сучасні умови розвитку, є чітка диверсифікація економічного потенціалу окремих регіонів. Незважаючи на різні форми регіональної політики в Україні, досі неможливо компенсувати диспропорції, які насамперед поділяють країну на різні економічно розвинені області. У зв'язку з наявними диспропорціями залишається актуальним питання як про тенденції розвитку економічного потенціалу окремих регіонів, так і про причини, що викликають зміни в часі.

Віднесення проведеного дослідження до категорії регіону обумовлює

необхідність уточнення семантичного змісту використаного терміну. Наукові дисципліни та регіональна практика найчастіше відносяться до територіально-адміністративного поділу держави. В Україні після адміністративної реформи діє поділ на області та райони. Простіше кажучи, кожен із цих рівнів можна розглядати як набір однорідного класу регіонів. Крім того, визнається, що регіональна політика проводиться державою щодо всіх регіонів (це так звана міжрегіональна політика), а кожна область – по відношенню до своєї території (так звана внутрішньорегіональна політика) [17].

У літературі з цього питання широко відображені міркування щодо регіонального розвитку. Регіональний розвиток найчастіше розуміють як незворотні кількісні та якісні зміни, спрямовані на досягнення сталого збільшення соціально-економічного та культурного потенціалу регіону [30]. Розвиваючи цей підхід, регіональний розвиток визначається як сталий процес збільшення економічного потенціалу регіонів та систематичне й тривале підвищення їх конкурентоспроможності. Крім того, цей процес спрямований на підвищення рівня життя населення, сприяючи соціально-економічному розвитку країни [31]. Подібним чином регіональний розвиток трактується у дослідженні. Аналізуючи літературу з даної теми, можна помітити описані в ній зв'язки між регіональним розвитком та економічним потенціалом. У рамках наведених визначень вони розміщені ієрархічно, тобто зміна економічного потенціалу розглядається як часткова складова регіонального розвитку. Природним наслідком такого підходу є неясності, які виникають при спробі пояснити поняття економічного потенціалу регіону. У літературі з цього приводу уникають формулювання чітких визначень з цього приводу, а для цілей наукових досліджень економічний потенціал, зазвичай, інтерпретується контекстуально, намагаючись визначити комбінацію низки змінних, що впливають на можливості розвитку країни. даний регіон [46]. Подібний підхід буде використано в нашому дослідженні.

Однією з найпопулярніших форм вивчення питань економічного потенціалу регіонів у літературі з даної тематики є оцінки, опубліковані у

вигляді рейтингів, які все частіше розглядаються як автономна область аналізів, висновки якої використовуються для міжнародних, регіональних та місцевих порівнянь. Перевагою рейтингів є можливість синтезу складної інформації, де результати ієрархічно пов'язані з усією сукупністю одиниць, що полегшує порівняння та формулювання загальних висновків, важливих для формування регіональної політики та необхідних для проведення аналізу ступеня соціально-економічного розвитку регіонів.

Концепція розвитку регіонів заснована на основі категорій, таких як зміна і структура. Дослідження змін, що відбуваються в структурі складних об'єктів чи систем. Ці зміни можуть вплинути на кількісну сторону, і, таким чином, збільшити або зменшити певні характеристики об'єкта, а також якісний аспект, тобто створення нових властивостей об'єкта. Економічний розвиток є більш широким поняттям, ніж економічне зростання, під яким розуміють підвищення здатності виробляти товари та послуги і застосовується тільки до кількісних змін. В результаті економічного розвитку в перехідний період на довгостроковій перспективі можна не тільки підвищити рівень виробництва і зайнятості, а також збільшити приплив інвестицій та перетворення якісних і структурних змін, пов'язаних зі створенням підприємств, підвищенням рівня життя населення.

Враховуючи факт, що різні області мають на даний час різні можливості використання свого економічного потенціалу проведемо розрахунок рівня використання регіонів України використовуючи економічні змінні для аналізу потенціалу та тенденцій розвитку, що були визначені у 1 розділі роботи, таблиця 1.3.

Однак надмірна кількість змінних, які надто сильно взаємопов'язані, може суттєво спотворити отримані результати. Якщо багато змінних з певної категорії характеризуються дуже високою колінеарністю, іноді вирішується обрати репрезентативну змінну. Тому з великої кількості змінних вибрані найбільш важливі для аналізу потенціалу розвитку регіону (рис. 2.1).

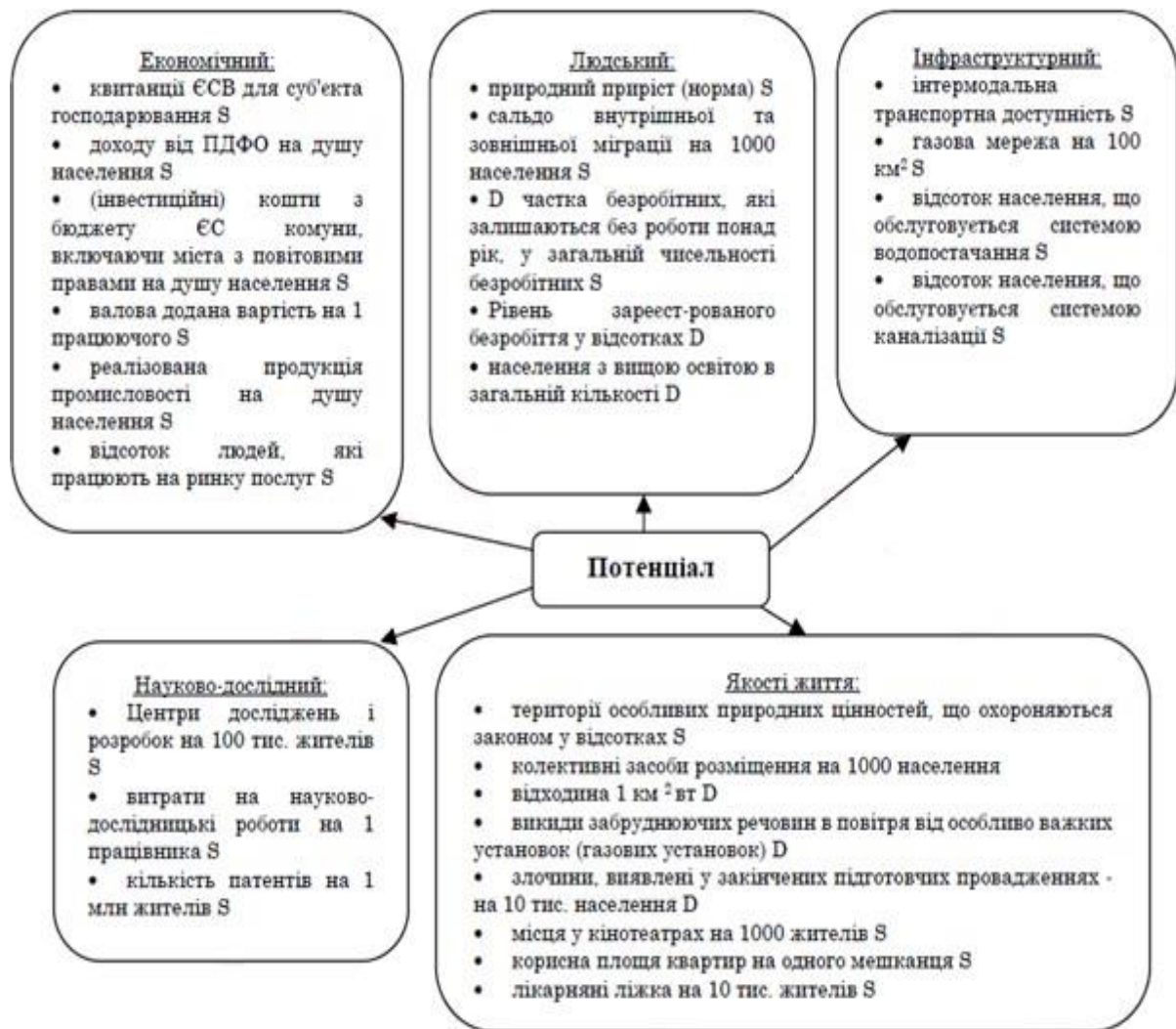

Рис.2.1. Основні змінні (S – стимулятори, D – дестимулятори), що описують потенціал розвитку регіону

Примітка. Складено автором за даними Державної служби статистики України.

Під час відбору змінних враховувалися можливість їх економічної інтерпретації, характер змінної (S – стимулятор / D – дестимулятор) і коефіцієнт варіації. Намір полягав у створенні можливо невеликого набору змінних, які б точно описували регіональні відмінності в потенціалі розвитку регіонів [154]. Додатковим критерієм, врахованим у цьому відношенні, також були своєчасність, доступність та порівнянність даних за 2016–2021 роки. На цій основі було визначено набір ознак, представлених у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Сукупність і характер ознак, що враховуються при оцінці використання економічного потенціалу

Позначення	Назва змінної	Вплив змінної
Економічний потенціал		
X1	квитанції ЄСВ для суб'єкта господарювання	Стимулятор
X2	дохід від ПДФО на душу населення	
X3	інвестиційні кошти з бюджету на душу населення	
X4	валова додана вартість на 1 працюючого	
X5	реалізована продукція промисловості на душу населення	
X6	відсоток людей, які працюють на ринку послуг	
Людський потенціал		
X7	природний приріст (норма)	Стимулятор
X8	сальдо внутрішньої та зовнішньої міграції на 1000 населення	
X9	частка безробітних, які залишаються без роботи понад рік, у загальній чисельності безробітних	Дестимулятор
X10	рівень зареєстрованого безробіття у відсотках	
X11	населення з вищою освітою в загальній кількості	
Інфраструктурний потенціал		
X12	інтермодальна транспортна доступність	Стимулятор
X13	газова мережа на 100 км ²	
X14	відсоток населення, що обслуговується системою водопостачання	
X15	відсоток населення, що обслуговується системою каналізації	
Науково-дослідний потенціал		
X16	центри досліджень і розробок на 100 тис. жителів	Стимулятор
X17	витрати на науково-дослідницькі роботи на 1 працівника	
X18	кількість патентів на 1 млн. жителів	
Потенціал якості життя		
X19	території особливих природних цінностей, що охороняються законом, у відсотках	Стимулятор
X20	колективні засоби розміщення на 1000 населення	
X21	лікарняні ліжка на 10 тис. жителів	
X22	місця у кінотеатрах на 1000 жителів	
X23	корисна площа квартир на одного мешканця	
X24	відходи на 1 кв.км	Дестимулятор
X25	викиди забруднюючих речовин в повітря від особливо важких установок (газових установок)	
X26	злочини, виявлені на 10 тис. населення	

Для проведення дослідження було використано програмне забезпечення

пакету STATISTICA. Вихідними параметрами для здійснення класифікації областей були прийняті такі економічні показники.

Для порівняння економічного потенціалу областей було використано метод лінійного впорядкування, який є методом стандартизованих сум. Він використовується при аналізі складних явищ, є економічним потенціалом, ґрунтується на необхідності порівнювати різні об'єкти між собою, в даному випадку області України.

Методи лінійного впорядкування дозволяють ранжувати аналізовані об'єкти в порядку від «найкращого» до «найгіршого», а критерієм упорядкування є складне явище. Вибір змінних, які використовуються для опису складного явища, зазвичай є предметним. При побудові синтетичної міри, що описує складне явище, ступінь кореляції змінних не має значення [48]. Метод стандартизованих сум – це метод лінійного впорядкування [83].

Побудову синтетичної міри та використання методу лінійного впорядкування можна використати тоді, коли всі змінні, що описують складне явище, мають стимулюючий чи дестимулюючий характер. Дестимулятор можна легко перетворити на стимулятор, помноживши стандартизовані значення його значення на -1. Змінні, на основі яких будувалася синтетична міра, характеризуються різними одиницями вимірювання та порядками величин, тому використанню методу стандартизованої суми передують стандартизація, після якої значення всіх змінних стають безрозмірними, арифметичні середні дорівнюють 0, а дисперсії та стандартні відхилення дорівнюють 1 [70].

Використовуваний метод стандартизованої суми включає наступні етапи: Розрахунок сум стандартизованих значень за формулою:

$$p_i = \sum_{j=1}^m z_{ij} w_j,$$

де z_{ij} – стандартизоване значення j -ї змінної для i -го спостереження, w_j – вага j -ї змінної.

У рамках дослідження на практиці було зроблено часто прийняте припущення, що кожна з аналізованих змінних має однаковий вплив на рівень комплексного явища [93], тобто вагові коефіцієнти для всіх змінних однакові та мають вигляд:

$$w_j = \frac{1}{m}, j = 1, 2, \dots, m.$$

2. Розрахунок міри розвитку для кожного з досліджуваних об'єктів:

$$m_i = \frac{p_i - p_{-0}}{p_0 - p_{-0}}, \quad i = 1, 2, \dots, n.$$

$$p_0 = \sum_{j=1}^m z_{0j} w_j, \quad p_{-0} = \sum_{j=1}^m z_{-0j} w_j,$$

$$z_{0j} = \max_i z_{ij}, \quad z_{-0j} = \min_i z_{ij}.$$

Більше значення розрахункової синтетичної змінної p_i відображає вищий рівень економічного потенціалу j -го об'єкта. Отже, на основі лише значення p_i можна впорядкувати об'єкти за рівнем складного явища. Побудова міри розвитку m_i має на меті отримати нормовані значення в діапазоні $[0; 1]$, де чим ближче значення p_i до одиниці, тим краще вона пояснює рівень складного явища в даному об'єкті [92].

Проведемо аналіз економічного потенціалу областей України у 2016–2021 рр. з використанням окремих статистичних показників. На основі запропонованого показника розвитку було підготовлено рейтинг областей в Україні за 2016–2021 рр. як відправну точку для поглибленого аналізу. Інформація, представлена в таблиці 2.5, ранжована за значенням показника розвитку 2021 року. Наведені результати дослідження вказують на суттєві відмінності між областями, в яких розташований провідний міський центр із сильними столичними функціями та іншими областями.

Оцінка рівня використання економічного потенціалу регіонів України [26]

Область	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Вінницька	0,6878	0,6885	0,6945	0,6838	0,6834	0,6842
Волинська	0,6802	0,6808	0,6901	0,672	0,6738	0,6751
Дніпропетровська	0,6905	0,6901	0,6935	0,6912	0,6954	0,6923
Донецька	0,1864	0,1873	0,1895	0,1921	0,1935	0,1605
Житомирська	0,5672	0,5679	0,5681	0,5695	0,5701	0,5685
Закарпатська	0,4576	0,4581	0,4602	0,4614	0,462	0,4609
Запорізька	0,5812	0,5801	0,5816	0,5822	0,5825	0,5818
Івано-Франківська	0,5717	0,5723	0,5736	0,5744	0,5751	0,5747
Київська	0,6808	0,6814	0,6829	0,6837	0,6844	0,684
Кіровоградська	0,4687	0,4691	0,4698	0,4711	0,4721	0,4716
Луганська	0,254	0,276	0,282	0,2837	0,2841	0,2691
Львівська	0,6810	0,6813	0,6824	0,6837	0,6849	0,6846
Миколаївська	0,4827	0,4838	0,4842	0,4856	0,486	0,4851
Одеська	0,4887	0,4891	0,4905	0,4921	0,4936	0,4922
Полтавська	0,4604	0,4608	0,4619	0,4626	0,4637	0,4693
Рівненська	0,4607	0,4602	0,4608	0,4614	0,4627	0,4621
Сумська	0,4552	0,4558	0,4576	0,4587	0,4598	0,4571
Тернопільська	0,4684	0,4687	0,4695	0,4711	0,4719	0,4701
Харківська	0,6942	0,6947	0,6954	0,6968	0,6975	0,697
Херсонська	0,5841	0,5851	0,5862	0,5871	0,5882	0,5874
Хмельницька	0,6708	0,6705	0,6712	0,6718	0,6727	0,6721
Черкаська	0,4638	0,464	0,4651	0,4662	0,4668	0,4661
Чернівецька	0,5732	0,5737	0,5734	0,5746	0,5757	0,5751
Чернігівська	0,5623	0,5637	0,5641	0,5649	0,5657	0,565
м. Київ	0,6908	0,6911	0,6929	0,6937	0,6941	0,6939
Середнє значення	0,5423	0,5438	0,5456	0,5454	0,5464	0,5440
Стандартне відхилення	13,13%	13,18%	13,20%	13,02%	13,03%	13,53%
Коефіцієнт зміни	0,06	0,07	0,06	0,08	0,05	0,09

Для ранжування регіонів відповідно до значень показника рейтингової оцінки, аналізу «вузьких місць» і виявлення резервів підвищення рівня використання економічного потенціалу, на нашу думку, доцільно виділити три групи регіонів з низьким, високим і середнім рівнем використання економічного потенціалу. Для цього скористаємося формулою:

$$r = \frac{p_{max} - p_{min}}{n_d},$$

де r – розмах інтервалу;

p_{max} – максимальне значення стандартизованого показника;

p_{min} – мінімальне значення стандартизованого показника;

n_d – кількість регіонів.

Індикатор, що визначає граничне значення p_i показника для регіону з високим рівнем використання економічного потенціалу, можна обчислити за формулою:

$$p_{m1} = p_{max} - r,$$

де p_{m1} – значення граничного індикатора p_i показника для регіону з високим рівнем використання економічного потенціалу.

Визначення граничного значення індикатора регіонів з низьким рівнем використання економічного потенціалу розраховують як:

$$p_{m2} = p_{min} + r,$$

де p_{m2} – значення граничного індикатора p_i показника для регіонів з низьким рівнем використання економічного потенціалу.

Якщо $p_n > p_{m1}$, то регіон варто віднести до групи з високим рівнем використання економічного потенціалу.

Якщо $p_n < p_{m2}$, то регіон варто віднести до групи з низьким рівнем використання економічного потенціалу.

Якщо $p_m > p_n > p_m$, то регіон варто віднести до групи із середнім рівнем використання економічного потенціалу.

Отже визначимо рівень використання економічного потенціалу в регіонах України, таблиця 2.6.

Спостережувані тенденції є закономірним наслідком поляризації розвитку в міжрегіональному вимірі внаслідок концентрації капіталу у великих містах та промислових зонах, що підвищує ризик економічної стагнації в інших областях. Незважаючи на те, що проведені дослідження не показують значних змін стосовно позиції даної області в рейтингу за окремі роки, загалом, однак, негативний вплив уповільнення економічного зростання,

яке спостерігається по всій країні, є помітним, про що свідчить зниження середнього значення показника розвитку [40]. Аналіз проводиться на прикладі регіонів, тобто областей України, на основі чого робиться висновок про рівень регіонального розвитку.

Таблиця 2.6.

Рівень використання економічного потенціалу за регіонами

Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Донецька Луганська	Житомирська Закарпатська Запорізька Івано-Франківська Кіровоградська Миколаївська Одеська Полтавська Рівненська Тернопільська Сумська Херсонська Хмельницька Черкаська Чернівецька Чернігівська	Вінницька Волинська Дніпропетровська Київська Львівська Харківська м. Київ

Детальний аналіз економічного потенціалу областей вимагає аналізу результатів у зв'язку з індивідуальними особливостями. Варто зазначити, що існує права асиметрія, що проявляється у великій різниці між найкращими областями та іншими, згрупованими значно нижче середнього значення для певної ознаки. Це особливо помітно у випадку середньомісячної заробітної плати та інвестиційних витрат у приватному секторі на душу населення, де домінує вже згадане в цьому контексті місто Київ.

З точки зору мети даної роботи, особливо важливо звернути увагу на зміни в часі та ступінь міжрегіональної диференціації в контексті досліджуваного економічного потенціалу. Однак слід зазначити, що спостережувані відмінності не демонструють тенденцій до зростання, а основні статистичні показники у вигляді стандартного відхилення та

коефіцієнтів варіації навіть вказують на звуження диспропорцій (див. табл. 2.5), зокрема протягом загального економічного спаду в країні, тобто у 2016–2021 рр. Поступове зменшення диспропорцій між регіонами, яке помітно в загальних рисах, також відображається у порівнянні провінцій з найвищим та найнижчим рівнями застосованого показника розвитку у наступні роки [163].

Зібрані результати дослідження свідчать про стійкі відмінності в економічному потенціалі регіонів України, що стосується, зокрема, відзначених диспропорцій між областями, в яких розташований провідний міський центр із сильними столичними функціями. Проте слід підкреслити, що відмінності, які спостерігаються протягом аналізованих років,

демонструють поступову тенденцію до зниження, що сприяє зміцненню економічної згуртованості в горизонтальному вимірі. У контексті регіонального виміру можна зробити висновок, що відмінності зменшувалися в умовах загального економічного спаду. Цікавим спостереженням у контексті подальших досліджень питань диверсифікації регіонального розвитку може бути також той факт, що найвищим економічним потенціалом характеризувалися області з найменшою часткою малих і середніх підприємств у формуванні реалізованої продукції в регіоні.

Реалізація вказаних напрямів щодо вдосконалення просторового розвитку на основі

впровадження основних положень державної регіональної політики забезпечить оптимізацію територіальної організації регіональних господарських систем, підвищення ефективності суспільного виробництва, прискорить процеси європейської інтеграції та входження країни до світового співтовариства. Зроблені спостереження можуть стати внеском у подальші

дослідження, зокрема щодо визначення важливості сектору малого та середнього бізнесу у формуванні умов для розвитку в регіональному вимірі.

В наступному розділі нами будуть розглянуті напрями активізації економічного потенціалу регіонів, враховуючи рівень його концентрації та використання.

РОЗДІЛ 3. НАПЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ

3.1. Активізація інноваційних важелів розвитку економічного потенціалу регіонів

Стратегічний розвиток регіону спирається на економічний потенціал, посилення якого в сучасних умовах відбувається на основі впровадження певного набору механізмів [74].

Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» визначає посилення потенціалу як одну з основних задач сучасного регіонального менеджменту, декларуючи тезу, що «стимулювання розвитку регіонів – комплекс правових, організаційних, наукових, фінансових та інших заходів, спрямованих на досягнення сталого розвитку регіонів на основі поєднання економічних, соціальних та екологічних інтересів на загальнодержавному та регіональному рівнях, максимально ефективного використання потенціалу регіонів в інтересах їх жителів та держави в цілому» [94].

Значення застосування різноманітних важелів розвитку інноваційної діяльності країни та її регіонів та їх ефектів [134] підкреслено В.М. Геєцем [17] та В.П. Семиноженко [18], J. Furman [141], К. Vorner та іншими [137]. Питання посилення механізмів економічного потенціалу у сфері дії інноваційних сил наголошені В.С. Кравцівим та його співавторами [122], висвітлені в працях І.В. Сторонянської [111], В.В. Гобліка [19], Ю.С. Рогозян [95; 158; 159]. У Державній стратегії регіонального розвитку [34] наведене значення розвитку інноваційної сфери, а у Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності України до 2030 року підкреслюється, що розвиток інноваційного потенціалу визначається не лише як напрямок динамічного зростання та досягнень, але й як засіб гарантування безпеки та суверенітету держави, а також її конкурентоспроможності в сучасному світі [112]. Документ визначає необхідність стратегічного управління інноваційним

розвитком території «з урахуванням потреб і потенціалу регіону» [112].

Світова практика та результати нашого дослідження дозволяють стверджувати, що найбільш впливовими механізмами активізації економічного потенціалу є група механізмів, що представлена на рис. 3.1, в межах якої кожний механізм відіграє певну роль у формуванні стратегічних конкурентних переваг регіону та активізації їх економічного потенціалу:

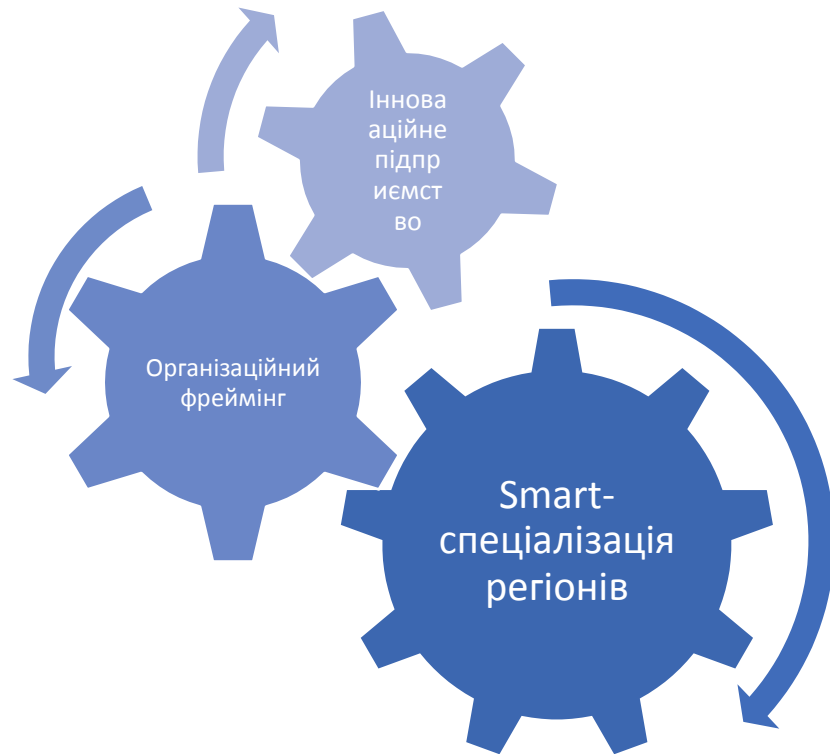

Рис. 3.1. Основні механізми активізації економічного потенціалу регіонів
Примітка. Складено автором

а) інноваційне підприємництво – як вид діяльності, що трансформує нові ідеї, проривні знання у кінцевий споживчий результат, бере участь у формуванні ланцюга доданої вартості у сфері інновацій, забезпечує синтез науки й практичної економічної активності;

б) організаційний фреймінг – сприяє комбінуванню науки, освіти, інноваційного підприємництва, великих та середніх компаній, задіяних в інноваційній активності, маркетингу тощо, з метою зниження різноманітних витрат та отримання регіоном додаткових конкурентних переваг, і має форму

інноваційного кластеру. Організаційний фреймінг в нашому дослідженні запропоновано розглядати як комплексне поняття, яке відображає сукупність організаційних дій та форм, що адекватні сучасним вимогам та забезпечують економічний потенціал певними стратегічними перевагами;

в) Smart-спеціалізація регіонів - це стратегічний підхід до інновацій, національний чи регіональний, який визначає пріоритети для створення конкурентних переваг. В рамках цього підходу акцент робиться на розвитку і адаптації власних дослідницьких і інноваційних можливостей, щоб ефективно відповідати новим ринковим можливостям та змінам. Основна мета полягає в уникненні дублювання і фрагментації зусиль. Для досягнення цієї мети розробляють стратегії smart-спеціалізації, залучаючи до процесу підприємницького пошуку національні чи регіональні органи влади, а також зацікавлені сторони, такі як університети, вищі навчальні заклади, представники промисловості та соціальні партнери. (рис.3.2.)[157].

Рис. 3.2. Концепція smart-спеціалізації [12]

Для активізації вказаних механізмів доцільно включити в дію важелі, що залучають певні ресурси та забезпечують проходження відповідних процесів, в першу чергу інноваційного підприємництва. В економічній сфері

актуальність інноваційного підприємництва визначається ступенем та способом забезпечення ресурсами, необхідними для генерування нових ідей та їх перетворення в інновації. До ресурсів, що можуть бути надані регіоном, віднесено:

- інформацію та знання [62]. Продукування ідей потребує якісної інформації та знань, що постійно оновлюються;
- креативні ресурси, що сконцентровані у творчій, мобільній та висококваліфікованій робочій силі та проявляються в процесі її залучення на регіональний ринок інноваційної праці. Носіями креативних ресурсів є фахівці, що мають вищу освіту, а їх компетенції є достатніми, щоб формувати нові знання або перетворювати їх у інновації. У цьому разі зростає роль вищих навчальних закладів, які повинні взяти на себе місію формування креативного ресурсного потенціалу стратегічного розвитку регіону;
- робоча сила, що здатна виробляти інноваційну продукцію. Для цього в регіоні повинна бути розгорнута система підготовки та перепідготовки робітників з високим рівнем кваліфікації та відповідними психомотиваційними характеристиками, здатних працювати в умовах гнучкості виробництва, постійної зміни технологій та оновлення асортименту продукції, що виробляється.

Серед широкого кола організаційних та економічних компонентів потенціалу найбільш впливовими є ті, що підтримують інноваційну активність в регіоні, підвищують її результативність й ефективність. Інноваційне підприємництво як системне явище вимагає комплексу заходів з боку регіонального менеджменту, спрямованих на створення умов його розвитку.

Серед таких заходів регіонам рекомендовано наступні: по-перше, створення краудфандингових платформ, які вже активно застосовуються у світовій практиці підтримки інноваційної активності. Краудфандинг розшифровується як «колективне співробітництво людей, які добровільно вкладають свої гроші та інші ресурси для підтримки будь-яких проектів або ж

зусиль окремих людей» [57]. Наприклад, досвід Фінляндії свідчить про активне застосування платформ краудфандингу як для вирішення регіональних чи локальних соціально-економічних завдань, так і для розвитку інноваційної активності в країні та її регіонах. Краудфандинг дозволить забезпечити реалізацію в регіонах принципу демократичності у залученні до інноваційної активності та її фінансуванні. Крім цього, платформи краудфандингу можуть служити джерелом стратегічного аналізу регіональних трендів у сфері інноваційної активності. Краудфандинг також дозволяє виявити креативний людський потенціал регіону, створити мережу підприємців, що шукають та реалізують інноваційні ідеї. Прикладом може служити Фінський інноваційний фонд «Сітра» (Sitra), який створив механізм, що надає громадянам можливість надавати свої права інтелектуальної власності для використання в проєктах загальносуспільного значення за їх згодою і за бажанням. Представники цього фонду також створили проєкт «Брікстартер» (Brickstarter) – цей проєкт можна охарактеризувати як провокаційну ініціативу, спрямовану на висвітлення перед місцевими урядовими органами потенціалу, який надають сучасні цифрові платформи для залучення громадян до участі в житті місцевих громад. Проєкт «Брікстартер» розрахований на виявлення інтересу до таких ініціатив та, в кінцевому підсумку, стимулювання активної взаємодії між органами влади та громадянами через використання таких цифрових платформ [57].

Рекомендовано також дослідити та застосувати досвід Японії по створенню краудфандингових платформ провідними інноваційними компаніями, що впливають на національний та регіональний розвиток. Великий інноваційний бізнес активно підтримує та використовує підприємництво для розширення бази інновацій та способів їх практичної імплементації. Наприклад, проєкт компанії SONY, в межах якого доступ до платформи надається лише мешканцям країни, але ця платформа постійно займає провідні позиції та часто входить в першу двадцятку світових майданчиків за численними показниками. Логіка цього проєкту цікава:

корпорація має власний інвестиційний фонд, призначений для направлення різноманітних інноваційних проєктів. Якщо ці проєкти не відповідають вимогам фонду, але є потенційно цікавими, компанія пропонує розмістити їх на даному майданчику [56]. Приклад японців показує, що взаємодія великих компаній та малого бізнесу, особливо інноваційних підприємців, надає додаткові імпульси розвитку інноваційної активності та її результативності.

Наступним кроком в посиленні інноваційної спрямованості економічного потенціалу регіонів є краудсорсинг, що представляє собою інноваційний, демократичний спосіб залучення креативних людей до здійснення інноваційної активності в регіоні. Краудсорсингові платформи також можна застосовувати для фінансування інноваційних проєктів, але головна їх мета – знаходження ідей, здатних перетворитися на інноваційний продукт.

Краудфандингові та краудсорсингові платформи потребують підтримки регіональної влади внаслідок їх загального гальмування в Україні. За думкою експертів з України, існують сумніви, щодо того, що краудсорсинг найближчим часом стане популярним у країні. Підприємці вважають за краще фокусуватися на створенні сервісів, а не продуктів. Крім того, багато українських стартаперів не мають достатнього досвіду у веденні бізнесу. ... Новачки-підприємці просто не впевнені, як ефективно просувати свій продукт на ринку та знаходити покупців. Тому важливою є наявність наставників для надання підтримки. Існує ризик невдачі проєкту, фінансованого через краудсорсингову платформу [127].

Інноваційний кластер як механізм інтеграції організаційного, економічного та інноваційного потенціалів стратегічного розвитку регіонів виступає ядром регіональної політики, спрямованої на формування визначальних конкурентних переваг. Якщо розглядати економічний потенціал розвитку регіонів, здатний до впровадження, до абсорбування вже існуючих інновацій на підприємствах, доцільно наголосити, що його контент повинен містити як організаційні важелі, що забезпечують гнучкість процесів впровадження інновацій, так і економічний потенціал інноваційної активності.

Такими важелями виступають інноваційне підприємництво та інноваційні кластери.

Фактично створення інноваційного кластеру дозволяє регіону отримати наступні переваги (рис. 3.3):

Рис. 3.3. Вплив інноваційного кластеру на економічний потенціал регіону
Примітка. Складено автором

1) активізувати та оновити економічний потенціал, перетворити його на такий, що буде адекватний викликам сучасного економічного розвитку. Інноваційна стратегія регіонального розвитку вимагає застосування нових форм організації та кооперації бізнесу й науки, інтеграцію управління, що неможливо практично реалізувати без інноваційного кластеру. Таким чином, через інноваційну кластеризацію зростає економічний потенціал розвитку регіону та одночасно відбувається впровадження нових методів управління регіональною економікою;

2) сформувати нові ланцюги створення доданої вартості, що може проявлятися в різних варіантах. По-перше, створити додаткові ланцюги в межах регіону. По-друге, увійти в ланцюг світових компаній. Сучасні процеси глобалізації та надані ними перспективи можуть бути проілюстровані прикладом виробництва «Нутели», наведеним В. Кондратьєвим [52], що реалізується більше ніж у ста країнах: менеджмент міститься у Люксембурзі, постачальники ваніліну розташовані у США, какао – в Еквадорі...; виробничі потужності – в Канаді, Італії, Австралії, Німеччині...; основні торговельні представництва знаходяться в Китаї, США, Південній Африці... Окремі країни та регіони активно включилися у формування ланцюга доданої вартості у період панування технологічного поділу праці. В умовах інноваційної, інформаційної економіки створюються та розвиваються ланцюги у сфері інноваційної активності – і регіони отримують додаткові можливості. Для цього кластер може бути задіяно у транснаціональному інноваційному процесі на засадах аутсорсингу, що дозволить отримати додаткові фінансові надходження, підвищити якість людського потенціалу регіону та покращити умови життя населення в цілому;

3) вдосконалити ринок праці регіону через створення попиту на креативну, висококваліфіковану робочу силу, яка може бути залучена для виконання інноваційних проєктів, праці в умовах високої гнучкості виробничих процесів, мінливості ділового, технологічного та ринкового середовища. Попит на адекватну робочу силу викликає вдосконалення системи освіти в регіоні, підвищення якості викладання, посилення наукових та освітніх контактів вищих навчальних закладів регіону з закордонними партнерами, активізації обміну викладачами та студентами з європейськими університетами. Інноваційні робочі місця з високою оплатою та креативними завданнями можуть бути мотиватором залучення висококваліфікованої робочої сили в регіон, а також загальмувати еміграцію молоді до європейських країн, що становить загрозу національній та регіональній безпеці;

4) інноваційний кластер в регіоні суттєво впливатиме на регіональний

маркетинг, підвищуватиме інноваційний та інтелектуальний статус регіону, а регіональний маркетинг – це система привертання нових економічних учасників до регіону, що сприяє його загальному розвитку. Інвестиційна привабливість регіону значно впливає на рівень і якість життя його мешканців. Інвестиції виступають як причина і результат економічного зростання, представляючи взаємодію основних економічних категорій. [85]. Регіональний маркетинг не обмежується впливом на інвестиційний клімат, він слугує підвищенню привабливості для висококваліфікованої робочої сили. Відомо, що останнім часом креативних та перспективних молодих людей приваблює не висока заробітна плата, а можливість самореалізації та саморозвитку, наявність креативного оточення, можливості спілкування з професіоналами, професійне вдосконалення. Все це значною мірою формує стиль, якість життя, на що регіональна адміністрація повинна зробити акценти в процесі формування маркетингової стратегії.

5) Регіональний маркетинг як механізм інноваційної кластеризації сприяє раціональній просторовій організації економічної активності в регіоні, враховуючи культурні, екологічні, історичні аспекти та поважаючи права й інтереси резидентів. Система регіонального маркетингу з одного боку формує внутрішнє та зовнішнє середовище регіону, створюючи умови для максимальної його адаптації до потреб ринку. З іншого боку, вона розвивається під впливом факторів, які виникають на мікро- і макрорівні зовнішнього середовища [121];

6) отримати регіону комбінований ефект, що поєднує впливи кластерної організації та ефекти інновацій. Наслідки створення кластеру мають управлінський, організаційний та економічний зміст. Управлінська дія кластеризації регіональної економіки лежить у формуванні стратегічних конкурентних переваг регіону, організаційний ефект виражається через покращення комунікацій та взаємодії об'єднаних у кластері ділових гравців, а економічне наповнення змісту ефекту полягає у зростанні рентабельності діяльності кластеру та його учасників. Кластер сприяє виникненню

синергетичного ефекту, при якому результат діяльності кластеру більше від суми діяльності його учасників;

7) сприяти формуванню ринку інновацій. Вважається, що головний принцип ринку інновацій полягає в наступному: виробник виступає на ринок не з готовою продукцією, а з демонстрацією своєї здатності якісно виконати замовлення споживача. Отже, ринок інновацій розвивається як ринок замовлень, що суттєво перетворює саму систему відносин між продавцями і покупцями. Цей процес впроваджує систему інноваційних комунікацій, які зменшують ризики і дозволяють створювати унікальні товари з тривалим циклом виробництва під гарантії замовника (інвестора). [122]. Виходячи з цього, доцільно рекомендувати регіональному стратегічному менеджменту регіону розробити систему заходів щодо формування ринку інноваційної продукції [106], яка буде включати фінансові, організаційні, економічні, культурні та інші напрями.

Для побудови інноваційного кластеру регіонам рекомендовано враховувати фактори, що забезпечують його результативність.

Факторами, які впливають на забезпечення інноваційної основи перетворення економічного потенціалу регіону на імпульс побудови регіональної конкурентоспроможності, визначено:

- інноваційне середовище регіону;
- система стратегічного управління розвитком.

Першим фактором є наявність відповідного інноваційного поля, здатного або генерувати інновації, або їх залучати та використовувати. Під інноваційним регіональним полем розуміємо середовище, в якому знаходиться та функціонує регіональна економіка, яке визначає силу, імпульс розвитку останньої. Це визначається як інноваційною політикою держави, так і інноваційною стратегією регіонального розвитку. Виділяють дві стратегії інноваційної регіональної активності: перша спрямована на формування наукових результатів, що лежать в основі подальших інновацій; друга – орієнтована не на науковий потенціал, а на промисловий, аграрний та

сервісний потенціал адаптації закордонних досягнень, інновацій та можливостей їх впровадження на регіональному рівні. Тобто: інноваційна здатність характеризує спроможність політичного та економічного організму генерувати та успішно впроваджувати на ринок нові технології протягом продовженого періоду часу з метою комерційного використання. [142], що надає можливості розвитку наукового потенціалу регіону. У другому випадку імпорту інновацій сприяє формуванню та зміцненню абсорбційних здатностей економіко-виробничої системи регіону та його стратегічного потенціалу для впровадження новітніх технологій [58]. Практика інших країн переконливо підтверджує, що абсорбційна здатність - це здатність визначати цінність нової зовнішньої інформації, вивчати її та використовувати для комерційних цілей, що в комплексі демонструє готовність країни до використання імпортованих технологій [91]. Вибір стратегії створення інновацій чи їх абсорбування регіональним менеджментом залежить від складових, які рекомендовано враховувати при виборі стратегії інноваційного розвитку:

- 1) наукового потенціалу регіону, здатного генерувати наукові ідеї, що мають перспективу перетворення на інновації;
- 2) рівня фінансування науки як в країні, так і в регіоні. Так, В. Соловйов, відомий український дослідник інноваційних питань, доводить, що при загальному фінансуванні науки менше 0,5% від ВВП держава може очікувати лише культурологічного ефекту. Це означає, що в населенні буде підтримуватися загальне усвідомлення науково-технічного прогресу, і буде достатньо фахівців для поширення інформації про досягнення науки та навчання населення використовувати сучасні механізми і прилади. При фінансуванні науки в розмірі від 0,5% до 1% від національного ВВП держава може розраховувати на освітню роль науки. Це означає, що в країні з'являється достатньо висококваліфікованих фахівців, здатних вирішувати складні науково-технічні завдання на сучасному рівні. Проте, застосування їхніх знань в конкретній економіці таких країн часто не знаходиться, і фахівці високої кваліфікації досить часто мігрують в технологічно розвиненіші країни. У

діапазоні фінансування від 1% до 1,5% від національного ВВП починає виявлятися економічна роль науки. При фінансуванні більше 1,5% від ВВП наука може стати потенційно самоокупною, що означає прояв інноваційної ролі науки. У країнах, що лідирують у фінансуванні науки, цей показник може становити 3% і більше від ВВП, і в цьому випадку спостерігається передовий економічний розвиток цих країн [107];

3) людські можливості є визначальними у здатності до інноваційного розвитку регіону незалежно від стратегії наукового прориву або стратегії абсорбування. Людські можливості включають професійну складову, кваліфікаційний рівень, культуру праці, психологічні здатності працівників бути адекватними техніко-технологічним змінам, що відбуваються в процесі перманентної інноваційної активності.

Другим фактором, який рекомендовано враховувати в регіоні при виборі стратегії інноваційного розвитку (продукування інновацій чи їх абсорбція), є відповідна кібернетична система стратегічного управління регіоном, яка повинна бути орієнтована на підтримку інноваційної активності, розвиток регіонального інноваційного підприємництва, бізнесу, який впроваджує інновації, а це посилює значимість інформації як умови та фактору значного кібернетичного ефекту. В умовах стратегічного розвитку регіону кібернетична складова управління набуває особливого значення внаслідок певних причин. По-перше, управлінські рішення повинні базуватися на достовірній інформації. По-друге, інформація повинна відображати не лише ретроспективу розвитку області та її потенціалу, але й бути основою прогнозного дослідження. Стратегічна інформація – це та, що задовольняє вимоги стратегічного управління у виконанні його функцій та у прийнятті управлінських рішень довгострокового характеру [61]. За своєю структурою стратегічна інформація має формувати систему взаємодіючих елементів, тобто таких, що взаємно підтримують один одного.

Наступним фактором розвитку потенціалу є політика країни та її проекція на регіональну економіку.

Кластеризація та розвиток інноваційної активності повинні відбуватися в

регіонах паралельно та одночасно. Формування інноваційного кластеру рекомендовано проводити як частину загальної стратегії розвитку економічного потенціалу, другим компонентом якого є формування системи інноваційного підприємництва. Важливість ефективного функціонування механізмів активізації економічного потенціалу регіону полягає в симетричності та збалансованості дій з формування системи інноваційного підприємництва та інноваційного кластеру.

Упровадження кластеру передбачає реалізацію двох завдань:

- 1) створення системи мотивації, системи стимулів (організаційних, консалтингових, фінансових і т. д.) для учасників кластеру;
- 2) систему контролінгу, що відповідатиме за ефективність його функціонування.

Кластер рекомендовано побудувати згідно з проектною структурою, яка представлена на рис. 3.4.

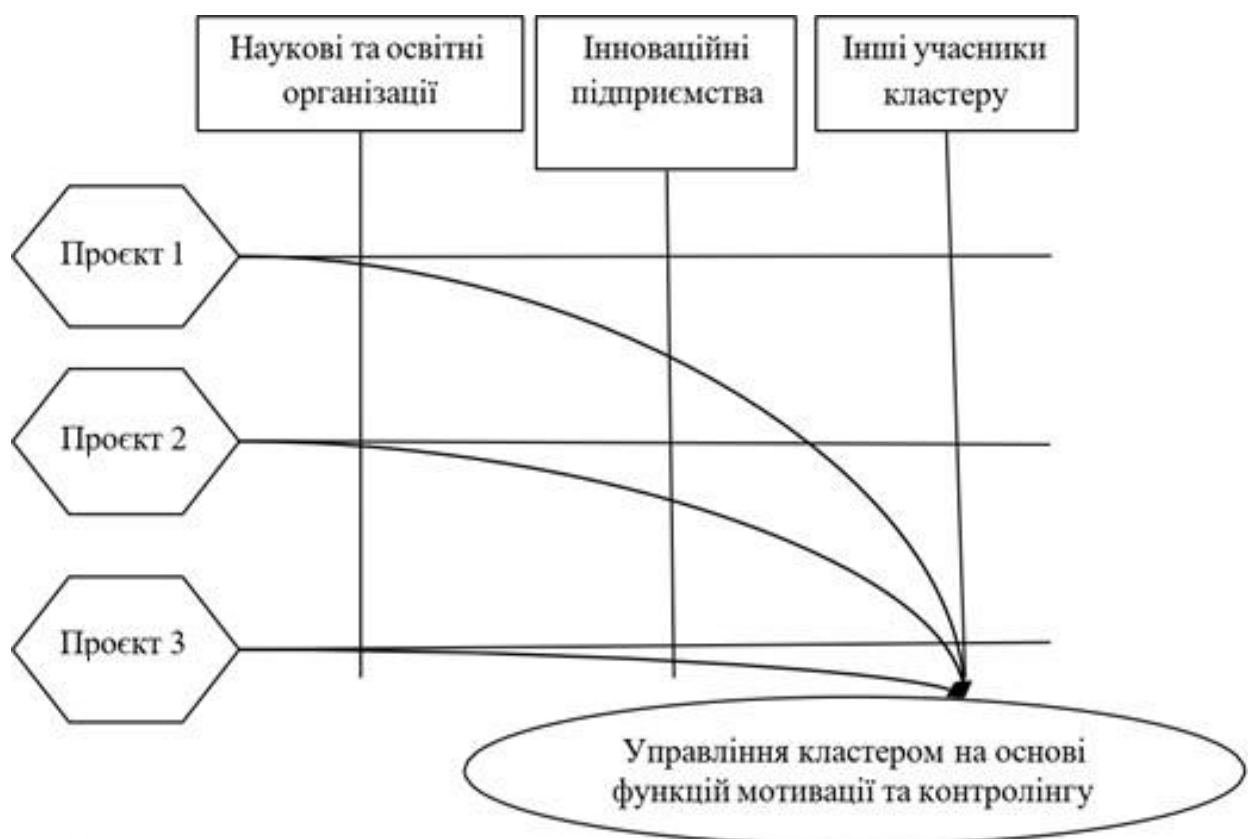

Рис. 3.4. Матрична система організації управління інноваційним кластером [53]

Матричний підхід до побудови кластеру дозволяє одночасно виконувати

декілька інноваційних проектів, здійснювати різні стадії інноваційного процесу та залучати різних виконавців.

Це загострює нелінійний характер інноваційних процесів в області, що, в свою чергу, посилює організаційну єдність кластеру та його економічну ефективність.

Інноваційні кластери дають змогу запуснути ще один механізм активізації інноваційної діяльності, а саме smart-спеціалізацію регіонів.

Україна, хоч і з повільними темпами, але впевнено просувається у напрямі євроінтеграції і поступово впроваджує провідні інструменти державного та регіонального управління, які протягом тривалого часу успішно застосовуються у розвинених країнах світу. Впровадження цих інструментів спрямоване на підвищення загальної ефективності використання економічного потенціалу країни та її регіонів. Один із таких інструментів - це smart-спеціалізація регіону, яку майстерно впроваджують для стимулювання розвитку як регіонального економічного потенціалу, так і економіки країни в цілому.

Дослідження щодо можливостей впровадження smart-спеціалізації за останні роки набули більш практичної орієнтації та стали більшу увагу приділяти конкретним, вузьким предметам дослідження. Наприклад, П. Кук розглядає переваги рекомбінації спеціалізованих інновацій, досягнення яких можливі завдяки використанню платформи RIS3 [138]. А. Хілі вивчає вплив smart-спеціалізації на підвищення економічної активності в північному сході Румунії [145]. Х. Кролл аналізує особливості практичного впровадження принципів smart-спеціалізації в регіонах Європи [152]. М. Сотараута докладно розглядає труднощі та неочікувані наслідки, пов'язані із запровадженням smart-спеціалізації у різних регіонах світу [161]. М. Тріпл, О. Зукаускайте та А. Хілі систематизують фактори, що сприяють формуванню smart-спеціалізації в різних регіонах Європи в залежності від рівня соціально-економічного розвитку [164].

Відкриваючи новий етап у систематичному розгляді питань, пов'язаних

із змістом, впровадженням та стратегією реалізації концепції smart, розумної чи інтелектуальної спеціалізації територій, можна почати розгляд із листопада 2011 року. Того місяця у Севільї, Іспанія, під егідою ОЕСР та Європейської Комісії відбувся перший семінар із участю міжнародних експертів та фахівців Інституту перспективних технологічних досліджень (Institute for Prospective Technological Studies in Seville, Spain) [151]. Семінар визначився метою розробити новий підхід до smart-спеціалізації регіонів у Європі та світі і обговорити можливість створення електронної платформи S3 JRC-IPTS, яка мала б розповсюджувати та координувати smart-спеціалізацію в усьому світі. Протягом 2012-2014 років відбулося ще п'ять подібних семінарів та конференцій у різних містах (Лінц, Австрія; Париж, Франція; Брюссель, Бельгія; Кванджу, Корея; Женева, Швейцарія), на яких було визнано ефективність smart-спеціалізації в реалізації Стратегії сталого розвитку та розроблено портфель заходів для її успішної реалізації. Звіт ОЕСР "Innovation-driven growth in regions: the role of smart specialisation" (Інноваційний розвиток регіонів: роль smart-спеціалізації) 2013 року [150] систематизував інформацію про концепцію smart-спеціалізації та подав приклади країн, які успішно впроваджують кластеризацію, один з ефективних методів smart-спеціалізації. Узагальнені обговорення та дослідження цього періоду стали твердою основою для наступних наукових досліджень, які мають на меті розробку методико-методологічних засад для широкомасштабного впровадження smart-спеціалізації у регіонах світу.

За результатами детального ознайомлення з офіційними документами, що регламентують процедури smart-спеціалізації регіону було визначено вимоги та особливостей реалізації у регіоні smart-спеціалізації [157; 140;162]:

- smart -спеціалізація передбачає фундаментальне перетворення та оновлення економіки регіону, в якому головним напрямком розвитку є створення, модифікація та впровадження технологічних інновацій.;

- smart-спеціалізація вимагає суттєвих інвестицій з різних джерел та мобілізації всіх ресурсів регіону. Таким чином, стратегія одночасного

розвитку декількох сфер економічної діяльності на території, а також дублювання та фрагментація зусиль у розвитку однакових видів діяльності у різних регіонах країни, не сприятиме досягненню очікуваних результатів та виявиться неефективною;

– пошук відповідної сфери економічної діяльності для спрямування цільових інвестицій та стимулювання накопичення інновацій в регіоні повинен базуватися на унікальних особливостях, ресурсозбереженні та конкурентних перевагах цієї території, а також враховувати потреби місцевого підприємницького середовища;

– у сучасних умовах досягнення економічного розвитку території, включаючи збільшення сукупної продуктивності праці та підвищення конкурентоспроможності регіону, неможливе без одночасного розвитку промисловості, науки та технологій.

– стратегія smart-спеціалізації регіону повинна ґрунтуватися на потужних та конкурентоздатних системах освіти та науки. Це вимагає адекватного фінансування цих сфер та постійної орієнтації на найкращі світові практики в управлінні знаннями та розробці інновацій, а також балансу на регіональному ринку праці.

– стратегія smart-спеціалізації регіону повинна бути вбудована в національну та регіональну політику в галузі науки, досліджень та розвитку. Для цього необхідно залучити всіх зацікавлених стейкхолдерів, включаючи представників національних та регіональних урядів, освітніх і наукових установ, а також підприємців.

– соціально-економічні вигоди від smart-спеціалізації регіону будуть тривалими в часі та зростатимуть завдяки розповсюдженню отриманих переваг на інші галузі економічної діяльності регіону в стратегічному плані.

Водночас, для досягнення очікуваного соціально-економічного ефекту від впровадження smart-спеціалізації регіону, її процедури повинні відповідати конкретним вимогам та послідовно дотримуватися наступних кроків:

– на підставі ґрунтовної та кваліфікованої оцінки наявних ресурсів, як матеріальних, так і нематеріальних, і врахування закріплених на практиці та в суспільній думці конкурентних переваг території, проводиться професійне обґрунтування вибору конкретної сфери економічної діяльності. Ця цілеспрямована реалізація призначена досягти швидкого підвищення конкурентоспроможності регіону за мінімальними зусиллями та витратами. В майбутньому, саме ця сфера економічної діяльності має стати ключовою для асоціації регіону як на національному, так і на міжнародному рівнях;

– розробка стратегії для перспективного розвитку обраної домінуючої сфери економічної діяльності регіону передбачає створення можливостей для перерозподілу та поєднання наявних ресурсів з метою отримання синергетичного ефекту. Основним кроком є включення smart-спеціалізації регіону до пріоритетних напрямків державного фінансування та отримання всебічної підтримки. Реалізація стратегії включає в себе застосування ефективних інструментів, заходів та підходів, спрямованих на впровадження комплексу заходів на практиці. Це має ініціювати впровадження ознак smart-спеціалізації та сприяти їхньому поширенню в економіці регіону;

– моніторинг результатів впровадження smart-спеціалізації в регіоні передбачає проведення систематичної оцінки та можливу корекцію спрямованості та обсягів інвестиційних коштів з різних джерел. Також важливо залучати достатню кількість висококваліфікованих фахівців з різних сфер діяльності та забезпечувати всі технологічні процеси обраної спеціалізації необхідними видами і обсягами ресурсів та інші аспекти.

При розробці та впровадженні стратегії інноваційного зростання економіки регіонів України доцільно взяти за базову означену послідовність реалізації smart-спеціалізації на регіональному рівні. Процес інтеграції smart-спеціалізації у стратегії розвитку регіонів в Україні розпочався у 2016 році, коли на регіональному рівні активно працювали над підготовкою та ухваленням відповідних стратегій регіонального розвитку на період до 2027 року. До того ж, Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження

Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» №695 від 5 серпня 2020 р., проголошено про необхідність приєднання всіх регіонів України до Європейської платформи smart-спеціалізації (S3 Platform) з метою відкриття доступу регіонам України до інструментів платформи. Проте на сьогодні за даними офіційного сайту S3 Platform лише п'ять регіонів України долучилися до означеної ініціативи – Закарпатський, Івано-Франківський, Харківський, Черкаський та Чернігівський [156]. Навіть при невеликій активності регіонів України в приєднанні до Європейської платформи smart-спеціалізації, в кожній прийнятій стратегії регіонального розвитку в країні висловлюється намір будувати економіку на основі принципів smart-спеціалізації.

Результати аналізу змісту стратегій регіонального розвитку України на період до 2027 року, щодо заявленого напрямку smart-спеціалізації, вказують на наступні висновки:

– десять областей України не визначились щодо конкретної галузі економічної діяльності, для якої подальший інноваційний розвиток через smart-спеціалізацію міг би призвести до значного соціально-економічного зростання, до цих областей ввійшли Вінницька, Донецька, Закарпатська, Київська, Луганська, Львівська, Одеська, Сумська, Чернівецька та Чернігівська області;

– чотири області України не сконцентрували свою увагу на одній-двох галузях економічної діяльності, які мають найбільший потенціал для інноваційного зростання. Замість цього вони обрали досить різноманітний спектр видів економічної діяльності, для якого в регіоні не вистачить ресурсів для одночасного інноваційного розвитку – це Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Полтавська, Кіровоградська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька та Черкаська області;

– спостерігається повторення та розподіл різних видів економічної діяльності, які обрали регіони країни для втілення принципів smart-спеціалізації. Наприклад, одинадцять регіонів (Волинська, Івано-Франківська,

Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська області) обрали сферу виробництва продуктів харчування, шість регіонів (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Хмельницька області) обрали машинобудування, а три регіони (Рівненська, Харківська, Черкаська області) обрали IT-сектор;

– у більшості стратегій сформульовано сфери діяльності, які на регіональному рівні визнаються фахівцями як потенційно інноваційно ємні. Проте такі формулювання мають загальний характер і не конкретизують специфічні особливості та умови, які дозволять області здійснити інноваційний прорив у цих сферах діяльності.

Механізм smart-спеціалізації в основному ґрунтується на економічних засадах та спрямований на регіони. Він визначає фактори, які можуть впливати на економічні, наукові та технологічні спеціалізації в межах регіональної політики або їх взаємовплив на ефективність, конкурентоспроможність і економічний розвиток.

Впровадження механізму вирішує дві основні цілі:

1) створення перспективних можливостей шляхом розвідування нових галузей та секторів є важливим елементом. Цінність знань та технологій, подібно до більшості товарів, визначається балансом між попитом і пропозицією [136]. Країни, що накопичують різноманітні можливості, зазвичай виробляють спеціалізовані продукти, які складно копіювати або наслідувати. Ці спеціалізовані товари, як правило, виробляються обмеженою кількістю національних економік і є основою для тривалої конкурентної переваги [147]. Використання smart-технологій відкриває нові перспективи для підприємств у всіх сферах функціонування вітчизняної економіки [129].

2) впровадження структурних змін базується на багаторівневій ієрархії управління, де теоретичні засади політики та її реалізація відбуваються на різних територіальних рівнях. Наприклад, ЄС встановлює загальні правила та цілі фінансування, залишаючи владу на національному та регіональному рівнях для виконання політики відповідно до конкретних завдань,

адаптованих до соціально-економічного контексту регіонів. Зазначені характеристики визначають smart-спеціалізацію як політику, що ґрунтується на локальних принципах та експериментах [143].

Основні складові механізму smart-спеціалізації для активізації механізмів посилення економічного потенціалу розвитку регіонів є:

1) процес підприємницького осмислення або самопізнання: розташування пріоритетів через взаємодію, де приватний сектор виявляє та генерує інформацію про нові види діяльності, а уряд створює умови для пошуку, оцінює потенціал і надає підтримку суб'єктам, які найбільш ефективно можуть реалізувати свої можливості, виступає як визначальний етап;

2) встановлення пріоритетів для інвестицій у сферу знань на основі видів діяльності, а не за секторами, передбачає розподіл економічної та інноваційної діяльності залежно від конкретних технологій, їх комбінацій, унікальних можливостей, природних ресурсів та інших факторів. Необхідно провести диференціацію цілей smart-спеціалізації, враховуючи загальну стратегічну позицію відповідної діяльності, таку як модернізація, диверсифікація, радикальна трансформація і інші;

3) урахування стратегічної та спеціалізованої диверсифікації передбачає відмову від стимулювання спеціалізації заздалегідь визначеним шляхом. Іншими словами, це означає визнання можливості появи нових або неочікуваних галузей діяльності в певних частинах інноваційної системи, що сприяє «спеціалізованій» диверсифікації;

4) оцінка та моніторинг в цьому випадку передбачають акцентування уваги на необхідності систематичного слідкування за фактичними даними та здійсненні оцінки з урахуванням зворотного зв'язку під час формулювання політики. Це також включає можливість припинення або перерозподілу державної підтримки для досліджень, розробок та інновацій. Важливо, щоб політика smart-спеціалізації визначала вимірювані цілі, незалежно від того, чи спрямовані вони на збільшення обсягів бізнес-досліджень і розробок, комерціалізацію досліджень і розробок, чи покращення якості досліджень [146].

Упровадження механізмів активізації економічного потенціалу розвитку регіону потребує конкретизації напрямів та дій, рекомендації щодо яких представлені в табл. 3.1.

Розвиток економічного потенціалу, посилення його стратегічної функції в процесі розвитку регіонів та отримання ними конкурентних переваг базується на впровадженні інноваційних механізмів, серед яких провідну роль відіграють інноваційне підприємництво, інноваційний регіональний кластер та smart-спеціалізація регіону. У процесі дії вказаних механізмів рекомендовано активно застосовувати інноваційні платформи краудсорсингу та краудфандингу, сформувати систему стратегічної інформації в регіоні, яка створюватиме основу кібернетичного впливу на регіональний розвиток, а також активізувати реалізацію smart-спеціалізації регіонів в Україні.

3.2. Активізація інвестиційної діяльності регіонів

Активізація інвестиційного процесу представляє собою один з надійних механізмів викликання соціально-економічних перетворень в будь-якій країні. У сучасних умовах розвитку регіонів України, інвестиції виступають як вирішальний засіб для забезпечення умов їх виходу з економічної кризи, проведення структурних змін у економіці, стимулювання інноваційного розвитку та підвищення якісних показників господарської діяльності.

Серед сукупності факторів, що сприяли економічній кризі та утримують перехід України на шлях економічного зростання, можливо, головною є низька інвестиційна активність, яка за останні роки відзначається негативною динамікою.

Основною метою здійснення інвестиційної діяльності в регіоні є досягнення максимальної соціально-економічної та екологічної ефективності, що сприятиме активному регіональному розвитку. Слід відзначити, що інвестування в регіонах України здійснюється недостатньо ефективно.

Таблиця 3.1

Рекомендації щодо активізації механізмів посилення економічного потенціалу розвитку регіону

Механізм	Напрямок активізації	Дії з активізації
Інноваційне підприємство	1. Фінансовий	Впровадження інноваційних платформ з краудфандингу. Програмно-цільове фінансування
	2. Кадровий	Розвиток регіональної вищої освіти та підготовки робітничих кадрів. Впровадження інноваційних платформ краудсорсингу
	3. Економічний	Підтримка створення класу інноваційних підприємців
	4. Ринковий	Формування попиту на інноваційну продукцію шляхом пропаганди та розповсюдження наукових досягнень університетів та наукових організацій регіону
Інноваційний кластер	1. Управлінський	Розробка інноваційної стратегії регіону та окреслення місця та ролі кластеру в її реалізації. Діагностика інноваційного поля регіону. Проведення стратегічного аналізу інноваційного середовища
	2. Проектний	Розробка організаційної форми та структури інноваційного кластеру. Проектування системи регіонального маркетингу. Побудова системи інформаційного забезпечення кібернетичних управлінських дій
	3. Впровадження	Створення системи мотивації для участі у кластері. Створення системи контролінгу діяльності кластеру
Smart-спеціалізація регіону	1. Економічний	Оновлення традиційних секторів промисловості за рахунок діяльності з вищою доданою вартістю чи пошуку нових ринкових ніш; Надання фінансової допомоги суб'єктам господарювання в межах обраного напрямку смарт-спеціалізації регіону; Реалізація програм державних закупівель у межах обраного напрямку смарт-спеціалізації регіону.
	2. Технологічний	Модернізація за рахунок адаптації та розповсюдження нових технологій; Технологічна диверсифікація у спорідненні види діяльності; Розвиток нових видів економічної діяльності завдяки радикальним технологічним змінам та інноваційним проривам,
	3. Науковий	Координація наукової діяльності у рамках реалізації визначених інноваційних пріоритетів; Створення міжрегіональних дослідницьких платформ конструктивного діалогу між бізнесом, науковим середовищем та органами регіональної влади з метою розробки інноваційних ідей у межах обраного напрямку смарт-спеціалізації регіону.
	4. Освітній	Забезпечення сприятливих умов для створення та подальшої підтримки функціонування інноваційно-освітніх кластерів; Підготовка контингенту інноваційних менеджерів; Створення спеціальностей, необхідних для обслуговування інноваційних виробництв.
	5. Соціальний	Використання нових форм інновацій таких як відкриті, соціальні інновації, у сфері послуг та таких, що ініціюють споживачі; Забезпечення соціального захисту персоналу задіяного в інноваційному секторі економіки; Організація соціальної сфери на інноваційній основі; забезпечення розширеного відтворення соціального капіталу

Економічна та політична ситуація в країні значно ускладнює інвестиційну діяльність, негативно впливаючи на рішення закордонних інвесторів. Основними причинами обмеженої інвестиційної активності регіонів України є високий рівень корупції та бюрократизації, розцвіт тіньової економіки, недоліки судової системи та фіскальної політики, нестабільність законодавства, відсутність гарантій для інвесторів і низький рівень розвитку інфраструктури [126]. На фоні цих негативних чинників, активізація інвестиційної діяльності регіонів є однією з ключових передумов активізації економічного потенціалу регіону [68; 69].

Інвестиційна активність відображає фактичний стан інвестиційної сфери в регіоні. Проте, з метою посилення та стимулювання активізації та прискорення процесів інвестиційної діяльності в регіоні, доцільним вважається визначення поняття «активізація інвестиційної діяльності». Слід відзначити, що цей термін не є повністю розкритим в науковій літературі, особливо щодо його застосування до регіонів.

Загалом, «активізація» визначається як процес посилення активності, збільшення рухомості, перехід до більш рішучих дій [84], стимулювання активності та перехід до більш дієвого стану; ініціювання активнішої діяльності; дія, що сприяє активізації [105]; результат стимулювання посиленої діяльності, підвищена активність [1]; вплив на органи управління; прискорення темпів росту.

Під терміном «активізація інвестиційної діяльності» Ю. І. Мискін розуміє підвищення рівня інтенсивності дій громадян, юридичних осіб і держави стосовно реалізації інвестицій [78]. Активізацію інвестиційної діяльності в регіоні можна визначити як цілеспрямований вплив на процеси інвестування задля досягнення оптимального розподілу обмежених інвестиційних ресурсів і збільшення кількісних та якісних показників їх залучення [68, с. 135].

На думку О. Карлової, активізація інвестиційної діяльності й участь регіону в інтеграційних процесах належить до ключових аспектів прискорення соціально-економічного розвитку регіонів [45]. Під час розробки державної

регіональної політики особливу важливість має урахування конкурентних переваг та ефективного використання інвестиційного потенціалу регіону, як зазначає вчений.

Внаслідок активізації інвестиційної діяльності в регіоні досягнене отримання синергетичного ефекту від вкладення коштів у соціальну, економічну та екологічну сфери регіону.

На сучасному етапі інвестиційну діяльність все більше розглядають з погляду задоволення потреб як інвестора, так і суспільства в цілому. Основною метою інвестора є отримання максимальної користі від вкладених ресурсів та здобуття доходу. Сучасні теорії інвестицій акцентують увагу на їх ефективності та досягненні суспільно корисних результатів. На макро- та мезорівні ефективність інвестицій визначається їх здатністю сприяти процесу суспільного відтворення. [15].

Вважаємо, що ключовими результатами активізації інвестиційної діяльності в регіоні є сприятливі показники соціально-економічної та екологічної ефективності інвестицій, які досягаються через реалізацію соціально-, економіко-, та еколого-орієнтованих інвестиційних проектів.

Економічно орієнтоване інвестування спрямоване на досягнення економічної ефективності від проведення інвестиційних заходів, що виражається у вартісній оцінці. Під результатами економічно орієнтованого інвестування розуміємо не лише отримання прибутку, але й збільшення обсягів виробництва, сприяння модернізації, підвищення рівня ринкової конкуренції, позитивний вплив на платіжний баланс, розвиток інвестиційної інфраструктури та інші аспекти.

Результати соціально-орієнтованого інвестування виявляються у покращенні якості життя населення, створенні додаткових робочих місць, зменшенні безробіття, підвищенні рівнів освіти та культури серед населення, забезпеченні реалізації демократичних прав і свобод, сприянні духовному розвитку нації та збільшенні національного багатства.

У сучасному світі, де ресурси природи обмежені, а вплив економічних

систем на навколишнє природне середовище стає все більш екодеструктивним внаслідок глобалізації, важливою є діяльність всіх економічних суб'єктів в рамках концепції сталого розвитку. Згідно з цією концепцією, ефективність будь-якої діяльності, зокрема інвестиційної, слід оцінювати з економічних, соціальних та екологічних поглядів. Концепція активізації інвестиційної діяльності регіону наведена на рис. 3.5.

Активізація інвестиційної діяльності, подібно до інших процесів, настає під впливом різних чинників [41, с. 31]. Серед основних категорій цих чинників виділяються:

- політичний аспект відображає політичну обстановку в країні та рівень довіри населення до влади;
- економічний фактор висвітлює рівень економічного розвитку країни, динаміку ВВП, обсяги зовнішнього й внутрішнього боргу, а також рівень тіньової економіки [118, с. 166];
- організаційно-правовий аспект демонструє ефективність державної й регіональної інвестиційної політики та наявність дієвої законодавчої бази;
- природно-ресурсний фактор характеризується наявністю трудових, земельних, енергетичних ресурсів;
- фінансовий аспект включає показники доходності бюджету та відсоткові ставки за кредитами;
- соціально-культурний аспект свідчить про рівень забезпеченості населення матеріальними благами та послугами, рівень медичного обслуговування, рівень злочинності, соціальний захист, дотримання прав і свобод людини;
- екологічний аспект оцінює стан навколишнього середовища, рівень забруднення природних ресурсів та екологічну безпеку населення;
- міжнародний аспект свідчить про міжнародний рейтинг країни та співпрацю з міжнародними організаціями.

Рис.3.5 Концепція активізації інвестиційної діяльності

Примітка. Складено автором

Основними загрозами активізації інвестиційної діяльності в регіонах сьогодні є:

- нестабільне та надмірне державне регулювання;
- неоднозначність нормативно-правових актів;
- нестабільність політичного й економічного середовища;
- корупція;
- велике податкове навантаження;
- недостатній рівень доходів громадян;
- відсутність матеріальної й інвестиційної інфраструктури;
- проблеми виходу на внутрішній і зовнішній ринки тощо.

Активізація інвестиційної діяльності вимагає перерозподілу повноважень та прав в галузі інвестиційної політики між центром та регіонами. В Україні важливо створити регіональну інвестиційну стратегію, яка відповідала б умовам сучасної ринкової економіки і була б ініційованою самими регіонами, а не виключно центральною владою.

На рівні держави потрібно встановити економічні умови для стимулювання інвестиційної активності за допомогою фінансово-економічних засобів регулювання. Серед таких методів можна виділити регулювання податкових ставок та рефінансування, встановлення норм обов'язкових резервів Національного банку України, контроль за валютним курсом, митними платежами, а також визначення розміру процентної ставки для кредитів, що використовуються для фінансування інвестицій.

Державна стратегія щодо інвестицій повинна враховувати регіональні інвестиційні програми, оскільки інвестиції, передбачені в державних програмах, будуть реалізовуватися в конкретних регіонах на визначених територіях. Економічні інтереси цих регіонів мають велике значення, і їх слід враховувати. Спільне пайове фінансування з державних та регіональних ресурсів та надання пільгових централізованих інвестиційних кредитів під гарантії місцевих банків можуть служити засобами врахування цих інтересів.

Для стимулювання інвестиційної активності на регіональному рівні може

бути використаний економічний механізм, такий як введення пільгового податкового режиму для всіх форм власності, що вкладають капітал. Це може покращити інвестиційний клімат у регіоні та стимулювати інвесторів, як вітчизняних, так і зарубіжних. Важливо також закріпити фінансову базу інвестиційної діяльності на регіональному рівні через стабільні нормативи. Перехід до середньострокових нормативів, розрахованих на 3-5 років, може забезпечити високу стабільність фінансів.

На сьогодні кожен регіон впроваджує власні стратегії для стимулювання інвестиційної діяльності. Деякі сподіваються на розширення дотацій та субвенцій від центрального бюджету, інші намагаються мобілізувати власні ресурси через місцеві податки та інші канали, а треті сприяють розвитку недержавного сектору та залученню його фінансових ресурсів у формі інвестицій в економіку. У кожному з цих випадків інвестиційна політика регіону розробляється з урахуванням конкретних факторів, а під час виконання спрямовується на використання наявних переваг для привертання інвесторів, як внутрішніх, так і зарубіжних.

Для підвищення інвестиційного потенціалу регіонів є необхідність постійного моніторингу диверсифікованої системи можливих інвесторів. Така система повинна включати агентів різних функціональних і соціально-економічних структур, таких як виробничі, посередницькі, біржові, приватні інституційні інвестори та інші. Найбільший потенціал для інвестування мають приватні інституційні інвестори, зокрема комерційні банки, які наразі фокусуються переважно на короткостроковому кредитуванні найбільш прибуткових операцій в торговельно-посередницькому секторі. Головними завданнями інвестиційної стратегії регіонів у вирішенні завдань реіндустріалізації економіки та збільшення темпів економічного зростання є:

- покращення структури капітальних витрат з метою підвищення відтворювальної структури і збільшення частки витрат, спрямованих на технологічне оновлення та реконструкцію існуючих підприємств;
- вдосконалення технологічного складу капітальних інвестицій, із

збільшенням долі сучасного обладнання;

– надання пріоритетного фінансування для капітальних витрат в напрямках науково-технічного прогресу, спрямованих на зменшення ресурсомісткості виробництва та поліпшення якості продукції;

– зростання обсягів капітальних вкладень у будівництво житла, об'єктів громадського користування та медичної інфраструктури.

В країні, де вітчизняний інвестор майже не вкладає кошти у розвиток виробництва, складно привернути іноземного інвестора. Привертання іноземних інвестицій має відбуватися, враховуючи цілі та завдання державних програм структурної переорієнтації виробництва, цільових програм міжгалузевого та галузевого розвитку, конверсії та розвитку експортного потенціалу, а також внутрішньої та зовнішньої кооперації продукції виробничо-технічного призначення та приватизації державних підприємств за участі іноземного капіталу.

У сучасній ситуації Україні слід посилити свої позиції як покупцеві інвестицій шляхом диверсифікації отриманих іноземних інвестицій у формі технологічного обладнання, матеріалів, прав інтелектуальної власності, ноу-хау, торгових знаків та інших цінностей. Ефективність такого підходу підтверджується досвідом деяких країн, наприклад, Китаю, де придбання та використання зарубіжних ліцензій істотно сприяли його економічному розвитку. Протягом всього періоду реалізації великомасштабних інвестиційних заходів було б корисно створити фонд для довгострокового кредитування підприємств, такий як інвестиційний фонд. Створення подібних інвестиційних фондів має сенс і на регіональному рівні з метою використання їхніх ресурсів для розвитку пріоритетних галузей регіону. Один із економічно обґрунтованих шляхів залучення іноземних інвестицій в Україну передбачає етапний перехід від імпорту невеликих партій технологічного обладнання чи інших товарів виробничого призначення (з метою вивчення та освоєння ймовірного ринку збуту продукції) до створення спільних підприємств із наступною експансією на міжнародні ринки.

Необхідно враховувати жорстку конкуренцію, що існує на світових ринках

техніки та технологій. Успіх таких заходів залежить від послідовності та впровадження радикальних економічних реформ. Рішення щодо укладення контрактів повинні приймати незалежні від держави економічні суб'єкти, підприємці, які володіють власними або позиченими ресурсами і несуть відповідальність за наслідки прийнятих рішень власним майном. У той же час держава зобов'язана захищати вітчизняні та спільні підприємства від протекціоністських заходів з боку зарубіжних урядів. Це особливо актуально в умовах глобалізації, коли спостерігається тенденція до посилення протекціонізму в міжнародній торгівлі, включаючи галузі, де Україна могла б стати значущим світовим експортером. Такий варіант економічної стратегії, а також інші можливі підходи, повинні розглядатися в єдиному спеціальному документі, такому як концепція або програма активізації інвестиційної діяльності. Згуртування інтересів різних ієрархічних рівнів та господарських суб'єктів з різних форм власності також вимагає розробки відповідного механізму регулювання та стимулювання інвестицій.

Отже, інвестиції становлять матеріально-фінансову основу для оновлення і нагромадження основного капіталу, що визначає структуру економіки, темпи її зростання і рівень конкурентоспроможності на світовому ринку. Існують два крайові підходи до питання державного втручання в інвестиційний процес. У першому випадку держава, через виконавчі органи влади, бере на себе якнайбільше функцій управління, забезпечуючи проектно-кошторисною документацією, матеріально-технічними ресурсами та обладнанням, фінансуючи проект і розподіляючи прибутки від інвестицій і так далі. В умовах України це є привабливим для державного сектора економіки. У другому випадку для інших суб'єктів інвестування держава повинна надати максимальну свободу і впливати на інвестиційний процес через податкову, амортизаційну, кредитну політику, систему пільг і санкцій. В цілому, без об'єднання зусиль центральних, регіональних і місцевих органів влади, державного і альтернативного секторів економіки, без розширення прав і можливостей регіонів, важко розраховувати на достатньо швидке подолання інвестиційного спаду в країні і перехід економіки в стадію

економічного зростання. Державно-приватне партнерство (ДПП) визначено серед ключових механізмів реалізації інвестиційної політики України, вирішення важливих соціально-економічних проблем. Висока ефективність ДПП як форми взаємодії держави та бізнесу доведена досвідом багатьох країн світу [132].

Сьогодні актуалізувались об'єктивні обставини для запровадження механізмів ДПП (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Характерні риси механізмів взаємодії державного і приватного секторів при реалізації проєктів [55]

Традиційні держзакупівлі	Державно-приватне партнерство	Приватизація
<i>Загальний механізм взаємодії</i>		
Держава в особі уряду формує інфраструктурні активи підприємств	Держава закуповує послуги підприємств, що працюють на принципах державно-приватного партнерства та формують активи за рахунок різних джерел	Держава в особі уряду та інших органів влади закуповує послуги у приватного сектора на конкурентних умовах
<i>Договірна робота</i>		
На процедури по формуванню або закупівлі активів оформляється короткостроковий договір	Укладається договір ДПП, що включає розробку, будівництво, фінансування, експлуатацію	Укладається договір на закупівлю послуг з приватним партнером
<i>Пріоритети проєкту</i>		
Важливі вхідні характеристики проєкту	Важливий результат проєкту	Важливо отримати послугу за мінімальною вартістю
<i>Розподіл ризиків</i>		
На держсектор лягає вся відповідальність за ризики	Частина ризиків проєкту приймає на себе приватний сектор	Всі ризики лежать на приватному секторі
<i>Участь у фінансуванні</i>		
Капітальні витрати за проєктом і поточні витрати лежать на держсекторі	При закупівлі послуг у приватного сектора оплата настає за фактом їх надання	Фінансове забезпечення проєкту лягає на приватного інвестора
<i>Розподіл відповідальності</i>		
Відповідальність за якість, вартість і терміни розробки проєкту несе держсектор	Інвестор несе відповідальність за терміни будівництва і бюджет. Уряд - за адміністративні процедури	Відповідальність за будівництво об'єкта, його вартість, якість послуг лежить на приватному секторі
<i>Суб'єкт експлуатації об'єкта</i>		
Уряд експлуатує об'єкт	Залежно від договору експлуатує об'єкт приватний партнер або державний	Експлуатує об'єкт приватний сектор, держава - купує послуги
<i>Критерії ефективності та результативності</i>		
М'який підхід до проєкту по критеріям якості, вартості, термінам	Стандарти якості, правила експлуатації об'єкта, термін його передачі в держсекторі фіксовані та строго дотримуються	

Для запровадження розгорнутих ініціатив у різних галузях економіки потрібні великі інвестиційні ресурси, які можуть бути значним чином

забезпечені участю приватного сектору. Одночасно, у контексті відновлення після кризи, бізнес виявляє зростаючий інтерес до державної підтримки, яка сприятиме зменшенню ризиків приватних інвестицій та підвищить впевненість у стійкості інвестиційних проєктів у відчуття кредитних установ.

Проблема залучення інвестицій у внутрішню економіку є дуже гострою, особливо в економіці регіонів. Маючи унікальний соціально-економічний потенціал, наша країна значно поступається лідерам з точки зору інвестиційної діяльності.

Законодавча база в цій галузі представлена низкою нормативних документів, які визначають юридичні та економічні основи інвестиційної діяльності на території регіонів.

Нормативно-правова база для регулювання розвитку державно-приватного партнерства в Україні є вкрай складною, багаторівневою і бюрократизованою. У контексті високого рівня корупції це створює ризики для ефективного використання цього механізму для стимулювання інвестиційної діяльності. Зазначеною складністю можна пояснити відсутність реальних проєктів державно-приватного партнерства, незважаючи на значний інтерес з боку потенційних приватних партнерів.

Аналіз існуючих нормативно-правових документів, що регулюють інвестиційну діяльність, дав можливість виділити наступні форми державної підтримки:

- забезпечення податкових пільг та преференцій;
- надання інвестиційних податкових позик;
- субсидії та можливість спільної реалізації проєктів;
- передача майна, що знаходиться у державній власності в оренду на пільгових умовах;
- забезпечення державних гарантій;
- підтримка малого бізнесу у вигляді надання субсидій та грантів.

Як показує іноземна практика, для підвищення інвестиційної привабливості, крім цих форм, необхідно використовувати так звані механізми

активації інвестиційної діяльності, функціонування яких здійснюється з використанням декількох форм інвестиційного регулювання. Одним із таких механізмів є ДПП, яке в широкому розумінні є альянсом держави та бізнесу.

Незважаючи на різноманіття існуючих схем фінансування проєктів ДПП регіонів фінансуються в більшій мірі за рахунок національних та регіональних бюджетів, національних та регіональних цільових програм. У меншій мірі використовуються банківські кредити та фінансові ресурси приватного інвестора. Ця обставина обумовлена обмеженими можливостями залучення довгострокових кредитів за низькими ставками, а також їх доступністю лише для дуже великих компаній. Низький обсяг приватних інвестицій обумовлений відсутністю зацікавленості бізнесу у спільному фінансуванні державно важливих інвестиційних проєктів, що, в свою чергу, обумовлено не вигідними правовими умовами та відсутністю гарантій з боку держави щодо забезпечення високої прибутковості проєктів в поєднанні з оптимальними ризиками.

В рамках проведеного дослідження виділено наступні перешкоди щодо використання механізмів ДПП:

- дефіцит компетентних кадрів та складнощі у розробці проєктів;
- обмеження щодо залучення висококваліфікованих консультантів, нестача практичної інформації;
- обмежена кількість кваліфікованих приватних інвесторів та компаній-операторів;
- обмеження у можливостях залучення приватних коштів, відсутність можливості надання бюджетних гарантій;
- недосконалість законодавчої бази;
- проблема фінансового забезпечення регіональних бюджетів (недостатність коштів для проєктів).

Також до ризиків та перешкод для успішного практичного впровадження проєктів ДПП можна віднести [23]:

- можливість неефективного управління з боку приватного партнера майном, що надається державним партнером для виконання умов договору,

включає несвоєчасне введення в експлуатацію предмета договору та його невідповідність критеріям, передбаченим угодою.

– невизначеність щодо виконання фінансових зобов'язань приватними партнерами в довгострокових проєктах виникає через неможливість держави гарантувати мінімальний обсяг споживання товарів або послуг та встановлення цін (тарифів) на них на рівні, що відповідає економічно обґрунтованим витратам та забезпечує окупність інвестицій.

– відсутність можливості компенсації збитків приватного партнера, пов'язаних з невідповідністю попиту на товари та послуги запланованим показникам, невиконанням державою своїх зобов'язань за договорами ДПП та відшкодуванням різниці в тарифах, є проблемою, оскільки вона відсутня в Бюджетному кодексі.

– недостатня гарантія виконання фінансових зобов'язань державою протягом усього терміну реалізації проєктів ДПП пов'язана з щорічним затвердженням бюджету та корегуванням бюджетних програм.

– відсутність податкових і митних пільг для проєктів ДПП зменшує їх привабливість для приватних партнерів, особливо в порівнянні з іншими формами державного стимулювання інвестицій.

– можливість зміни нормативної бази, включаючи внесення змін до податкового та регуляторного законодавства, а також стандартів якості, може суттєво змінити умови участі приватних партнерів у проєктах.

– відсутність впевненості приватного партнера у можливості рівноправного захисту своїх інтересів у системі правосуддя, зокрема у вимаганні від держави виконання зобов'язань та компенсації понесених втрат через невиконання зобов'язань, також є проблемою.

– відсутність гарантії отримання приватним партнером дозвільних документів та погоджень від органів виконавчої влади чи місцевого самоврядування необхідних для виконання умов договору може ускладнити реалізацію проєктів.

– наявність високого рівня корупції може призвести до зростання вартості

проектів ДПП для приватних партнерів, проте при належному виконанні державою зобов'язань можна очікувати поступового здешевлення концесійних договорів до світових рівнів.

Для успішного впровадження основних моделей ДПП (рис. 3.6) з метою залучення приватних інвестиційних ресурсів для модернізації української економіки потрібна систематична державна політика розвитку ДПП.

Рис.3.6 Різновиди базових моделей державно-приватного партнерства [89]

Ця політика повинна бути націленою на створення сприятливого економічного та управлінського середовища для розроблення та впровадження проектів ДПП, зокрема шляхом:

- удосконалення нормативно-правової бази, що регулює відносини ДПП;
- покращення інституційного забезпечення розвитку ДПП;
- забезпечення вищих гарантій захисту інтересів державних та приватних партнерів у процесі розроблення, затвердження та реалізації проектів. Важливою передумовою ефективного розвитку ДПП є створення загальносприятливого

середовища для бізнесу, що включає в себе покращення інвестиційного клімату, податкового та регуляторного середовища.

Отже, стосовно формування та розвитку ДПП як механізму активізації інвестиційної діяльності в регіонах можна сформулювати наступні висновки:

По-перше, активний розвиток ДПП в регіонах спостерігається протягом останніх двох-трьох років, що обумовлено дефіцитом бюджетних коштів та відсутністю зацікавленості приватних інвесторів вкладати гроші в довгострокові інфраструктурні та соціально значущі проекти. У вже складних умовах органи влади регіонів вимушені шукати інші способи та методи стимулювання інвестиційної діяльності.

По-друге, найбільший розвиток в регіонах отримали проекти у сфері комплексного розвитку територій, а також транспортні та енергетичні проекти.

По-третє, при виборі схем реалізації проектів надається перевага моделі бюджетного фінансування.

Отже, взаємодія держави і приватного сектору виступає результативним механізмом залучення приватних інвестицій у вирішення завдань економічної модернізації країни. З урахуванням потенціалу цього інституту можна стверджувати, що подальший розвиток взаємовигідної співпраці може служити основою для підвищення ефективності використання ресурсів і вирішення завдань соціально-економічного розвитку територій. Також, для забезпечення зростання інвестиційної активності необхідно продовжувати роботу з удосконалення механізму державно-приватного партнерства в регіонах. У цьому контексті важливо звертати увагу на закордонний досвід.

3.3 Стимулювання ефективного використання економічного потенціалу регіону

Визначені напрямки активізації інноваційної та інвестиційної діяльності регіонів мають загальний вплив на активізацію економічного потенціалу регіонів та країни в цілому.

За результатами проведеної оцінки концентрації потенціалу та його

використання нами розроблена матриця «Концентрація потенціалу – ефективність використання потенціалу», рисунок 3.7.

Як можна побачити, що значна кількість областей потрапила до групи «помірно високий рівень концентрації – середній рівень використання економічного потенціалу». До цієї групи увійшли: Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Черкаська, Чернівецька та Чернігівська області.

До групи «високий рівень концентрації – середній рівень використання економічного потенціалу» потрапили: Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська та Хмельницька області.

Група «високий рівень концентрації – високий рівень використання економічного потенціалу» включає в себе Дніпропетровську, Київську, Львівську, Харківську області та м. Київ.

Ефективність використання	Високий			Вінницька Волинська	Дніпропетровська Київська Львівська Харківська М.Київ
	Середній			Житомирська Закарпатська Івано-Франківська Полтавська Рівненська Тернопільська Черкаська Чернівецька Чернігівська	Запорізька Миколаївська Одеська Херсонська Хмельницька
	Низький	Луганська Донецька	Сумська		
		низький	помірно низький	помірно високий	високий
Концентрація економічного потенціалу					

Рис.3.7. Матриця Концентрація потенціалу – ефективність використання потенціалу»

До груп «низький рівень концентрації – низький рівень використання економічного потенціалу» та «помірно високий рівень концентрації – високий

рівень використання економічного потенціалу» потрапили по дві області: до першої групи Луганська і Донецька області та до другої Вінницька і Волинська.

І лише Сумська область потрапила до групи «помірно низький рівень концентрації – низький рівень використання економічного потенціалу».

Для кожної групи областей були розроблені заходи стимулювання ефективності використання економічного потенціалу, табл. 3.3.

Таблиці 3.3

Заходи з стимулювання ефективності використання потенціалу

Заходи для регіонів		
з високим рівнем використання потенціалу	з середнім рівнем використання потенціалу	з низьким рівнем використання потенціалу
<i>висока та помірно висока концентрація потенціалу</i>		
Спрямовані на підвищення ефективності використання наукового потенціалу: збільшення обсягів наукових та науково-технічних робіт інноваційної спрямованості.	Спрямовані на підвищення ефективності використання наукового потенціалу: підвищення ефективності наукової діяльності фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи.	Спрямовані на підвищення ефективності використання кадрового потенціалу: збільшення кількості фахівців вищої кваліфікації, які зайняті в економіці регіону.
<i>середня концентрація потенціалу</i>		
Спрямовані на підвищення ефективності використання споживчого потенціалу: підвищення ефективності діяльності підприємств сфери послуг.	Спрямовані на підвищення ефективності використання промислового потенціалу: збільшення обсягів реалізованої промислової продукції.	Спрямовані на підвищення ефективності використання споживчого потенціалу: збільшення обсягів обороту роздрібною торгівлі.
<i>низька та помірно низька концентрація потенціалу</i>		
Спрямовані на підвищення ефективності використання промислового потенціалу: збільшення обсягів реалізованої промислової продукції. Спрямовані на підвищення ефективності використання кадрового потенціалу: збільшення кількості фахівців вищої кваліфікації, які зайняті в економіці.	Спрямовані на підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу: зменшення загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності. Спрямовані на підвищення ефективності використання інвестиційного потенціалу: збільшення інвестицій в основний капітал.	Спрямовані на підвищення ефективності використання промислового потенціалу: збільшення обсягів реалізованої промислової продукції. Спрямовані на підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу: зменшення загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності. Спрямовані на підвищення ефективності використання інвестиційного потенціалу: збільшення інвестицій в основний капітал.

Також, враховуючи, що в сучасних умовах війни, децентралізації та зміщення центрів і вектору державного сприяння регіон як окремий елемент економічного устрою національної економіки відіграє важливу роль потужного базису реалізації ключових структурних реформ задля економічного зростання.

Передумовами повномасштабної війни в Україні були постковідна ослаблена економіка, шалений попит, розрив у ланцюгах постачань, зростання цін на сировину та вартості активів.

Найбільш гострою проблемою, яка стоїть перед сучасною українською економікою, є втрата її виробничого та трудового потенціалу. У той же час, період війни відзначається суттєвими змінами у системі міжнародних економічних зв'язків України та її регіонів, що призводить до загострення боротьби за кредитні та інвестиційні ресурси, а також до деформації численних традиційних економічних інститутів.

Зростає важливість розробки регіональних стратегій розвитку, при цьому науково обґрунтована та інформована підготовка цих стратегій набуває особливого значення. Реалізація євроінтеграційних цілей у рамках національної економіки вимагає ефективної інтеграції в господарсько-правовий простір Європейського Союзу, заснованого на принципі smart-спеціалізації, який є основою для більшості країн-членів цього об'єднання.

На сьогоднішній день особливо актуальним стає підвищення ефективності розробки регіональних стратегій розвитку, орієнтованих на використання інструментарію smart-спеціалізації. Це включає визначення наявних переваг та недоліків, а також аргументовані пропозиції з поліпшення обраного підходу.

Стратегія структурної перебудови економіки України має ґрунтуватися на активній та цілеспрямованій державній політиці щодо створення нових робочих місць і включати такі напрями:

- локалізація та імпортозаміщення;

- виробництво озброєнь та воєнна конверсія промисловості;
- енергетична безпека;
- розвиток логістики та транспортної інфраструктури економіки;
- націоналізація та фінансова санація підприємств стратегічного значення, які стикаються із загрозою банкрутства.

Пуск нових виробництв дозволить ефективно обертати грошову масу в новій доданій вартості та генерувати додаткові податкові надходження, що стає особливо важливим в умовах збільшення обсягу емісійних коштів у економіці. Підвищення продуктивного обігу грошей та розвиток конкурентоспроможних виробництв допоможе зменшити ризики валютної кризи та запобігти розкручуванню інфляційної спіралі.

Створення нових робочих місць також буде стимулювати повернення до України осіб, які були змушені залишити країну у зв'язку з воєнними подіями [33].

Просторова локалізація регіону (ступінь втягнення у війну) та основний ресурс для розвитку – люди – на часі є найбільш актуальними чинниками для ефективності використання економічного потенціалу регіонів нашої держави. Рівень захищеності повітряної та наземної зон від збройної атаки російськими військами тут теж важливі. Тому, враховуючи дані обставини, всі українські регіони, окрім АР Крим, доцільно поділити на п'ять основних груп:

1) Прифронтові (частково окуповані) області – Донецька, Луганська, Харківська, Запорізька, Херсонська. Тут говорити про інвестиції поки що рано до закінчення війни, так як відбулась частково зупинка економіки, значна кількість підприємств до цього часу перебуває в стані релокації, а величезна маса людей змушена була покинути свої домівки в пошуках більш безпечного житла та нової роботи.

2) Визволені від окупантів регіони, переважно розташовані у північній частині України, які стали об'єктом агресії з боку РФ на початку широкомасштабної військової агресії. До цієї категорії регіонів входять Чернігівська, Сумська, Житомирська та Київська області. Вони вже були визволені та наразі перебувають у процесі відновлення. Проте рівень загрози

повторного вторгнення залишається високим, і прикордонні райони деяких із них регулярно піддаються обстрілам ворожою артилерією. На цих територіях діють державні інвестиції, а також фінансова підтримка від міжнародних донорів, однак приватні інвестиції наразі є малоімовірними.

3) Критично небезпечні області – Миколаївська, Одеська, Дніпровська, Полтавська, Кіровоградська, Волинська, Рівненська, які перебувають під регулярними артилеристськими та ракетними обстрілами через близькість кордону з Білорусією та рф. Усі сили спрямовані тут на оборонну міць, тилове забезпечення і підтримання економічного життя на довоєнному рівні. Тут пріоритетною є воєнна економіка за підтримки держави у вигляді безвідсоткових кредитів і держзамовлень; також важливою є відбудова і розбудова житла для населення, транспортно-логістична інфраструктура, IT-сфера та воєнна логістика на мобільних платформах і у підземеллі.

4) Тиллові області, а саме Черкащина, Хмельниччина, Вінниччина, Тернопільщина та Івано-Франківщина, періодично висвітлюються атаками, зокрема на об'єкти інфраструктури, зокрема військового призначення. Ці області, тим не менш, зберегли свій економічний потенціал і мають можливість певного його нарощування за рахунок релокації підприємств і внутрішнього переміщення населення.

Основними напрямками фінансово-бюджетної стратегії на майбутнє для цих областей стануть розвиток виробничої та соціальної інфраструктури, а також підвищення рівня людського та соціального капіталу. У сфері інвестицій особлива увага буде звертатися на створення якісних інвестиційних пропозицій для вітчизняних та зарубіжних інвесторів, зокрема в галузях харчової переробки, будівництва, приладобудування, легкої та деревообробної промисловості і інших. Також передбачається розвиток індустріальних та технологічних парків, створення інноваційних кластерів і бізнес-інкубаторів. Пріоритетними напрямками розвитку тут можуть бути розбудова об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури, модернізація аграрного та переробного бізнесу, а також розвиток сфери послуг.

Пріоритетним сектором є відновлювальна енергетика для генерації і транспортування електроенергії. Оборонна промисловість є важливою і має потенціал.

5) Прикордонні з ЄС області, глибокого тилу – Львівська, Закарпатська та Чернівецька.

Ці три регіони можна розглядати як специфічний транзитно-логістичний вузол між Україною та ЄС. Вони також є потужними центрами для релокації бізнесу та прийому внутрішньо переміщених осіб на сьогоднішній день. Одночасно їхнє географічне розташування та високорозвинена мережа зв'язків з країнами-членами ЄС роблять ці регіони особливо вразливими перед сучасними глобальними викликами і ризиками.

Одним з пріоритетів тут є диверсифікація бізнесу за рахунок релокації підприємств, а також активний розвиток секторів ІТ та креативних індустрій, а також обслуговування, включаючи залучення іноземних інвестицій для спільної реалізації проєктів із європейськими партнерами. Ці проєкти пов'язані з розширенням транспортно-логістичного потенціалу та будівництвом нових об'єктів прикордонної інфраструктури, таких як аеропорти, виставково-ярмаркові центри та логістичні хаби.

Необхідно зазначити, що кожен з регіонів має свій потенціал, використання якого за певних умов може стати додатковим джерелом зростання економіки держави. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки потребує створення умов ефективного використання потенційних можливостей кожного регіону. Створення таких умов вимагає проведення постійного моніторингу з кількісною оцінкою рівня концентрації потенціалу регіону та ефективності його використання.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вдалося вирішити важливе науково-практичне завдання, що полягає у глибокому вивченні теоретичних аспектів та розробці методичних і практичних рекомендацій з оцінки ефективності використання потенціалу регіону. На підставі отриманих результатів можна сформулювати наступні висновки:

1. Аналіз різних підходів науковців до сутності поняття «економічний потенціал» дозволив визначити їх різноманіття та залежність від мети дослідження та оцінки, а також структури складових. Так в роботі було надано власне поняття економічного потенціалу як різновекторної та комплексної категорії, що складається з взаємопов'язаних функціональних підсистем (ресурсного, виробничого, трудового, фінансового та інших потенціалів), які доповнюють одна одну та забезпечують повноцінне функціонування економічного потенціалу в цілому

2. Проведений аналіз довів відсутність чіткого методичного підходу до оцінки економічного потенціалу, який може бути використаний для розвитку регіонів, тому в роботі було запропоновано власний методичний підхід до оцінки економічного потенціалу регіону. Важливий аспект полягає у здійсненні комплексної оцінки економічного потенціалу регіону з урахуванням запропонованого синергетичного поєднання економічного, людського, інфраструктурного, науково-дослідного потенціалів та потенціалу якості життя. За результатами цієї оцінки передбачено формування шкали та групування регіонів у відповідності до визначених рівнів.

3. Механізми розвитку економічного потенціалу розвитку регіону представлені за такими ознаками: сферою прикладання, відповідністю культурно-правовим нормам, самостійністю або керованістю виникнення, реальністю. Застосування певного механізму обумовлено трьома факторами: часом, місцем та конкретним його змістом, що обумовлює доцільність використання класифікації як методу пізнання сутності механізму та його

практичного застосування. Виділено імперативи цілеспрямованого та ефективного функціонування механізмів активізації економічного потенціалу розвитку регіонів: концептуальність, емпатія, утилітарність як практична спрямованість, різноманітність. Основними механізмами активізації економічного потенціалу визначено інноваційне підприємництво, інноваційний кластер та довіра. інноваційно-інвестиційні механізми активізації економічного потенціалу регіону до яких відносяться: інноваційне підприємництво, інноваційний кластер, smart-спеціалізація регіону та державно-приватне партнерство, як механізм активізації інвестиційної діяльності.

4. Проведено аналіз виміру концентрації потенціалу регіонального розвитку за допомогою власного метода вимірювання регіональної дисперсії, що базується на оцінці співвідношення між полюсами зростання та їх оточенням.

5. Так, результати аналізу свідчать про можливість класифікації регіонів України в чотири основні групи в залежності від рівня концентрації потенціалу розвитку: високий, помірний, помірно низький і низький. Вивчення показує, що ця структура чітко відображає особливості місцевої економіки, які виражені у ВВП на душу населення. З 2016 року концентрація потенціалу розвитку стала ключовим фактором для більшості областей, і великі міські агломерації стали центрами зростання. Цей процес особливо динамічний для областей з помірно високою концентрацією, що сприяє зменшенню регіональних нерівностей. Проте це також призводить до внутрішніх нерівностей на рівні регіонів. Для більшості регіонів України характерна модель розвитку, заснована на одному полюсі розвитку та одному або двох ключових факторах, які сприяють концентрації. Використання ефекту синергії, що характеризує феномен потенційної концентрації, може бути можливістю для регіону. Проте у деяких регіонах рівень концентрації не підвищується, що характерно для областей з сильними полюсами росту, такими як Київська, Харківська, Одеська. У їхньому випадку можна

спостерігати специфічний застій у процесі концентрації і навіть чіткі процеси відволікання. Запропонований метод вимірювання концентрації потенціалу розвитку, який представлений у цьому дослідженні, може стати корисним інструментом для моніторингу та оцінки регіональної політики.

6. Проведено оцінку ефективності використання економічного потенціалу регіонів із використанням методу лінійного впорядкування, а саме методом стандартизованих сум за результатами якого регіони України були розділені на три групи: із низьким використанням потенціалу, середнім та високим. Отримані результати дослідження свідчать про стійкі відмінності в економічному потенціалі регіонів України, що стосується, зокрема, відзначених диспропорцій між областями, в яких розташований провідний міський центр із сильними столичними функціями. Проте слід підкреслити, що відмінності, які спостерігаються протягом аналізованих років, демонструють поступову тенденцію до зниження, що сприяє зміцненню економічної згуртованості в горизонтальному вимірі. У контексті регіонального виміру можна зробити висновок, що відмінності зменшувалися в умовах загального економічного спаду.

7. Розвиток економічного потенціалу, посилення його стратегічної функції в процесі розвитку регіонів та отримання ними конкурентних переваг базується на впровадженні інноваційних механізмів, серед яких провідну роль відіграють інноваційне підприємництво, інноваційний регіональний кластер та smart-спеціалізація регіону. У процесі дії вказаних механізмів рекомендовано активно застосовувати інноваційні платформи краудсорсингу та краудфандингу, сформувати систему стратегічної інформації в регіоні, яка створюватиме основу кібернетичного впливу на регіональний розвиток, а також активізувати реалізацію smart-спеціалізації регіонів в Україні.

8. Визначено, що державно-приватне партнерство виступає ефективним механізмом залучення приватних інвестицій у вирішення завдань економічної стабільності розвитку регіонів. Розвиток взаємовигідної співпраці держави та бізнесу може стати базою для підвищення ефективності використання

економічного потенціалу.

9. Розроблено систему розробки заходів, спрямованих на підвищення рівня ефективності використання потенціалу регіону. Використання цієї системи дозволяє провести оцінку рівня ефективності використання потенціалу та обґрунтувати управлінські рішення для підвищення ефективності використання потенціалу регіону на основі результатів аналітичних досліджень та моделювання.

10. За результатами проведеного дослідження визначено, що кожен з регіонів має свій потенціал, використання якого за певних умов може стати додатковим джерелом зростання економіки держави. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки потребує створення умов ефективного використання потенційних можливостей кожного регіону. Створення таких умов вимагає проведення постійного моніторингу з кількісною оцінкою рівня концентрації потенціалу регіону та ефективності його використання.

Список використаних літературних джерел

1. Активізація: Вікі-словник. URL: <https://uk.wiktionary.org/wiki/%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення 18.07.2021).
2. Басюк О. В. Сутнісна характеристика категорії «економічний потенціал регіону». *Вісник соціально- економічних досліджень*. 2009. № 36. С. 244-249.
3. Беляєва Л.А. Рівень та якість життя. Проблеми виміру та інтерпретації. Соціологічне дослідження. 2009 № 1. С. 34
4. Благун І.С. Модель циркулярної економіки як один із трендів сталого розвитку. *Бізнес Інформ*. 2021. №12. С.124-132.
5. Благун І.С., Дмитришин Л.І., Кацедан А.В. Просторова інтерпретація потенціалу регіональної конкурентоспроможності на основі гравітаційної моделі. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 8 (158). С. 411–418.
6. Благун І.С., М.Д. Романюк, Н.В. Судук, Є.М. Мендела Забезпечення сталого розвитку України та країн світу на основі коригування моделей лінійної економіки. *Бізнес Інформ*. 2022. №1. С. 95-101.
7. Борщевський В., Черемис В., Хомюк Н., Люблін В. Фінансово-інвестиційний потенціал розвитку регіонів України та перспективи його нарощування в умовах сучасних викликів глобалізації. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. Том 4(45). С 212 – 222 URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3812/3627> дата звернення: 08.04.2023).
8. Бостанова А. І. Методи оцінки соціально-економічного потенціалу регіону. Управління економічними системами. URL: <http://uecs/uecs42-422012/item/1392-2012-06-13-11-28-57>
9. В умовах заблокованих основних морпортів, потенціал експорту зерна 600 тис. т. URL : <https://uga.ua/news/v-umovah-zablokovanih-osnovnih-morportiv->

potensial-eksportu-zerna-600-tis-t-gorbachov/ (дата звернення: 25.09.2023)

10. Варцаба В.І., Гудзовата Л.М., Завадяк Я.С. Умови трансформації інноваційного підприємництва на фактор регіонального потенціалу стратегічної конкурентоспроможності. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. Науковий журнал ДВНЗ «ПНУ імені В. Стефаніка»*. Випуск 16. Т. 1. 2020. С. 102–111.

11. Вахович І. М., Олександренко І. В., Потьомкіна О. В. Концептуальні засади визначення ролі підприємств у розвитку регіону. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 7. С. 23-33.

12. Вебінар зі смарт-спеціалізації. Харківський національний університет внутрішніх справ URL : <https://univd.edu.ua/uk/news/7557> дата звернення: 08.04.2023).

13. Велентейчик Н. Ю. Аналітична оцінка стійкості місцевих бюджетів в системі регулювання міжбюджетних відносин. *Інноваційна економіка*. 2012. №8(34). С. 305-311.

14. Величко О. В. Сутність економічного потенціалу підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 9. С. 15–20.

15. Вербицька Г. Л., Мельник О. Г. Удосконалення механізму оцінювання ефективності інвестиційного проекту. *Вісник Національного університету Львівська політехніка*. 2008. № 635: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. С. 156–162.

16. Гапонов А. В. Методи та способи оцінки економічного потенціалу країн світу в сучасних економічних умовах. *European Science*. 2016. № 6. С. 51-54.

17. Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія. Харків : ВД “ІНЖЕК”, 2006. 240 с.

18. Геєць В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України. Харків : Константа, 2006. 272 с.

19. Гоблик В.В. Транзитний потенціал прикордонного регіону: проблеми

та перспективи. *Економіка та суспільство: електронний науковий фаховий журнал*. Мукачево, 2016. № 2. С. 386–391. URL: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2832/1/69.pdf> дата звернення: 08.04.2023).

20. Гречана С.І., Харитоновна О.С., Ключ І.В. Дослідження диспропорцій у розвитку економіки регіону. *Ефективна економіка*. 2012. URL:<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1700>.

21. Гринів В.М. Активізація інноваційних важелів розвитку економічного потенціалу регіонів. Сучасні виклики та актуальні проблеми науки, освіти, технологій та суспільства. Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 1 листопада 2023 р., Біла Церква, Ч.1. С.79.

22. Гринів В.М. Порівняльний аналіз економічного потенціалу регіонів України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. №6. Том 2. С.191-197.

23. Гринів В.М. Державно-приватне партнерство як механізм активізації інвестиційної діяльності регіонів. *Modern problems of science, education and society Proceedings of IX International Scientific and Practical Conference*. Kyiv, 6-8 November 2023, P.1304-1311.

24. Гринів В.М. Дослідження рівня концентрації потенціалу розвитку регіону. *Veda a perspektivy*. 2022. №2. С.51-64 URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/3768/3789>

25. Гринів В.М. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу регіону. Сучасні виклики та актуальні проблеми науки, освіти, технологій і суспільства. Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції. 6 жовтня 2023 р., Ізмаїл, С.68-69.

26. Гринів В.М. Оцінка потенціалу соціально економічного розвитку регіонів. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. № 4. Том 6. С. 147-152. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2022/02/ujae_2021_r04_a17.pdf

27. Гринів В.М. Сутність та детермінанти потенціалу розвитку регіону.

Вісник Наукові перспективи. 2023. №3. С.176-188. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/4182/4205>

28. Гришина Л. О., Єфімова Г. В., Гришина Н. В. Оцінка економічного потенціалу регіону при формуванні стратегії його розвитку. 2011. № 19. С. 95–101. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/5f3f8438-03e9-4977-bb0b-1ba0219e22eb/content> (дата звернення: 5.07.2021)

29. Гур'янова Л.С., Клебанова Т.С., Кизим М.О. Моделі оцінки нерівномірності та циклічної динаміки розвитку територій: монографія. Харків: «Інжек», 2011. 352 с.

30. Гур'янова Л.С., Трунова Т.М. Моделі прогнозування у системі фінансового планування діяльності підприємства. Харків. : «Інжек», 2011. 340 с.

31. Дадаєва Р. А. Оцінка сукупного економічного потенціалу регіону. Управління економічними системами. 2015. № 1. С. 73-80.

32. Данилишин Б. Якими мають бути стратегічні напрями відбудови національної економіки URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/1/691022/> (дата звернення : 25.09.23)

33. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.12.2022)

34. Державна служба статистики України URL : <https://www.ukrstat.gov.ua>

35. Дмитришин Л.І., Зварич І.Т., Зварич О.І. Організаційно-економічне забезпечення управління інвестиційними проектами у системі формування потенціалу розвитку регіонів України. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: «Економічні науки». 2023. № 2 (316). С. 281-289.<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-316-2-45>

36. Дмитришин Л.І., Зварич О.І. Формування та аналіз пріоритетів

економічного розвитку регіонів України в контексті їх ключових факторів успіху. *Проблеми економіки*. 2020. № 2. С. 198-208. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-2-198-208>

37. Дослідження рівня використання економічного потенціалу регіону: монографія: / за ред. Семенова В. Ф., Руденко О. І. Одеса: Одеський нац. екон. ун-т, 2012. 150 с.

38. Економіка регіонів України в умовах війни: ризики та напрямки забезпечення стійкості : науково-аналітичне видання / наук. ред. Сторонянська І. З. Львів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». 2022. 70 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»)URL : <https://ird.gov.ua/irdp/p20220033.pdf> дата звернення: 08.04.2023).

39. Єріна А.М., Єрін Д.Л. Статистичне моделювання та прогнозування Київ : Вид-во КНЕУ, 2014. 348 с

40. Зварич І. Т., Зварич О. І. Інституційні засади економічного розвитку регіонів України у світлі формування інноваційних систем. підприємство та інновації. Вип. 16, 2021. К.: Видавн. Дім «Гельветика», 2021. С. 26 – 32. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/16.4>

41. Зварич І. Т., Зварич О. І. Економічний розвиток регіону за глобалізації. Причорноморські економічні студії. Одеса, 2021. Вип. 60(1). С. 27 – 34. <https://doi.org/10.32843/bses.60-4>

42. Іванова І.М., Толстанов О.К. Шляхи соціально-економічного розвитку регіону. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 19. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/19_2021/19.pdf (дата звернення: 15.02.2022)

43. Інфраструктура регіонів України. Пріоритети модернізації. Аналітичне дослідження// ГО «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень», Фонд імені Фрідріха Еберта. Київ, 2017. 108 с. URL : <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13246.pdf> (дата звернення: 15.04.2023).

44. Карлова О. А., Пархоменко Н. М. Регіональні інтеграційні процеси: інвестиційний аспект. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання*

науки і практики. 2016. № 3. С. 20–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2016_3_4 (дата звернення: 22.04.2023).

45. Карпенко А. Стратегічне планування як інструмент інноваційного розвитку регіону. *Економіка. Фінанси. Право*. 2015. № 5. С. 3–7.

46. Кизим М.О. Хаустова В. Є., Решетняк О. І. Сутність і методичні підходи до оцінки економічного потенціалу країн світу як основи формування їх воєнної могутності. *Бізнес-Інформ*. 2022. №12. С. 17-28. URL : https://www.researchgate.net/publication/368467850_The_Essence_of_and_the_Methodical_Approaches_to_Assessing_the_World_Countries'_Economic_Potential_as_the_Basis_for_the_Formation_of_Their_Military_Power_Sutnist_i_metodicni_pidhodi_do_ocinki_ekonomichn (дата звернення: 15.02.2022)

47. Клебанова Т.С., Трунова Т.М. Диференціація регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку. *Економіка розвитку*. 2009. № 1 (49). С. 5–9.

48. Кобець С. П., Ващенко О. М. Методичний підхід до оцінки економічного потенціалу підприємства. *Ефективна економіка*. 2021. № 6. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.6.78 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8968> (дата звернення 05.04.2023)

49. Ковтун О. І. Про методологію формування стратегії підприємства. *Економіка України*. 2014. № 9. С. 19–34.

50. Козирева О. В., Белікова Н. В., Красносова О. М., Крячко Є. М. Формування фінансового та ресурсного забезпечення виходу регіону з пастки соціально-економічної відсталості. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. № 4(45). С. 298-307. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/issue/view/61> DOI <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3778>

51. Коломойцев В. Е. Економічний потенціал регіонів України. Луганськ : Вид-во Східноукр. держ. ун-та, 1997. 28 с.

52. Кондратьев В. Глобальні ланцюги доданої вартості у сучасній економіці. URL: <http://www.perspektivy.info/print.php?ID=269044> (дата

звернення 05.04.2021)

53. Конкуренентоспроможність економічних систем та стратегічне управління нею: гносеологічний та утилітарний ракурси : монографія / В.П.Мікловда та ін. Мукачево : Карпатська вежа, 2015. 420 с.

54. Корпачов В. Для відновлення промислового потенціалу важливо повернення українців додому. УНІАН. URL: [https://www.unian.ua/economics/finance/dlya-vidnovlennya-promislovogo-potencialu-vazhlivo-povernennya-ukrajinciv-dodomu-biznesmen-kropachov-12196731.html](https://www.unian.ua/economics/finance/dlya-vidnovlennya-promislovogo-potencialu-vazhlivo-povernennya-ukrajinciv-dodomu) (дата звернення : 25.03.2023)

55. Косач І.А., Кулик О.С. Реалізація механізму державно-приватного партнерства в Україні: сучасні реалії та перспективи. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2021. №1. С. 80-86. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/issue_1_2021_12/issue_1_2021_12 (дата звернення: 22.04.2023).

56. Красноносова О.М. Визначення умов формування інноваційного потенціалу адміністративних територій в Україні. *ECONOMIC INNOVATIONS*. 2020. Vol. 22, Issue 1 (74). P. 95-103. [https://doi.org/10.31520/ei.2020.22.1\(74\).95-103](https://doi.org/10.31520/ei.2020.22.1(74).95-103)

57. Краудфандинг в Японії: URL: <https://govermedia.plus/article/kraudfanding-v-yaponii/> (дата звернення: 15.01.2021).

58. Краудфандинг із фінським колоритом. Це Фінляндія. URL: <https://finland.fi/ru/biznes-i-innovatsii/kraudfanding-s-finskim-koloritom/> (дата звернення: 15.01.2021).

59. Кубіній В.В. Стратегічне управління інноваційним потенціалом: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Ужгород, 2013. 20 с.

60. Кубіній Н.Ю. Витоки стратегічного управління: історичний ракурс інноваційного контенту стратегії Олександра Македонського. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки,*

2013. № 1. С. 350–355.

61. Кубіній Н.Ю., Кубіній В.В., Теличко Т.В. Концептуальний підхід до моделювання інноваційного розвитку економічної системи країни, регіону та підприємства. *Науковий висник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. Вип. 1 (45). Т. 3. С.78–83.

62. Кубіній Н.Ю., Маргітич В.В., Латинін К.І. Імперативи механізму розвитку трудового потенціалу регіону. *Соціально-трудова сфера в умовах становлення нової економіки: глобальні виклики та доміанти розвитку: матеріали круглого столу* : матеріали конф., 15 травня 2018 р., Київ, 2018. 102 с.

63. Кубіній Н.Ю., Маргітич В.В., Латинін К.І. Функції та особливості стратегічної інформації. *Фінансово-кредитна система: вектор розвитку 2-га міжнародна наук.-практ. конференція* : матеріали конф., м. Ужгород, 26 квітня 2017 р., Ужгород, 2017. С. 163–165.

64. Кузьминчук Н.В., Куценко Т.М. Підходи до діагностики соціально-економічного потенціалу регіону як основи ефективної стратегії управління. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2016. № 4. С. 269-284 URL: <https://mmi.sumdu.edu.ua/ua/uammi/volume-7-issue-4/article-23/>(дата звернення: 5.07.2021)

65. Лапін Є. В. Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління. *Вісник СумДУ. Серія: Економіка*. 2007. № 1. Т. 2. С. 63–71

66. Лейбович А.В. Формування та оцінка ресурсного потенціалу Запорізького регіону. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 10. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2018/14.pdf (дата звернення: 15.02.2022)

67. Лешанич С. Є. Формування складових економічного потенціалу регіону. *Моделювання регіональної економіки*. 2013. № 2. С. 319–328. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21

[P03=FILA=&2_S21STR=Modre_2013_2_32](#) (дата звернення: 15.02.2023)

68. Лугова М. С. Активізація інвестиційної діяльності як визначальний фактор розвитку регіону. *Сучасні тренди міжнародних економічних відносин & Управління проектами Європейського Союзу*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 20–22 верес. 2018 р.) / за ред. Н. В. Павліхи. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. С. 134–137.

69. Лугова М. С. Інвестиційна привабливість України як спосіб підвищення конкурентоспроможності країни. Стратегії глобальної конкурентоспроможності: соціально-економічні виміри: матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. Черкаси: Черкас. держ. технолог. ун-т, 2014. С. 100–102.

70. Лук'яненко І.Г. Системне моделювання показників бюджетної системи України. К. : 2004, «Києво-могилянська академія». 242 с.

71. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект : колективна монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Е.М. Лібанової. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2015. 356с.

72. Макаренко М. В. Економічний потенціал регіону як основа його розвитку. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. № 34. С. 12–18.

73. Манн Р.В., Плигач К.Д. Понятійно-категоріальний апарат економічного потенціалу регіону. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. № 48. С. 5-13 URL : <http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/126880> (дата звернення: 5.07.2021)

74. Маргітич В.В. Механізми управління соціально-економічним потенціалом регіону. *Економічні науки: Збірник наукових праць. Серія: Регіональна економіка*. 2017. Вип. 14 (55). С. 171–182.

75. Маргітич В.В. Організаційно-економічний потенціал стратегічного розвитку регіональної економіки : дис. ... д-ра філос. : 051. Ужгород, 2021. 245

с.

76. Мартиновський В. С., Кравець В. Г. Методичні підходи до оцінки економічного потенціалу підприємств. *Економіка харчової промисловості*. 2015. Т. 7. Вип. 3. С. 50-54.

77. Матковський Р. Б. Економічний потенціал України та шляхи його ефективного використання : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.01.01. Київ, 2003. 20 с. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=Матковський%20Р.Б. (дата звернення: 08.04.2023).

78. Мискін Ю. І., Мискіна О. О. Ідентифікація напрямів активізації інвестиційної діяльності як об'єкта податкового стимулювання. *Вісник економіки, транспорту і промисловості*. 2017. № 57 С. 112–120

79. Мікловда В.П., Кубіній В.В., Мошак С.М. Редукціоністський підхід до конкурентоспроможності регіону та його експортно-імпортного потенціалу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Економіка*. 2015. № 1. С. 24–31. URL : http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/1_2015ua/06.pdf (дата звернення: 15.04.2023).

80. Мікловда В.П., Кубіній Н.Ю., Кубіній В.В. Кластер як стратегічний ресурс формування інноваційного потенціалу агропромислового комплексу України. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2014. Вип. 1 (42). С. 6–9.

81. Могила А.А. Туристично-рекреаційний потенціал України: геопросторовий контекст. URL : https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/56848/1/%D0%A4%D0%9C%D0%92_2022_242_%D0%9C_%D0%9C%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%BB%D0%B0%20%D0%90.pdf (дата звернення: 08.04.2023).

82. Науменко Г.Ж. Методика оцінки міжрегіонального диспропорційного розвитку. *Економіка: реалії часу*. 2015. № 4 (20). С. 33–40.

83. Нерівномірність та циклічність динаміки соціально-економічного розвитку регіонів: оцінка, аналіз, прогнозування: монографія / [під ред. Т. С. Клебанової]. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2012. 512 с.
84. Новий словник іншомовних слів. EdwART, 2009.
85. Овсяннікова А.В., Соколова І.С. Роль регіонального маркетингу у підвищенні інвестиційної привабливості регіону. Наукознавство. 2015. Т. 7. № 5.
86. Опарін В.М. Домінанти та пріоритети фінансового вирівнювання в Україні. *Фінанси України*. 2015. №6. С.29-43.
87. Перепелюкова О.В. Методичне забезпечення оцінки фінансового потенціалу регіонів України. Інтелект XXI. 2019. № 6. URL: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2019/2019_6/1/28.pdf (дата звернення: 15.02.2022)
88. Петров Р.С., Аксьонова Ж.М. Формування інноваційних кластерів як засіб активізації технологічного трансферу у регіоні. Сучасні наукомісткі технології. 2008. № 9. С. 44-45.
89. Писарева І.В. Формування стратегії розвитку туристичних ресурсів в регіоні: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05. Івано-Франківськ, 2018. 205 с.
90. Писарева І.В., Покогодна М.М. Розвиток туристської інфраструктури: регіональний аспект. Інфраструктура ринку. 2019. №28. С 209-217. URL : http://market-infr.od.ua/journals/2019/28_2019_ukr/33.pdf (дата звернення: 08.04.2023).
91. Пітюлич М.М., Попадинець Н.М., Патицька Х.О., Керецман Н.І. Аналіз ефективності використання природно-ресурсного потенціалу об'єднаних територіальних громад України. Науковий вісник ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі». Серія «Економічні науки». 2019. № 3. С. 65-76. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/47509>
92. Пітюлич М.М., Керецман Н.І., Вереш Є.С. *Стратегічні орієнтири модернізації управління регіональною економікою: фактор гірських*

територій. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки"*. 2022. №7. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-7-8148>

93. Полтерович У. Принципи формування національної інноваційної системи. Проблеми теорії та практики управління. 2008. № 11. С. 8-19. URL: http://members.tripod.com/VM_Polterovich/ZaimstTechnSt-PolterovichProblUprFin.pdf (дата звернення 11.02.2022). дата звернення: 08.04.2023).

94. Пономаренко В.С., Кізіма Н.А., Клебанової Т.С. Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем: монографія. Харків: «Інжек», 2009. 440 с.

95. Пономаренко В.С., Клебанова Т.С., Чернова Н.Л. Економічна безпека регіону: аналіз, оцінка, прогнозування: монографія. Харків: «Інжек», 2004. 144 с.

96. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 08.09.2005 № 2850-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15#Text> (дата звернення: 04.04.2022).

97. Рогозян Ю.С. Теоретико-методичні підходи до формування організаційно-управлінського потенціалу регіону. *Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія: Економіка*. 2015. Т. 20. Вип. 2. Ч. 2. С. 123–126.

98. Романюк М.Д. Міграційні загрози національній безпеці України: сучасні виклики, проблеми подолання. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3 (25). С. 99–111.

99. Росіяни знищують природний потенціал Запорізької області на ТОТ. *Forpost*. URL : <https://forpost.media/novosti/rosiiany-znyshchuiut-pryrodnyy-potentsial-zaporizkoi-oblasti-na-tot.html> (дата звернення: 08.06.2023).

100. Россоха В. В. Теоретико-методичні засади формування, розвитку та оцінювання виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства. Київ : ННЦ ІАЕ, 2009. 94 с

101. Рудаченко О. О., Єсіна В. О. Методи оцінки потенціалу економічних

суб'єктів у системі соціально-економічного розвитку країни. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Вип. 3. С. 118–122.

102. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України: підручник. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. 552 с.

103. Савченко М. В. Управління економічним потенціалом промислових підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01. Харків, 2004. 21 с.

104. Самоукін А. І. Потенціал нематеріального виробництва. URL: <https://archive.org/details/> (дата звернення 07.04.2023).

105. Сіденко В. Р. Потенціал економічного розвитку України в контексті європейської інтеграції. *Фінанси України*. 2007. № 9. С. 143–150.

106. Скоробогата Л. В. Оцінка та технології обліку економічного потенціалу діяльності підприємств : дис. ... канд. екон. наук : 08.06.04. Київ, 2005. 220 с.

107. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ, 1997. С. 433.

108. Смірнова К. Ринок інновацій як складова національної системи інноваційного підприємництва. *Економічний аналіз*. 2012. Вип. 10. № 1. С. 359–362.

109. Соловійов В.П. Нові можливості та нові проблеми інноваційного розвитку економіки: досвід самоінтерв'ю. *Інновації*. 2011. №09 (155). С. 90-97.

110. Соціальні механізми та соціальні фантоми. Гумер Бібліотека: веб-сайт. URL: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/ontologia/17.php (дата звернення: 19.02.2023).

111. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти : монографія / Новікова О. Ф., Амоша О. І., Антонюк В. П. та ін. Донецьк. 2012. 534 с

112. Сторонянська І. З., Беновська Л. Я. Просторові асиметрії економічного розвитку в умовах адміністративно-фінансової децентралізації. *Економіка України*. 2018. № 2 (675). С. 50–65.

113. Сторонянська І.З. Регіони України: пошук моделі конвергентного розвитку : монографія. Львів : Арал, 2008. 144 с.

114. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 22.05.2022).

115. Технічно-досяжний потенціал вироблення енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. URL : <https://sae.gov.ua/uk/activity/vidnovlyuvana-enerhetyka/potentsial> _____ дата звернення: 08.04.2023).

116. Тищенко А. Н. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу : монографія. Київ : ВНТУ, 2004. 350 с.

117. Тищенко О.П. Регіональні диспропорції: сутність, методологія визначення та оцінка. *Економічна теорія*. 2011. № 4. С. 55–64.

118. Третяк Н. Фактори формування інвестиційного клімату в Україні. *Фінансовий простір*. № 3 (11). 2013 С. 165–170.

119. Україна демонструє потенціал експорту органічної продукції. United Nations Development Programme. URL : <https://www.undp.org/uk/ukraine/blog/ukrayina-demonstruye-potentsial-eksportu-orhanichnoyi-produktsiyi> дата звернення: 08.04.2023).

120. Управління регіональним розвитком туризму. Навчальний посібник / В.Ф.Семенов та ін. Одеса : Одеський державний економічний університет, 2011. 225 с.

121. Федулова Л.І. Економіка знань : підручник. К : НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2009. 600 с

122. Халецька А.А. Контури соціальної політики держави:соціальна безпека. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010. №2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=99> (дата звернення: 15.02.2022)

123. Чаговець Л. О., Чаговець В. В., Діденко А. С. Концептуальний базис оцінки та прогнозування нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів. Інструментальні засоби моделювання систем в інформаційній

економіці: монографія. Харків : ВШЕМ – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. С. 281–302

124. Чернікова О. В. Інвестиційний процес в економіці країни як визначальний чинник економічного розвитку. *Економіка та управління національним господарством*. 2010 р. №9 (111). С. 86.

125. Що таке краудсорсинг і чому він не працює в Україні? Fin Venture: веб-сайт. URL: <https://inventure.com.ua/news/ukraine/chto-takoe-kraudsorsing-i-rochemu-on-ne-rabotaet-v-ukraine> (дата звернення: 20.01.2021).

126. Чухрай Н. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення : монографія. Львів : Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2002. 316 с.

127. Шацька З. Я., Хлистун А. А. Якість продукції в умовах smart-економіки. *Ефективна економіка*. 2021. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9569> (дата звернення: 21.05.2022). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.11.95

128. Шевченко О. В. Формулювання підходів до моделювання сценаріїв регулювання диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів України. *Проблеми економіки*. 2020. № 1. С. 123–131.

129. Шеленко Д.І., Шпикуляк О.Г., Баланюк І.Ф. Оцінювання результативності використання економічного потенціалу сільських територій регіону: аспекти сталого розвитку. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. 8(08) 2023. С. 12-16. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.8-3>. URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/217/203>.

130. Шпикуляк О., Шеленко Д., Баланюк І. Управління економічним потенціалом у реалізації «зеленого» курсу розвитку сільських територій регіону. *Наукові інновації та передові технології*. Серія «Економіка». Вип. 12(26). 2023. С. 445–456. DOI [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-12\(26\)-445-456](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-12(26)-445-456)

131. Шкварук Д., Дончак Л. Рівневі підходи до трактування поняття економічний потенціал. *Вісник Хмельницького національного університету*

2023. № 1. С. 99–102

132. Щодо розвитку державно-приватного партнерства як механізму активізації інвестиційної діяльності в Україні. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/schodo-rozvitku-derzhavno-privatnogo-partnerstva-yak-mekhanizmu-aktivizacii#_ftn3 (дата звернення : 25.09.22)

133. Економічна діагностика регіонів. URL: <http://www.economy-web.org/?p=459>

134. Економічні ефекти інновацій. Довідник: веб-сайт. URL: https://spravochnick/ekonomika/ekonomicheskij_effekt_i_ego_sostavlyayuschie/ekonomicheskie_effekty_innovaciy/ (дата звернення: 07.03.2021).

135. Ярошенко І. В., Семигулін П. К. Аналіз принципів стратегічного планування із упровадженням елементів розумних технологій у процес управління місцевим територіальним розвитком в Україні. *Бізнес Інформ*. 2019. № 12. С. 132–139

136. Balland, P.A., Boschma, R., Crespo, J., & Rigby, D. Smart Specialization policy in the EU: Relatedness, knowledge complexity and regional diversification. *Regional Studies*, 2019. 53(9). P.1252-1268.

137. Börner K., Rouse W., Trunfio P., Stanley E. Forecasting innovations in science, technology, and education. *PNAS*. URL: <https://www.pnas.org/content/115/50/12573> (дата звернення: 05.06.2021).

138. Cooke, P. Four minutes to four years: The advantage of recombinant over specialized innovation – RIS3 versus ‘Smartspec’. *European Planning Studies*, 2016. 24 (8). P. 1494– 1510. doi: 10.1080/09654313.2016.1151482

139. Савченко М. В. Управління економічним потенціалом промислових підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01. Харків, 2004. 21 с.

140. European Commission. Guide to research and innovation strategies for smart specialisation (RIS3). (2012), Brussels, 27 p.

141. Furman J., Hayes R. Cathing up or standing still? National Innovative

capacity among 'follower' countries, 1978-1999. *Research Policy*, 33. P. 1329-1354.

142. Furman J., Porter M., Stern S. The determinants of national innovation capacity. *Research Policy*, 2002. Vol. 31. P. 899–933.

143. Gianelle, C., Guzzo, F., & Marinelli, E. Smart Specialisation Evaluation: Setting the Scene. Smart Specialisation – JRC Policy Insights, 2019. JRC116110, March.

144. Giuseppe G. The Economic War for Resource // Modern Diplomacy. 31.12.2020. URL: <https://moderndiplomacy.eu/2020/12/31/the-economic-war-for-resource/>

145. Healy, A. Smart specialization in a centralized state: Strengthening the regional contribution in north east Romania. *European Planning Studies*, 2016. 24 (8). P. 1527–1543. doi: 10.1080/09654313.2016.1184233.

146. Hegyi, Fatime Barbara and Prota, Francesco, Assessing Smart Specialisation: Monitoring and Evaluation Systems, EUR 30654 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021, ISBN 978-92-76-32 59 2-5, doi: 10.2760/443642, JRC123734.

147. Hidalgo, C., & Hausmann, R. The building blocks of economic complexity. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 2009. 106. P. 10570–10575. doi: 10.1073/pnas.0900943106

148. Innovation clusters – Definition. *InnoviScope*: веб-сайт : URL: <http://www.innoviscop.com/en/definitions/innovation-clusters> (дата звернення: 07.02.2023).

149. Innovation Clusters: Understanding Life Cycles. Part 1: Innovation Clusters – Why companies are better together. *The Economist*: веб-сайт. URL: <http://destinationinnovation.economist.com/part-1/> (дата звернення: 08.04.2023).

150. Innovation-driven growth in regions: the role of smart specialisation. (2013). URL: <https://www.oecd.org/sti/inno/smart-specialisation.pdf>.

151. Joint workshop on smart specialisation strategies: concept and tools. (2011). Agenda. URL: <https://www.oecd.org/sti/inno/smart-specialisation->

strategies-november-2011.pdf. (дата звернення: 22.04.2023).

152. Kroll, H. Efforts to implement smart specialization in practice – Leading unlike horses to the water. *European Planning Studies*, 2015. 23 (10). P. 2079–2098. doi: 10.1080/09654313.2014.1003036.

153. Milczarek D. Potencjał Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych (część 1). *Studia Europejskie*. 2005, nr 1, s. 9

154. Polski J. Infrastruktura innowacyjna jako czynnik integracji gospodarczej regionu. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Gospodarka Lokalna i Regionalna w Teorii i Praktyce*. 2009, nr 46, s. 78–79.

155. Porter M. Clusters and competition: New agendas for companies, governments, and institutions. Harvard Business School Press, 1998. 3/25 URL: <https://www.clusterobservatory.in/articles/Article%20No.%20134.pdf> (дата звернення: 14.09.2022).

156. Registered countries and regions in the S3 Platform (2020). URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/s3-platform-registered-regions> (дата звернення: 22.04.2023).

157. Regulation (EU) No 1303/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 laying down common provisions on the European Regional Development Fund. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/1303/oj> (дата звернення: 08.04.2023).

158. Rohozian Yu., Zabłodska I., Sieriebriak K. et al. Interregional partnership as a background for the sustainable development: European facet. *European Journal of Sustainable Development*. 2019. Vol. 8. No 2. P. 365–378.

159. Rohozian Yu., Zabłodska I., Tatarchenko O. et al. Assessment Process of Economic Expediency for the Interregional Cooperation: Ukrainian-Polish Content. *International Journal of Economic Research*. 2017. Vol. 14. Is. 16. Part 3. P. 375–386.

160. Smętkowski M., Wójcik P. Rozwój regionalny w Europie Środkowo-Wschodniej. *Przeгляд Regionalny*, nr 4, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego,

Departament Programów Ponadregionalnych, Warszawa, 2010, s. 71.

161. Sotarauta, M. Smart specialization and place leadership: Dreaming about shared visions, falling into policy traps? *Regional Studies, Regional Science*, 2018. 5 (1). P. 190–203. doi: 10.1080/21681376.2018.1480902.

162. The Smart Specialisation Platform (2015). URL: <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home>. (дата звернення: 22.04.2023).

163. Toth B. I. Territorial Capital: Theory, Empirics and Critical Remarks. *European Planning Studies*. 2014. № 23(7). P. 1327–1344.

164. Trippl, M., Zukauskaitė, E., & Healy, A. Shaping smart specialization: the role of place-specific factors in advanced, intermediate and less-developed. *European regions. Regional Studies*, 2020. 54:10, P. 1328-1340. doi: 10.1080/00343404.2019.1582763.

ДОДАТКИ

Довідка про впровадження

76006, Івано-Франківська обл.,
м. Івано-Франківськ, вул. Вовчинецька, 225А
код за ЄДРПОУ 35915640
тел./факс (0342)544556, amc.prestige@gmail.com
Ліцензія НКЦПФР серія АЕ № 286658 від 16.10.13р.

Вих. № 47
від "02" листопада 2023 р.

ДОВІДКА **про використання результатів дисертаційної роботи** **Гриніва Володимира Михайловича** **на тему «Оцінка і активізація економічного потенціалу регіонів»**

Результати дисертаційної роботи Гриніва Володимира Михайловича на тему «Оцінка і активізація економічного потенціалу регіонів» в частині аналізу та оцінки новітніх чинників, які характеризують додаткові можливості застосування крауд-технологій, використано в діяльності Товариства з обмеженою діяльністю «Компанія з управління активами «Престиж Капітал».

Запропонована методологія оцінки економічного потенціалу ТОВ «КУА «ПРЕСТИЖ КАПІТАЛ» через використання методу лінійного впорядкування і побудову синтетичної міри дозволила ранжувати показники діяльності підприємства у попередньому періоді, та надалі сприяти забезпеченню якісних та кількісних змін значень параметрів ТОВ «КУА «ПРЕСТИЖ КАПІТАЛ» на мезорівні.

В цілому результати дисертаційної роботи Гриніва Володимира Михайловича на здобуття освітнього рівня доктора філософії, зважаючи на їх практичну значущість в економічному розвитку регіону заслуговують високої оцінки.

Директор
ТОВ «КУА «Престиж Капітал»

Шкварок В.М.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Гринів В.М. Порівняльний аналіз економічного потенціалу регіонів України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. №6. Том 2. С.191-197. (0,3 д.а.). <https://www.doi.org/10.31891/2307-5740-2021-300-6/2-31>

URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/03/en2021-6-t2-31.pdf>

2. Гринів В.М. Оцінка потенціалу соціально економічного розвитку регіонів. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. № 4. Том 6. С. 147-152. (0,3 д.а.). : <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2021-4-17>

URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2022/02/ujae_2021_r04_a17.pdf

3. Гринів В.М. Сутність та детермінанти потенціалу розвитку регіону. *Вісник Наукові перспективи*.2023. №3. С.176-188. (0,5 д.а.). [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-3\(33\)-176-188](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-3(33)-176-188)

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/4182/4205>

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

4. Гринів В.М. Дослідження рівня концентрації потенціалу розвитку регіону. *Veda a perspektivy*. 2022. №2. С.51-64. (0,6 д.а.). [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-2\(21\)-51-64](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-2(21)-51-64)

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/3768/3789>

Матеріали наукових конференцій

5. Гринів В.М. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу регіону. *Сучасні виклики та актуальні проблеми науки, освіти, технологій і суспільства*. Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції. 6 жовтня 2023 р., Ізмаїл, С.68-69. (0,1 д.а.).

6. Гринів В.М. Державно-приватне партнерство як механізм активізації

інвестиційної діяльності регіонів. *Modern problems of science, education and society Proceedings of IX International Scientific and Practical Conference*. Kyiv, 6-8 November 2023, P.1304-1311. (0,3 д.а.).

7. Гринів В.М. Активізація інноваційних важелів розвитку економічного потенціалу регіонів. *Сучасні виклики та актуальні проблеми науки, освіти, технологій та суспільства*. Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 1 листопада 2023 р., Біла Церква, Ч.1. С.79. (0,1 д.а.).